

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

Α'

Μιά σειρά από ξρεννες γύρω από ζωτικώτατα για τόν σύγχρονον άνθρωπο θέματα, τράδηξε τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη αὐτοῦ τοῦ περιοδικοῦ τότε πρὸς τούτη, τότε πρὸς ἐκείνη τὴν κατεύθυνση. Σὰν νὰ γίνεται λοιπὸν αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη, νὰ σταθοῦμε κάπου, σὰν γιὰ νὰ ξαποστάσωμε λίγο, νὰ ἀναμασέψωμε τίς σκέψεις μας, τίς ἀνησιχίες μας, τίς προσδοκίες μας, πῶς προχωρήσωμε σὲ νέες ξρεννες στὰ νέα πάντα θέματα πὸν μᾶς φέρνει ὁ χειμαρρὸς τῆς ἐποχῆς μας, θέλετε ἀκόμα, καὶ γιὰ νὰ ταυριάζωμε μὲ τὸ πνεῦμα μᾶς θερινῆς ἀνάπαυλας. Ἐξ σταματήση λοιπὸν καὶ τούτη ἡ στήλη γιὰ λίγο τὴν πορεία τῆς πρὸς τὰ ἔμπρὸς, ἄς ξανασάνωμε ρίχνοντας κ' ἓνα βλέμμα στὴν πορεία πὸν περάσαμε ὡς τώρα, ἄς θυμηθοῦμε πὸν καταλήξαμε, καὶ, πρὶν συνεχίσωμε σὲ νέο ξεκίνημα, ἄς ἀσχοληθοῦμε σήμερα σὲ μιὰν ἀνακεφαλαιώση πὸν θάναι κάτι σὺν σύνοψη ἐκείνων πὸν ἐλέχθησαν ὡς τώρα, σὰν πρόλογος σ' ὅσα θὰ λεχθοῦν ἀπὸ δῶ καὶ πέρα.

Ἐνα βλέμμα λοιπὸν στὸν δρόμο πὸν περάσαμε ὡς τώρα ἐπάνω στὸ πεδίο τῆς ξρενας, πὸν ἀποτελεῖ ἔργο τοῦ περιοδικοῦ τούτου, δείχνει, ὅχι πιά κοιματιασμένη, μὰ συνεχῆ κ' ἀδιάκοπη τὴ μεγάλη γραμμὴ: Τὴν προσπάθεια νὰ καταλάβωμε τοὺς καιροὺς πὸν ζοῦμε, νὰ τοὺς ἐντάξωμε στὴν ἀλληλουχία τῶν χρόνων καὶ καιρῶν πὸν πέρασε, τῶν καιρῶν πὸν περνᾷ, γοργοκίνητο κ' ὀλοένα ὁμητικώτερο ποταμὶ, τῆς ἀνθρω-

πότητος ἡ ἱστορία, καὶ νὰ δείξωμε τίς κατευθύνσεις, τὰ διδάγματα, τὰ συνθήματα πὸν μᾶς δίνουν οἱ καιροὶ αὐτοί.

Β'.

Διὸ προτάσεις εἶναι βασικὲς καὶ θεμελιώδεις στὴν ἐνατένιση αὐτὴ τῆς ἐποχῆς μας. Τὴν μᾶς τὴν δίδει ἡ ἐνατένιση τῆς σημερινῆς πραγματικότητος. Τὴν ἄλλη μᾶς τὴν δίδει ἡ ἐπαρῆ μὲ τὴν αἰώνια πραγματικότητα. Τὸ πρῶτο, μᾶς δίδει μιὰ διαπίστωση. Τὸ δεύτερο μᾶς δημιουργεῖ μιὰ πεποίθηση. Καὶ τὰ δυὸ μαζὶ ὑπαγορεύουν μιὰν ἐντολή. Κι' εἶναι ἡ ἐντολή αὐτὴ ἡ «γραμμὴ πορείας» τῶν «Ακτίνων», τὸ κλειδί γιὰ νὰ κατανοηθοῦν καλύτερα ὅσα γράφονται σ' αὐτές, ἡ ἐπίλυση τούτης ἡ ἐκείνης τῆς ἀπορίας πὸν προσβλήθηκε, ὁ τρόπος γιὰ νὰ ἀποτελῆ κάθε συμμετοχὴ στὶς «Ακτίνες»-κ' ἡ συμμετοχὴ τοῦ ἀναγνώστη δὲν εἶναι δεύτερη μὰ πρώτη, μιὰ συμβολὴ σὲ θετικὴ δημιουργία.

Ἡ πρώτη, ἡ διαπίστωση τῆς σημερινῆς πραγματικότητος... μὰ προβάλλει τόσο ἀνάγλυψη μπροστὰ μᾶς ἡ εἰκόνα πὸν ἐμφανίζει ἡ πραγματικότης αὐτὴ, πραγματικότης πὸν τὴν ζοῦμε ὅλοι μᾶς τόσο ἐντατικά, ὥστε κ' ἂν τὸ θέλαμε, νὰ εἶναι μωρὸ μὰ καταπαστοῦμε μ' ὅποια δήποτε συγκάλυψη. Ἡ εἰκόνα, πὸν ἐμφανίζει ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, εἶναι ἡ εἰκόνα τῆς ἀποτυχίας. Ὁ ἄνθρωπος ὁ σημερινὸς εἶναι ὁ ἀποτυχημένος ἄνθρωπος. Ἀνάμεσα στὴν ἱστορία, ὁ εἰκοστὸς αἰώνας εἶναι ὁ αἰώνας τῆς ἀποτυχίας. Ὁ

χι μόνο δὲν μπόρεσε νὰ λύσει κανένα ἀπὸ τὰ βασικά προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν ἄνθρωπο, μὰ οὔτε τὴν παρασκηρὴ πρόοδο νὰ παρουσιάσῃ ἀπέναντι στοὺς παρελθόν. Ἀκόμη περισσότερο, ὁ αἰῶνας αὐτὸς ἐμφανίζει μιὰν ὀπισθοδρομία, ἓνα κατρακύλισμα.

Σὰν ἄτομο, ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εἶναι, στοὺς σύνολο τῆς ζωῆς του, δυστυχισμένος. Ἡ χαρὰ τοῦ εἶναι ξένη, περισσότερο ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο περασμένον γενεῶν. Οἱ ὀλικές ἀπολαύσεις, τὸ εἶδε τώρα, δὲν τοῦ δίδουν τὴν χαρὰ, τὴν ἱκανοποίηση ποὺ ποθεῖ. Θὰ ἤθελε κἀπὶ τὸ ἀνώτερο σὲ πνευματικὲς ἀπολαύσεις, μὰ αὐτὲς ποὺ εἶναι ἔνας ἄγνωστος κόσμος. "Ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὁ σημερινὸς εἶναι ἄνθρωπος πονεμένος, εἶναι πείρα γενική. Νὰ μποροῦσε, τουλάχιστον νὰ πῆ κανεὶς, πὼς ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος εἶναι ἄνθρωπος ἀνώτερος, καλύτερος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τῶν περασμένων γενεῶν... ἂν ἦταν αὐτὸ... ἀλλὰ τὸ ἀντίθετο συμβαίνει. Μιὰ κατωτερότης βασιλεύει στὸν σημερινὸν ἄνθρωπο, κατωτερότης ποὺ τὴν βλέπεις ὅπου βοεθῆς. Βλέποντας γύρω του τὰ ἐρείπια ποὺ ἐσώφρευσε ὁ τελευταῖος πόλεμος, καρπὸς κ' αὐτὸς τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ὁ ἄνθρωπος νοιώθει περισσότερο τὰ ἐσωτερικὰ συντρίμια ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ὑπόστασιν του.

Μὰ κ' ἂν θέλωμε νὰ φράσωμε ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ χρεωκοπία καὶ δοῦμε τίς ἐξωτερικὲς συνθήκες, σὲ ποιά τάχα ἀπὸ αὐτὲς δὲν ὑπάρχει κατρακύλισμα καὶ ὀπισθοδρομία; Οἰκονομικὴ ἀπαθλίωση μὲ ὅλες τίς φοβερὲς συνέπειες, κρατικὸ ξεχαρβάλωμα, πολιτικὴ ἀκαταστασία, εἰρήνη παγκόσμια ποὺ κρέμεται ἀπὸ μιὰ τρίχα, ἀβεβαιότης γιὰ τὴν αὔριο, καρδιοχτύπι ποὺ παραλύει τὰ γόνατα καὶ κόβει κάθε δημιουργικὸ δραματισμὸ. Ἡ χαρὰ γιὰ τὴ δουλειὰ δὲν ὑπάρχει, ἢ ἐπισκοπίζεται πάντως ἀπὸ

τὴν ἀβεβαιότητα γιὰ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ ἐπιστήμη ἔχει ἀποθαρρυνθῆ. Ἐχει ἀνακόψει σημαντικὰ τὴν παραγωγή της κ' ὁ ἐπιστήμων ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἔπαισε νὰ εἶναι ἡγέτης στὴν κοινωνία καὶ νὰ τὸν τιμοῦν σὰν ἡγέτη. Ἡ τέχνη, τὰ γράμματα, ἔχουν καταφάνερο μαρσαμὸ, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴ διεκδικοῦν μιὰ ἐπαρὴ μὲ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου. "Ὅπου κ' ἂν σκεθῆς, χρεωκοπία, ὅπου κ' ἂν κεντράξῃς, ἐρείπια. Ἐρείπιο κ' αὐτὴ ἡ ἐλπίδα. Ἡ μαύρη ἀπόγνωση τριγυρίζει σὰν μαῦρο δονιό γύρω μας καὶ τοὺς ἀπαισίους κρωγμοὺς της τοὺς ἀκούει καὶ μέσα στὰ κατάβαρα τῆς ψυχῆς του ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος.

Γ'

Μὰ, εἶπαμε, δυὸ εἶναι οἱ βασικὲς μας προτάσεις. Ἡ διαπίστωση τῆς σημερινῆς πραγματικότητος, μὲ τὸ κατάντημα, τὸ χάος ποὺ ἐμφανίζει, εἶναι ἢ μιὰ μόνο πρόταση. Ἡ δεύτερη, εἶπαμε, εἶναι μιὰ πελοίθησις. Ἡ πελοίθησις, ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ συνδέσωμε, μὲ μιὰν ἀπαισιόδοξον μοιρολατρεία, τὸ χάος τὸ σημερινὸ μὲ τὴν καταστροφή καὶ τὸ θάνατο. Τὸ χάος αὐτὸ μπορεῖ νὰ σημαίη δημιουργία, ζωομογονία. Μπορεῖ ἀπ' αὐτὸ νὰ ξελεταχτῆ μιὰ νέα ἀνθρωπότης, ἐπιτυχημένη, εὐτυχημένη, χαροῦμενη, ἱκανὴ ὄχι μόνο νὰ ξεπεράσῃ, μὰ ἴσα-ἴσα νὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν καταστροφή ποὺ ἔφερε τὸ παρελθόν, νὰ τὴν κἀνῃ, κ' αὐτὴν ἀκόμα, δύναμι γιὰ τὴ νέα δημιουργία.

"Ὅμως αὐτὸ δὲν θὰ γίνῃ μόνο του, αἴτε θὰ πέσωμε ἀπὸ τὴ μοιρολατρικὴ ἀπόγνωση στὴ μοιρολατρικὴ χίμαιρα. Ἡ νέα αὐτὴ ζωὴ τῆς νέας ἀνθρωπότητος θὰ προβάλλῃ, βέβαια, ἀπὸ τὰ σημερινὰ ἐρείπια, ἂν ἡμεῖς οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι, ποὺ ζοῦμε στὴν μοναδικὴ ταύτη ἱστορικὴ καμικὴ, ἂν ἡμεῖς ἀνασοικιμωθοῦμε στὴ δημιουργικὴ αὐτὴ προσπάθεια, πρῶτο

μας ὄργανο γι' αὐτὸ ἔχοντας τὴν ἀμερόληπτη ἔρευνα, τὴν ὀλόγηχη ἀποδοχή τῆς ἀλήθειας πὸν μόνον αὐτὴ σώζει, καὶ ἂν μὲ τῆς ἀλήθειας αὐτῆς τὸ φῶς, σ' ἕναν ἀληθινὸ καὶ σωτήριον ρεαλισμὸ, νοιώσωμε τὴ σημερινὴ πραγματικότητα, γιὰ νὰ ὑπερνικήσωμε τὴ σημερινὴ πραγματικότητα, μπούμε στὸ νόημα τῶν καιρῶν πὸν ζοῦμε γιὰ νὰ διαμορφώσωμε τοὺς καιροὺς πὸν θάρθουν.

Καὶ αὐτὸ, τὸ φανέρωμα τῆς ἀλήθειας γιὰ τὸ νόημα τῶν καιρῶν πὸν περνᾶμε καὶ τίς ἀπαιτήσεις πὸν μᾶς προβάλλουν, τὸ φανέρωμα αὐτὸ τῆς ἀλήθειας εἶναι χρέος κάθε, βέβαια, ἀνθρώπου. Πρὶν ἀπὸ ὅλους ὅμως τὸ χρέος αὐτὸ τὸ ἐρώτατο τὸ ἔχουν οἱ χριστιανοί, οἱ πιστοὶ τῆς σήμερον, τοῦ Αὐγούστου 1946.

Αὐτοί, οἱ χριστιανοὶ τῆς μεγάλης μεταπολεμικῆς ἐποχῆς πὸν μόλις τώρα ἀρχίζει, ἔχουν, λοιπόν, χρέος νὰ βοηθήσουν, ὥστε ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος νὰ δῆ τὸ νόημα τῶν σημερινῶν καιρῶν μέσα στὸ φῶς τῶν αἰώνιων νόμων καὶ ἀξιών. Ἔτσι, μὲ μιὰ τέτοια ἐνατένιση, ἀντάξια τῆς κρισιμότητος καιρῶν καὶ ζητημάτων, νὰ μπορέσῃ ὁ σημερινὸς ἀνθρώπος νὰ βρῆ τὸ δρόμο του, τὴ διέξοδο γιὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸ βιάραθρο. Ἰδιαίτερα ἔχουν τὸ χρέος αὐτὸ οἱ χριστιανοὶ μπροστὰ στὴ νέα γενεά, πὸν θὰ εἶνε ὁ κύριος ὑπεύθυνος ἐργάτης τῆς αὐριανῆς ἀνθρωπότητας καὶ θὰ βασιάζῃ σὲ κύριον λόγο εἰς συνέπειαις τῆς καλῆς ἢ κακῆς ἐκλογῆς, τὸν δρόμο τῆς πορείας.

Καὶ τὸ πρῶτον πὸν θὰ προσφέρῃ ὁ χριστιανὸς εἶναι, πὸς θὰ δείξῃ τὴν ἀληθινὴν αἰτία πὸν μᾶς ἔφερε στὸ σημερινὸ κατάντημα. Ἡ αἰτιολόγησις τῆς ἀποτυχίας, αὐτὴ εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα γιὰ τὴ λύτρωσι. Μὰ αὐτὸ τὸ βῆμα πρέπει νὰ γίνῃ. Πρέπει τὴν σημερινὴ ἀποτυχία νὰ μὴν τὴν ἀτενίσωμε ἐπιλόλαια, σὰν φαινόμενο ἀτομικονομικόν, ξεκαρφωτὸ ἀ-

πὸ κάθε ἀλληλοχρία, παρὰ νὰ τὴν νοιώσωμε μέσα στὴ θέσι πὸν παίρνει στὴν συνέχισι τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, νὰ τὴν νοιώσωμε σὰν ἀποτέλεσμα ὀρισμένων αἰτίων, νὰ βροῦμε τὴν αἰτιολόγησι τῆς, τοὺς νόμους πὸν ἐφαρμογὴ τους ἦταν τὸ κατάντημα αὐτό, γιὰτί εἶται θὰ μπορέσωμε νὰ φθάσωμε στὸ συμπέρασμα, τὸ πρακτικόν, ἂν θέλετε, συμπέρασμα, στὴ διαπίστωση τοῦ τί πρέπει νὰ γίνῃ γιὰ νὰ λυτρωθοῦμε ἀπὸ τὸ κατάντημα αὐτό. Ἔτσι, δηλαδή, καὶ μόνον θὰ βροῦμε τὴ διέξοδο πὸν ἀποζητᾷ ὁ σημερινὸς δάστυχος ἀνθρώπος.

Καὶ τὴν αἰτιώδη αὐτὴ σύνδεσι, τὸν ἱστορικὸν αὐτὸν εἰρημὸ, μπορεῖ νὰ τὸν δώσῃ ὁ Χριστιανὸς, ἀπλοῦστα γιὰτί αὐτός, καὶ μόνον αὐτός, προεῖδε μέσα στὸ σχέδιον τῆς σκέψης του, μέσα στὴ θεώρησι τοῦ κόσμου καὶ τῶν νόμων πὸν διέπουν τὸν κόσμον, προεῖδε καὶ προεῖτε τὸ σημερινὸ κατάντημα. Κανεὶς ἄλλος δὲν τὸ εἶχε προβλέψει, ἴσα-ἴσα εἶχαν προεξοφλήσει ὅλοι οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν «χριστὸν αἰῶνα» πὸν θὰ ἔφερε μὲ τοῦτον ἢ μ' ἐκεῖνον τὸν τρόπο, ἢ τεχνικὴ πρόδοσι τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος καὶ αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ὀνειροπόλησι ἦταν τὸ κύριον ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅλοι, ἔξω ἀπὸ τὸν Χριστιανισμὸ, θεωροῦσαν τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα σὰν κάτι, πὸν θὰ φέρῃ τὴν εὐτυχία στὴν ἀνθρωπότητα καὶ θὰ λύσῃ ὅλα τὰ ζητήματα πὸν ἀπασχολοῦν τὸν ἀνθρώπον μὲ τὴν πρόδοσι πὸν θὰ φέρῃ στὶς ἄλικές, στὶς τεχνικὰς συνθήκας τῆς διαβίωσής του. Καὶ μόνον ὁ χριστιανὸς, βλέποντας τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος στὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς θεώρησις τῆς ἱστορίας, ἔβλεπε καὶ προέλεγε τὸ σημερινὸ κατάντημα, τὴν σημερινὴ ἀποτυχία. Αὐτὸς λοιπὸν εἶναι καὶ ἀρμόδιος νὰ δείξῃ τὰ αἴτια πὸν τὸ ἐπροκάλεσαν καὶ τὴ λύσι πὸν θὰ φέρῃ τὴ σωτηρία.

Δ'.

Καὶ τὸ πρῶτο πού χρειάζεται γι' αὐτό, εἶναι νὰ ἀποφύγουμε τὴν ψεύτικη αἰτιολόγησι, πού θάξῃ τις ἴδιες συνέπειες, σὲ ἀσύγκριτα μεγαλύτερο βαθμῶ, φυσικά, ὅπως ἡ ψεύτικη διάγνωση στὴ σωματικὴ ἀρρώστεια. Νὰ ξεκαθαρισθῇ, δηλαδή, τοῦτο: Πῶς ἐνῶ, βέβαια, τὸ σημερινὸ κατάντημα ξέσπασε καὶ στὸν ὕλικὸ παράγοντα, ἐχρησιμοποίησε καὶ τὸν παράγοντα τῶν ὑλικῶν, τῶν οικονομικῶν μέσων, ἐνῶ ἡ σημερινὴ ἀποτυχία ἔχει καὶ τὴν ἔκφραση μᾶς πανανθρώπινης οικονομικῆς συμφορᾶς, ὅμως ἡ πρώτη, ἡ κυρία, ἡ σὲ πρῶτο λόγο δημιουργικὴ αἰτία τῆς χρεωκοπίας αὐτῆς δὲν ἦταν οικονομικὴ, ὑλική. Ἦταν κάτι παραπάνω ἀπ' αὐτὰ ὅλα. Κι' ἡ ὑλικὴ καταστροφὴ, ἡ οικονομικὴ ἐξαθλίωσις εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ ἔκφρασις, ὄχι ἡ αἰτία τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς.

Δὲν χρειάζεται πολλὴ σκέψις γιὰ νὰ τὸ δῇ κανεὶς. Ἄρκετός, μὰ καὶ ἀπαραίτητος, εἶναι ὁ ἀπροκατάληπτος ρεαλισμὸς, πού εἶπαμε πὼς θὰ χρησιμοποιήσωμε στὴν ἐρευνά μας. Τί λέει μιά τέτοια ἐνατένισις τῆς πραγματικότητος; Ὅτι ἡ σημερινὴ τραγικὴ κατάστασις ἔλαβε ὑπαρξὴ σὲ μιὰν ἐποχὴ, πού ἔχει εὐνοηθῆ ὅσο καμμιά ἄλλη ἀπὸ ὑλικές, τεχνικές, οικονομικές συνθήκες, τέτοιες, πού ἔπρεπε νὰ μὴν ὀδηγήσουν σὲ τέτοιο κατάντημα. Ἡ χρεωκοπία τοῦτη ἔγινε μέσα σὲ μιὰν ἀνθήσι τῆς τεχνικῆς προόδου, πού εἶναι χωρὶς προηγούμενο στὴν ἀνθρωπότητα. Πεῖνα σ' ἄλλες ἐποχές, μπορούσε νὰ ἐξηγηθῇ σὰν κάτι τὸ ὑλικὰ ἀναπόφευκτο. Μὰ πεῖνα στὴν ἐποχὴ τοῦτη, ὅπου οἱ ὑλικές συνθήκες παραγωγῆς εἶχαν φθάσει σὲ πρωτόγνωστο σημεῖο, μὲ τὴν ὑλικὴν πρόοδο στὴν καλλιέργεια καὶ στὶς μεταφορές! Σήμερον ὁ ἄνθρωπος κολυμπᾷ σὲ τεχνικὴν πρόοδο, σὲ τεχνικὸν πολιτισμὸν, πού εἶναι ἔτοιμος νὰ ἱκανοποιήσῃ κάθε του

ἀνάγκη, ἀκόμα καὶ κάθε του καπρίτσιον. Τεχνικὰς δυνατότητες γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς γῆς, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ ὀρυκτοῦ πλοῦτου, γιὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν ἀκόμα τῆς θάλασσης, τῶν ὕδατοπτώσεων, γιὰ τὴν παραγωγὴ σχεδὸν σ' ὅσο μέτρο θέλει ὁ ἄνθρωπος καὶ τὴ χρησιμοποίησιν ἐκείνης τῆς ἀσύλληπτα παραγωγικῆς δυνάμεως, πού λέγεται ἡλεκτρορισμὸς, πρόοδος ἀπίστευτη, κυριολεκτικὰ ἀφάνταστι, στὰ μέσα μεταφορᾶς καὶ ἐπικοινωνίας πού κάμανε τὴν ὑδρόγειον ἕναν μοναδικὸ συνοικισμὸν ἀνθρώπων μὲ τὴν δυνατότητα κατανομῆς τῆς παραγωγῆς ἀπὸ ἥτιρο σὲ ἥτιρο, πρόοδος στὴν ἰατρικὴ, πού τίποτε ἄλλο ἂν δὲν σκεφθοῦμε, κόβει ἀπὸ τὴ ρίζα τις ἐπιδημίας πού ἄλλοτε ἦσαν ὁ ἐφιάλης τῆς ἀνθρωπότητος. Στὸ τέλος, αὐτὸ τὸ ἀσύλληπτο πού λέγεται ἀτομικὴ ἐνέργεια. Καὶ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ὁ σημερινὸς κουρελῆς, πεινασμένος, βασανισμένος, ἀτελειομένος, βάρβαρος ἄνθρωπος! Λὲς καὶ ὁ τεχνικὸς ὑλικὸς πολιτισμὸς ἄλλη συνέλεια δὲν ἔχει, παρὰ νὰ καταστήσῃ τραγικώτερη τὴν ἀποτυχία καὶ φοβερώτερη τὴν ἄλλειψιν πνευματικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν **π α λ ι μ β α ρ β α ρ ι σ μ ὸ** πού ἔχει ἡ ἀνθρωπότης ἡ σημερινή.

Τὸ πρῶτο, λοιπόν, πού ἔχομε νὰ κάμομε, ἂν, φυσικά, θέλωμε νὰ βροῦμε σωτηρίαν ἀπὸ τὴν σημερινὴν τραγικότητα, εἶναι νὰ χωρίσωμε τὸ αἶτιον ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ἡ οικονομικὴ ἐξαθλίωσις, ἡ τεχνικὴ, ἡ ὑλικὴ καταστροφὴ, ὁ πόλεμος ἀκόμα πού περάσαμε, ἡ βαρβαρότης πού σ' αὐτὴν γυρίσαμε ἀντίμετα σ' ἕναν τεχνικὸν πολιτισμὸν, πού σὲ προηγούμενες γενεές ὁ ἄνθρωπος ὄχι δὲν εἶχε δῆ, μὰ δὲν εἶχε φαντασθῆ κἄν, ὅλα αὐτὰ αἰτία ἔχουν τὴν πνευματικὴν ἐξαθλίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ ὑλικὴ ἀποτυχία, αἰτία ἔχει τὴν πνευματικὴν μας ἀποτυχία. Ὁ **τεχνικὸς πολι-**

τισμὸς δὲν ὠφέλησε σὲ τίποτε γιατί δὲνείχαμε πνευματικὸ πολιτισμὸ. Καὶ δὲν εἶχαμε πνευματικὸ πολιτισμὸ γιατί-ἡ λογικὴ πᾶσι μόνῃ τῆς ἀδυσώλητῆ-ὀ πνευματικὸς προσανατολισμὸς τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου ἦταν λαθεμένος, ψεύτικος.

Ε΄.

Ποιὸς ἦταν ὁ προσανατολισμὸς αὐτός; ἡ ἄρνηση. Ἐδῶ καὶ δυὸ-τρῖς αἰῶνες, κήρυγμα ἀρνητικὸ ἐξαπολύθηκε, μιὰ ἐπίθεση βίαη καὶ ὀλόπλευρη, πὸ στόχο τῆς εἶχε τὸ χριστιανικὸ θεμελίωμα τῆς ἀνθρωπότητος. Βέβαια, ἡ ἀνθρωπότης αὐτὴ δὲν ἦταν ἀπὸ πρῶν χριστιανική. Ὡστόσο, γιὰ πρώτη φορὰ εἶδε μιὰ τέτοια συστηματικὴ ἐπίθεση γιὰ τὸ ξεριζώμα τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου στὸ ὄνομα μιᾶς ἄρνησης σκέτης καὶ ἀπειράφραστης. Ἡ ἄρνηση αὐτὴ ἦταν κάτι τὸ πρωτοφάνερο στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία. Οὔτε ἡ ἀγνοία τοῦ Χριστιανισμοῦ, σὲ ἐποχὲς προχριστιανικῆς ἢ σὲ λαοὺς πὸ δὲν ξέρουν τὸν Χριστιανισμὸ, οὔτε, ἀκόμα, ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ στὸ ὄνομα μιᾶς πίστεως πὸ εἶχε διακλασθῆ, στὸν αἰῶνον τὰ βάθη, ἀπὸ λαοὺς μὴ χριστιανικοὺς, ὁμοιάζουν μὲ τὸν πόλεμο αὐτό, πὸν ἔγινε γιὰ τὸ ξεριζώμα τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως ἀπὸ λαοὺς, πὸν μὲ τὴν Πίστη αὐτὴ εἶχαν διὴ τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἔτσι ἡ ἄρνηση, σὰν ἄρνηση γυμνὴ καὶ ἀπροκάλυπτη, ἤρθε καὶ ἐπολέμησε τὴ Χριστιανικὴ Πίστη μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου καὶ ἀνέλαβε αὐτὴ νὰ κυβερνήσῃ πνευματικὰ τὸν ἀνθρώπο. Σὲ τούτους τοὺς τελευταίους καιροὺς ἡ ἀνθρωπότης ἐκυβερνήθηκε πνευματικὰ ἀπὸ τὴν ἀντιχριστιανικὴν ἄρνηση. Ἡ Χριστιανικὴ Πίστη ἔλαγε πὸς τέτοια κυ-

βέρνηση θὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἀποτυχία. Κι' ὁ τελευταῖος πόλεμος ἦταν μιὰ ἀκόμα πειραματικὴ ἀπόδειξη τῆς ἀποτυχίας αὐτῆς.

Γεγονὸς εἶναι τὸ σημερινὸ κατάντημα. Τὸ νοιώθουμε ὅλοι μας. Γεγονὸς εἶναι καὶ ἡ ἀρνητικὴ, ἀντιχριστιανικὴ στροφή στὴν ἀνθρώπινη σκέψη πὸν σημειώθηκε σὲς τελευταῖες γενεές. Καί-ρος νὰ μάθωμε πὸς τὰ δύο τούτα γεγονότα πὸν χαρακτηρίζουν τὴν μορφή τῆς νεώτερης ἱστορίας δὲν στέκουν χωριστὰ τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, ξεκορμάστα, μὰ ἔχουν εἰρημὸ μεταξὺ τους, αἰτιώδη εἰρημὸ. Τὸ πρῶτο γεγονός εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ δευτέρου, ἀποτέλεσμα ἀναπόφευκτο, ἀποτέλεσμα πὸν τὸ ἔβλεπε κανεὶς καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε ἐμπειρία, ἀποτέλεσμα πὸν πρέπει νὰ τὸ προβλέπῃ κανεὶς πὸς θὰ συνεχισθῆ ἔτσι ἀδυσώλητα, ἀμείλικτα, ἀναπόφευκτα, ἂν δὲν φύγῃ ἀπὸ τὴ μέση τὸ αἷτιο πὸν τὸ προκαλεσε: Ἡ ἀρνητικὴ στάση τῆς ἀνθρώπινης σκέψης πρὸς τὴ Χριστιανικὴ Πίστη.

ΣΤ΄.

Ἄπ' αὐτὸ βγαίνουν καὶ δυὸ εἰδικότερα συμπεράσματα:

Τὸ πρῶτο: Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθῃ μόνο μὲ ὕλικές βελτιώσεις. Τὸ ἀντίθετο: Οἱ ὕλικές βελτιώσεις θὰ ἔλθουν μὲ τὴν καλὴ πνευματικὴ τακτοποίηση. Αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῆς λείρας τῆς ἀνθρωπότητος στὰ τελευταῖα χρόνια: Δὲν ἐξαρτᾶται ἡ πνευματικὴ κατάσταση ἀπὸ τὴν ὕλικὴ ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἡ ὕλικὴ κατάσταση ἐξαρτᾶται στὸ μέγιστο μέρος ἀπὸ τὴν πνευματικὴ. Ὅταν ὕπαρξῃ πνευματικὴ ἀσκή, τότε οἱ κακοὶ οικονομικοὶ, ὕλικοι, ὄροι βροῖσκειται τρόπος νὰ γίνων ὑποφερτοί, νὰ

τὰ κρένομε βόλτα». Ὅταν ὑπάρχη πνευματικὴ καταπίωσις, τότε καὶ μετὶ τῆς εὐνοϊκότερας συνθήκης γιὰ ὕλική πρόοδο ὁ ἄνθρωπος μπαίνει καὶ στὴν ὕλική ἀκόμα ἀπαθλίωσις. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ νόημα τῶν τελευταίων καιρῶν.

Τὸ δεύτερο: Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθῃ μόνο μετὰ ἀλλαγὴ πολιτικοῦ ἢ κοινωνικοῦ συστήματος, ἀκόμη κι' ἂν αὐτὸ εἶναι τὸ τελειότερο δυνατό. Καὶ τὸ τελειότερο σύστημα, πολιτικὸ ἢ κοινωνικόν, καὶ τὸ θαυμασιώτερο πρόγραμμα, θέλει ἀνθρώπους γιὰ νὰ τὸ ἐφαρμόσουν. Καὶ ὅταν οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι πνευματικὰ χρεωκοπημένοι, θὰ παρασύρουν, ἀργὰ ἢ γρήγορα, καὶ τὸ τελειότερο σύστημα στὴ χρεωκοπία, ἐνῶ καὶ μετὰ τὸ χειρότερο σύστημα βρίσκεται πάντοτε μία διέξοδος, ἓνας τρόπος ζωῆς, ὅταν ὑπάρχουν πνευματικὰ κεφάλαια. Χωρὶς πνευματικὸ βῆμα, μέσα σὲ μιὰ ἀνθρωπότητα μετὰ σημερινὸ πνευματικὸ κατάντημα, κάθε προσπάθεια γιὰ βελτίωση τῶν ὕλικῶν ὁρῶν ζωῆς εἶναι χίμαρα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, μετὰ τὴν πνευματικὴν χριστιανικὴν ζωογόνηση, ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο στ' ἀλήθεια ἄνθρωπο, παίρνει ἕδαφος ἐφαρμογῆς κάθε προσπάθεια εὐγενετικὴ γιὰ τὴν καλύτερευση καὶ τῶν ὕλικῶν καὶ οικονομικῶν συνθηκῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ προσπάθεια αὐτὴ βρίσκει μόνο ἔτσι τὴν ἐγγύηση, πὼς δὲν εἶναι ματαιοπονία.

Καὶ γιὰ νὰ ποῦμε ὅλα τὰ παραπάνω μετὰ λιγώτερα λόγια, σὲ γλώσσα ἀληθινὰ λαϊκῆ, ἀπλῆ καὶ γι' αὐτὸ ἀκόμα πιὸ ἀληθινῆ: Ὅ,τι ὑποκρένομε σήμερα τὸ παθαίνομε γιὰτὶ ἀφήσαμε τὸ Χριστό.

Καὶ δὲν θὰ δοῦμε καλῆς μέρες ἂν δὲν γυρῶσωμε στὸ Χριστό!

Αὐτὸ τὸ σύνθημα μᾶς δίνει ἡ σημερινὴ πραγματικότητα. Αὐτὸ τὸ σύνθημα διαλάλησε καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ περιοδικοῦ τούτου. Αὐτὸ εἶναι ὁ ἀντίλαλος τῆς ζωῆς, τῆς νέας ζωῆς, ποὺ παίρνει γύρω μας ὑπαρξῆ.

Γιὰτὶ ἡ νέα ζωὴ ὅλο καὶ φανερώνεται ἐναργέστερη. Τόσο γοργά, ποὺ κάνει καὶ τὶς σελίδες τῶν «Ἀκτίνων» νὰ φαίνονται παλιές, μπρὸς στὶς ὁλοένα νεότερες, χαρούμενες, διαπιστώσεις. Ἔτσι μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς κι' ἀπὸ τότε ποὺ ἀρχισαν νὰ διατιπώνονται οἱ σκέψεις, ποὺ σύννοσή τους ἔχουν τοῦτο τὸ ἄρθρο, ὡς τώρα, μιὰ μεταβολὴ ἔγινε περισσότερο αἰσθητῆ. Ἡ ἀποτυχία, δὲν εἶναι πιὰ ἡ μοναδικὴ πραγματικότητα. Ἡ ἄρνησις δὲν εἶναι πιὰ μόνολογος. Σιγὰ σιγὰ ἡ ἀνθρωπότητα βρίσκει τὸν δρόμο της. Κι' ἡ καινούργια ζωὴ, ἡ ζωὴ τῆς ἀλήθειας, τῆς χαρᾶς, τοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ζωὴ αὐτὴ εἶναι πραγματικότητα. Μικρὴ σὲ ἔκτασις ἀκόμα, ἴσως, μπουμπουκι κλειστὸ ἀκόμα, ἢ καὶ λιγώτερο, «κόκκος σινάπεως». Μὰ ὑπάρχει. Νά την. Δυνατὴ, γιὰτὶ αὐτὴ δημιουργεῖ τὸ μέλλον. Ἀνορθώνει τὰ γκρεμισμένα. Χτίζει τὰ ἔρειπα. Μᾶς κάνει καὶ πάλι ἀνθρώπους. Ἐπαληθεύει, ὅ,τι ἐλέγχθηκε, στ' ὄνομα τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως. Ὑπαγορεύει, ὅ,τι θὰ λεχθῆ ἀπὸ ἐδῶ καὶ πέρα.

... Τὸ μήνυμα τῆς ζωῆς, ποὺ νικάει τὸν θάνατο!

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΞΕΡΡΙΖΩΜΕΝΟΥΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟ

Είναι ίσως νωρίς ακόμα, για να σκυφθώ και ο ψυχολόγος με τη σειρά του, πάνω στη μιὰ ὄψη τῆς χρεωκοπίας τοῦ ὑλιστικοῦ πολιτισμοῦ, πού ἐκδηλώθηκε με τὸν τελευταῖο πόλεμο, για νὰ μελετήσῃ τίς συνέπειες. Ἡ ὄψη αὐτὴ παρουσιάζεται ἀνάγλυφη στὸ πρόσφατο βιβλίο τοῦ Wolf-Machael (*), εἰς προσαρμογὴ τῆς νεολαίας καὶ τῶν ξερριζωμένων τοῦ πολέμου. Ὁ Έλβετὸς συγγραφέας, πού ἔζησε ἀπὸ κοντὰ τὸ δράμα τῆς νεολαίας καὶ τῶν ξερριζωμένων συνελεία πολέμου, θέλει ἀπλῶς νὰ δώσῃ τὸ ὄραμα πού μάζεψε, νὰ πλησιάσῃ στὴν ψυχὴ τῶν δυστυχισμένων ἀνθρώπων πού ξεοπιτώθηκαν καὶ ἐξωρίστηκαν, νὰ τοὺς καταλάβῃ, για νὰ μπορέσῃ νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ἀφίνοντας τίς μάχες καὶ τὰ πολεμικὰ γεγονότα νὰ σχηματίσουν τὸ «φόντο», τὸ πλαίσιο, ὁ συγγραφέας ἔρχεται νὰ δῇ τὸν ἄνθρωπο πού τραυματίσθηκε ψυχικὰ μετὰ τὴν διάσπασή τῆς ἐξωτερικῆς γαλήνης, τὸν ἄνθρωπο πού ἐπέζησε, τὸν νέο πού κολεῖται νὰ ξαναορίσῃ σήμερα πάνω στὰ εἰρήπια ἕνα καλύτερο κόσμο. Καὶ τὰ προβλήματα μπαίνουν ὀμῆ. Πρόβλημα τῶν νέων θεμελιών πού θ' ἀντικαταστήσουν κείνα πού ἀποδείχθηκαν σάπια. Πρόβλημα ὑστερα θεραπείας τῶν διασπασμένων προσωπικοτήτων.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸ τελευταῖο, ὁ περίφημος πολιτισμὸς μας κ' ἡ ἐπιστήμη του, ἡ ψυχολογία χωρὶς ψυχὴν, ἔδωσε

πολύ κακὲς ἐξετάσεις. Διαβάζουμε στὶς πρώτες σελίδες: «150 ἑκατομμύρια παιδιά κάτω τῶν 15 ἐτῶν στὴν Εὐρώπη, πού ἔζησαν ὅλη τὴ φρίκη τοῦ πολέμου, 50 με 60 ἑκατομμύρια ξερριζωμένων πού δεινοπάθησαν στὰ διάφορα στρατόπεδα, κάτω ἀπὸ βομβαρδισμούς, ἀπὸ διωγμούς, ἐξόριστοι, παρουσιάζουν ἀντιδράσεις καὶ ἐξελίξεις πού ἀπέδειξαν ὅλη τὴν ἀνεπάρκεια τῶν εκπαιδευτικῶν μας μεθόδων». Καὶ πῶς κάτω: «Ξεκαμήσαμε ξανά ἀπὸ τὸ μηδέν, ψάξαμε, πειραματισθήκαμε μῆνες δλόκληρους, συχνὰ πῆραμε δρόμο ἐσφαλμένο. Στὸ τέλος ἀνακαλύψαμε τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς προβλήματος, καὶ νομίζω ὅτι τώρα βαδίζουμε καλά».

Ἔτσι ὁ συγγραφέας, στὴ μελέτῃ τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τῶν βασανισμένων αὐτῶν νέων καὶ στὴν ἔρευνά του γύρω ἀπὸ τὰ αἷτια τῶν ἀνομιᾶν ἐκδηλώσεων καὶ ἀντιδράσεων τῆς «φυχώσεως τῶν ξερριζωμένων καὶ τῶν ἐγκλειστων», ὅπως τὴν ὀνομάζει, ἐξετάζει πολλὰ ἐνδιαφέροντα θέματα.

Στὸ πρῶτο μέρος, τὸ σχετικὸ μετὰ τὴν ψυχικὴ ζωὴ τῶν δερρακινῶν, πού ἀναγκάσθηκαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ αἷτια τους συνελεία πολεμικῶν γεγονότων, ὁ συγγραφέας διαπιστώνει σοβαρὲς διαταραχὲς στὴ νόηση, πού φθάνουν μέχρι τελείας καταπτώσεως. Σ' ἕνα περιβάλλον ὅπου ὅλες οἱ κατὰ συνθήκην ἀξίες καὶ συνήθειες γίνονται σὲ μιὰ στιγμὴ ἄχρηστες, μετὰ τὸν φόβο πού ἐξελίσσεται σὲ ἀγωνία, καὶ τὴν τάση πού καταναίει ἔμμονη ἰδέα τῆς φυγῆς πρὸς ἕγερση ἀσφαλείας, τὸ αἶτοιο γίνεται ἕνα ὄν χωρὶς δυνατότητα νὰ σκεφθῇ, καὶ μιὰ ὀμάδα

(*) La réadaptation de la jeunesse et des déracinés de guerre, par J. Wolf-Machael, Baudry (Suisse), 1945.

μεταβάλλεται σε άμορφη μάζα. Έλλειψη κάθε συνειδητής νοητικής έπεξεργασίας οργανώσεως, έλλειψη της ιεραρχίας των αξιών, συσχετισμού και εκτιμήσεως πραγμάτων και καταστάσεων, είναι μερικά συμπτώματα της διαταραγμένης νοήσεως των *déracinés*.

Και αν προχωρήσει κανείς λίγο ακόμα, θα διαπιστώσει άλλες βαθιές διαταραχές στο έδαφος του θυμικού. Οι απόλειες συγγενών και φίλων, ο χωρισμός, ή εγκατάλειψη, δημιουργούν κατάσταση που φθάνει ως την τελεία αναισθησία. 'Αναισθησία όσον αφορά γεγονότα του παρελθόντος που το άτομο δεν είναι σε θέση να αναπολήσει σ' όλη τους την τραγικότητα, παρά σαν μέσα από ένα διάφανο γυαλί, και αναισθησία όσον αφορά νέα θυμικά *chocs*, σαν ένα άμυνικό πλέον περιβλήμα, για την εξασφάλιση της στοιχειώδους ψυχικής ζωής, και έναντιον ακόμα έσωτερικών αντιδράσεων. 'Αναισθησία που φθάνει ως την κατατονική κατάσταση του ανθρώπου που δεν μπορεί ούτε να κλάψει, ούτε να γελάσει, και από την όποια με πολύν κόπο θα έλευθερωθί. 'Αναισθησία και στον τομέα της ήθικης, της αιδούς, της αξιοτητέας ή κατάπτωση, όπως παρατηρεί ο συγγραφέας, είναι πιο εύκολη από την άνοδο σε ζητήματα πολιτισμού.

Με την πάροδο του χρόνου, το κλείσιμο αυτό του ανθρώπου στον έαυτό του όχι μόνο δεν αίρεται, αλλά μάλλον ενισχύεται επίτηδες, γιατί το άτομο διασθάνεται την αδυναμία του ν' αντιμετωπισει το δράμα χωρίς να προσβληθί ανεπανόρθωτα ή ψυχο-θυμική του ισοροπία. 'Αλλά και πάλι ή επέμβαση της βουλήσεως δεν έχει άλλο αποτέλεσμα παρά να αυξήσει την ύπάρχουσα ήδη ψυχική ένταση, και να υπογραμμίσει ακόμα περισσότερο τις συνέπειές της στο θυμικό πεδίο. 'Από ψυχοθεραπευτική πλευρά, ή αναστολή των αναμνήσεων και

των συγχανήσεων χάρις στη βουλευτική ενέργεια, μπορεί να έχει πολύ θετικά αποτελέσματα, αλλά δεν είναι δυνατή. Παρ' όλη την έξωτερική αδιαφορία που δείχνουν οι «ξεριζωμένοι», ένα έρωτηματολόγιο που απευθύνθησε σε πολλούς απ' αυτούς, έδειξε ότι, συχνότατα, είτε λόγω έξωτερικών έρεθισμάτων, είτε για ν' ανακουφισθί το άσυνείδητο από μια πολύ δυνατή ένταση, όλοι επαναφέρουν στη μνήμη τους τα φρικαστικά γεγονότα που έζησαν, κι έτσι ή πραγματικότητα του παρελθόντος, άργα ή γρήγορα, επανέρχεται στο συνειδητό, ανεξάρτητα βέβαια από διαφορές που παρουσιάζουν τα καθ' έκαστον άτομα λόγω διαφορετικής ψυχο-φυσικής ιδιοσυστάσιας.

Κι' όταν έλθει στο συνειδητό, πρέπει ν' αντιμετωπισθί και να βροί τη λύτρωσή της. Σχετικά μ' αυτό ο συγγραφέας αναφέρει παραδείγματα ανθρώπων που άφροσιώθηκαν σε κάποιο πρόσωπο, μέλος διασθθεν της οικογενείας τους, φίλο, κλπ. κι' αυτό απέτέλεσε γι' αυτούς το σοαίθιο. Ίσως, λέγει ο συγγραφέας, μια επαγγελματική δραστηριότης καθαρως δημιουργική στον κοινωνικό, οικονομικό ή άλλον τομέα, θα ήταν ή καλύτερη ψυχοθεραπεία. 'Από τα συμπεράσματα όμως μερικων περιπτώσεων που αναφέρει, διαπιστώνεται ότι αυτά δεν θεραπεύουν την σύγκρουση, παρά μόνο βοηθούν την απόσθηση των αναμνήσεων στο άσυνείδητο.

*

Το δεύτερο μέρος εξετάζει ειδικές καταστάσεις των *εγγλειστων* (*internés*), εκείνων που αφού έφυγαν από τις χώρες τους, έχασαν και την έλευθερία κινήσεων και ενεργειών στα διάφορα στρατόπεδα συγκεντρώσεως, επανεκπαιδεύσεως, εργασίας, άπομονώσεως, διαλογής, προσφύγων, κλπ.

Γίνεται εδώ λόγος για την κρήωση

του έγκλειστού, που ανάγεται στους δύο βασικούς παράγοντες: στην έλλειψη της ελευθερίας και στην σύμμιξη των ατόμων. "Αν τώρα ληφθή υπ' όψιν, ότι ο πάσχων από την ψύχωση του εγκλειστού έχει ήδη κατ' ανάγκην περάσει από την ψύχωση του ξεριζωμένου, μπορεί να λεχθή ότι ο εγκλειστος παρουσιάζει μια εσωτερική ζωή περιορισμένη στο ελάχιστο, μαζί με εκδηλώσεις νευρωτικών τάσεων. Τόσο λοιπόν η έλλειψη της ελευθερίας, όσο και η σύμμιξη, προσθέτουν εδώ πολλές αφορμές για άνωμαλες ψυχικές εξέλιξεις και ειδικά στους νέους: αστάθεια χαρακτήρος, απειθαρχία, εδωσθησία, ήθικα κατέβασμα, αναζήτηση της μέθης των αισθήσεων σαν φυγή από την πραγματικότητα και όλων οι ένστικτώδεις όρμες μπορούν να έχουν ελεύθερη διέξοδο, για να καταλήξουν κανείς στο αίσθημα αηδίας τόσο για τον ίδιο τον εαυτό του, όσο και για τους άλλους.

Κατόπιν ή πείνα, σαν φόβος και σαν στυγή πραγματικότητας, ή αβεβαιότητα για το μέλλον, ή συνεχής αγωνία και υπερδιεγερτικότητα, το αίσθημα κατωτρόφτης, που ξεσπούν σε άπαιδα, άδιανοησία, τρυφερά και νοχέλια. Βέβαια, δεν πρέπει να παραγνωρίζονται και οι σωματικοί παράγοντες άδισταμίνωσης, όπως και η προσωπικότητας, που επηρεούν πολύ. Διαπιστώθηκε έτσι ότι άνθρωποι με ιδεώδη αντιδρούν πολύ καλύτερα και είναι σε θέση να καρπωθούν πείρα άνεκτίμητης αξίας. Πάντως, ή αδυναμία για έργασία, είτε διανοητική είτε σωματική, μένει.

"Αν ο' αυτά κανείς προσθέσει και την χαλάρωση της ήθικης σαν ένα επί πλέον στοιχείο συγκρούσεων του εγκλειστού, το πρόβλημα του πώς θα πρέπει να επιχειρηθή ή επαναποθέτηση των ατόμων αυτών στη ζωή ως ζωντανών και ύγιων παραγόντων, παρουσιάζεται σ'

όλη του την δξύτητα. "Ετσι, κατά τον Wolf-Machoeel, μία διέξοδος θα ήταν ή έξασφάλιση επαγγελματικής σταδιοδρομίας, περιβάλλοντος και οικογενειακής θαλάσσης.

*

Τελικά, ή μελανότερη άποψη του θέματος, ή νεολοία του πολέμου. "Αρχίζοντας από τα προγεννητικά χοες για να φθάσουμε ως τον έφηβο που ξεριζώθηκε από την ζεστή οικογενειακή φωλιά και κακοπάθησε σ' έξορίες και σε στρατόπεδα, μια άλλη τραγική άλυσίδα πόνου: παιδιά σημαντικώς καθυστερημένα διανοητικώς ή με τραυματισμένη ψυχοφυσική ίδιουσυστασία μετριώνται σε εκατομμύρια. Παιδιά που γύρουν στον εαυτό τους και μαράθηκαν, παιδιά ήθικων οικογενειών που κατάντησαν στην άνηθικότητα από την άδέξια μεταχείριση που έτγχαν και από άδισταμίνωση αγάπης. Παιδιά που είδαν στα στρατόπεδα τί έκρυβαν οι μεγάλοι κάτω από ένα επίχειρισμα πολιτισμού, και τους συχάθηκαν. Παιδιά που έχασαν την μνήμη τους, νέοι στους οποίους ή ήθικη στάθμη κατέβηκε άπειρητικά. Και όμως νέοι που θέλουν να ζήσουν, να δημιουργήσουν.

"Αλλά πώς, αφού κλείνονται στον εαυτό τους, και δεν αφήνουν κανένα να μπή στην ψυχή τους για να τους βοηθήσει; Και στο πώς αυτό, που τίθεται για τους νέους, για τους ξεριζωμένους, για τους εγκλειστούς σε στρατόπεδα, που είναι τόσο επιτακτικό, ο συγγραφέας δεν μπορεί να μην απαντήσει. Και διαπιστώνει ότι ή ουσία της ύποθέσεως έγκειται στην αντικατάσταση του λανθασμένου πνευματικού βάθρου όπου οι νέοι είχαν στηριχθή μέχρι σήμερα, με κάποιο άλλο. Ποιό θα είναι αυτό; "Ο συγγραφέας προτείνει: θρησκευτική κοσμοθεωρία, ή φιλοσοφικό

σχέδιο, ή απλώς την στοργή για κάποιον πρόσωπο.

Και το παρήγορο είναι ότι ήδη ή σκέψη των σημερινών διανοουμένων στρέφεται να ήρενήσει την ουσία της δυστυχίας και του ψυχικού δράματος. Και ή ουσία αυτή σαφώς πιά τοποθετείται στη σφαίρα της μεταφυσικής.

*
"Οτι τώρα είναι δύσκολο μιὰ άφηρημένη έννοια μεταφυσικής να φωτίσει τόσο περίπλοκα προβλήματα, έστω και αν γίνεται λόγος για άρησκευτική κοσμοθεωρία, έτσι γενικά, είναι αυτονόητο. Και έτσι έξηγείται και ένα κάποιον δέος του συγγραφέα να προχωρήσει βαθύτερα και κριτικότερα στην ήρευνά του. Είναι αλήθεια, πώς μετά το διάβασμα του βιβλίου αυτού ο άναγνώστης μένει βέβαια με την συνείδηση της σοβαρότητας μιὰς καταστάσεως που τόσο καλά ζωγραφίστηκε μπροστά του, την όποια όμως, αν δεν τον έμπνέη ή Πίστη, δεν ξαίρει πώς ν' άντημετωπίσει. Το πρόβλημα που και από τον τίτλο και από τα πραγματευόμενα θέματα τίθεται, μένει, και όχι μόνον δεν μπορεί να θεωρηθί λυμένο (άλλωστε ούτε ο συγγραφέας το θεωρεί λυμένο) έπειδή υπάρχουν μεμονωμένες περιπτώσεις ίάσεως ή άναπροσαρμογής, αλλά φέρνει στην έπιφάνεια και ένα άλλο έρώτημα: Ποιός θ' αναλάβη την θεραπεία;

Κι' ήρχεται αυδόσημη ή σκέψη: Πόσο ή χριστιανική θεώρηση θα ώφελοΰσε το βιβλίο, αλλά και πόσο θα προώθοΰσε στη λύση του, το τεράστιο πρόβλημα της επαναμιορφώσεως των ξεριζωμένων, των πρώην έγκλειστών, των νέων και όλων εκείνων του διψασμένου λαού που είδε και έζησε, όταν ήλθε το πύρ να δοκιμάσει, όλη τη σαθρότητα του άρνητικού πολιτισμού μας!

N. ΦΙΝΤΕΛΗΣ

Ο ΠΟΝΟΣ

Ό πόνος,
πάλι τά γαιψά, σκληρά του νόχια
ήθε
νά τά μπήξει στην καρδιά μου.

Μά τ'άσπικας,
τά μάτωσε
πάνω στον άβλο θώρακά μου..

*Από τον πόνο είμ' έγώ πιο δυνατός.

Ποιός
είδα
φίδι
νά παλεύει
μ' άστό;

*Έναντια του όρθώθηκα,
χτόπρησά θεό φτε..
και σε γλαυκών καιρών πλάτια, όβώθηκα..

Θεέ μου!

Από φλόγας ήτανε, κακός, τά θεό του μάτια.
Μάτια πυρά στοθ μίσους τή μανία.
Μάτια
που τριφλώθησαν, θρυμματίστηκαν
μπρός στης φυχής μου τ' "Άγιο Φως,
τή θεϊκή "Αρμονία..

Σάν άστός,
χρυσόκετος
σ' αθέρας διαφανούς ενός "Απριλομήτη
φτερά χτυπή
x' ενώ έγώ
λευτερός τώρα κι' άνεμπόδιος παθό,
τό βρωμερό τό έρπετό
κατρακυλάει
και χάνεται
στα χάν.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ

Θά έπρεπε νά γίνοντο γνωστώι είς τό Έλληνικόν κοινόν άπό τών στηλών τών «Ακτίων» δύο εκπρόσωποι τού γυναικείου φύλου μέσα είς τάς θετικιάς επιστήμας. Άπέθαναν κατά τό διάστημα τού λήξαντος πολέμου, ή δέ ζωή των ήτο υπόδειγμα άνωτέρου άνθρώπου και έπιστήμονος.

Ός πρώτη πρέπει νά άναφερθή ή Άννα Κάνον (Α. Cannon). Έγεννήθη στό Dover τών Ήν. Πολιτειών τής Άμερικής τό 1863. Ό πατέρας της ήτο ναυπηγός και ή μητέρα της, πού είχεν έκτακτα πνευματικά χαρίσματα και ιδιαίτέρως χριστιανικήν εκπαίδευσιν, προσεπάθησε νά μεταδώσῃ και νά ένσταλάξῃ όλον αύτης τόν ψυχικόν πλούτον είς τήν κόρην της. Με τά πνευματικά αύτά έφόδια πλουτισμένη ή Α. Cannon έρχεται είς τό Πανεπιστήμιον και σπουδάξει φυσικομαθηματικά επιστήμας. Εύθύς κατόπιν τό ένδιαφέρον της στρέφεται πρός τήν Άστρονομίαν. Παρακολουθεϊ μίαν άστρονομικήν άποστολήν είς τήν Ίσπανίαν πρός παρατήρησιν τής όλικής εκλείψεως τού Ήλιου και τό 1896 προσλαμβάνεται ώς βοηθός τού Άστεροσκοπίου τού Harvard άπό τόν περίφημον καθηγητήν Ε. C. Pickering. Η Miss Cannon άναλαμβάνει μακράν, επίπονον και συστηματικήν εργασία, προκειμένου νά φέρῃ είς πέρας τό μεγάλο πρόγραμμα τής φασματοσκοπικής έρεύνης τών άπλανών άστέρων. Μελετά χιλιάδας φασμάτων και καταχωρεί ύπέρ τάς 350.000 άστέρων είς διαφόρους φασματικάς τάξεις. Έκτός όμως τής εργασίας αύτης, άσχολείται και μέ τάς άστρονομικάς παρατηρήσεις. Ά-

νακαλύπτει πέντε καινοφανείς (Novae) άστέρας και περί τούς 300 μεταβλητούς. Έργάζεται επί χρόνια παρά τόν φακόν τού τηλεσκοπίου και δημοσιεύει κατάλογον έν 1380 μεταβλητών, άργότερον δέ μαζί μέ άλλους δύο άστρονόμους άλλον κατάλογον μέ 1760 μακροπερίόδους μεταβλητούς άστέρας.

Και ώς επιδράβευσις όλης τής μακράς και καρποφόρου σταδιοδρομίας της, έρχονται αι πολλαπλαϊ διακριτικαι τιμαι και τά βραβεία πού της άπονέμονται. Είς τήν παλαιάν πτυχιοδχον τό Πανεπιστήμιόν της, της άπονέμει δύο τιμητικούς τίτλους και έν συνεχεία έξ άλλα άμερικανικά Πανεπιστήμια τήν ανακηρύσσουν, τιμής ένεκεν, επίτιμον διδάκτορα. Επί πλέον πλείστα άλλα Ίνστιτούτα και επιστημονικαι Έταιρείαι τήν εκλέγουσιν μεταξύ τών τακτικών μελών. Η Royal Astronomical Society τού Λονδίνου τήν εκλέγει επίτιμον μέλος. Και άπό τού 1914 μέχρι τού θανάτου της, τό 1941, δηλαδή επί 27 χρόνια, ή Miss Cannon ήτο ή μόνη γυναίκα πού άπετέλει επίτιμον μέλος τής περιφήμου αύτης επιστημονικής Έταιρείας. Τέλος είναι ή μόνη γυναίκα πού έλαβε τό μετάλλιον Η. Draper τής Έθνικής Ακαδημίας τών Έπιστημών τής Άμερικής και ακόμη όταν τό 1932 της προσεφέρθη σεβαστόν χρηματικόν ποσόν ώς βραβείον διά τάς επιστημονικάς της έρεύνας, τό διέθεσεν όλόκληρον διά νά βραβεύονται αι γυναίκες άστρονόμοι.

Η Cannon είχε λάβει μέρος είς άλλας τάς γενικάς συνελεύσεις τής Διεθνούς Άστρονομικής Ένώσεως, είς τάς όποίας εξετιμάτο τόσον διά τήν επιστη-

μονικήν της μόρφωσιν, ὅσον καὶ διὰ τὸν ἐξαιρετικὸν της χαρακτήρα ποὺ ἦτο γεμάτος ἀπὸ καλωσύνην. Τὰ χριστιανικὰ διδάγματα τῆς εὐσεβοῦς μητέρας της εὐρῆκαν πλήρη ἀπήχησιν εἰς αὐτήν, τοῦθ' ὅπερ ἰδιαίτερος ἐξαίρει ὁ βιογράφος της ἀστρονόμος P. N. Merrill, ὁμιλῶν περὶ τοῦ χαρακτήρος της, ὡς σεμνῆς καὶ ταπεινόφρονος ἐργατιδος τῆς ἐπιστήμης (1).

*

Τὴν ἄλλην ἐκπρόσωπον τοῦ γυναικείου φύλου μέσα εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας θὰ τὴν συναντήσωμεν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς φιλοσόφου Σουζάνας Στέμπινγκ (L. Susan Stebbing), ποὺ ἀπέθανεν εἰς τὸ Λονδίον τὸ 1943.

Ἡ S. Stebbing ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦ Girton ἐν Cambridge, διὰ νὰ γίνῃ μετὰ ταῦτα διευθύντρια τῶν σπουδῶν τῶν ἠθικῶν ἐπιστημῶν εἰς τὰ Κολλέγια τοῦ Girton καὶ τοῦ Newnham. Τὸ πανεπιστημιᾶκὸν ἔτος 1931-32 ἐδίδαξε Συμβολικὴν Λογικὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Κολουμβίας τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1933 διέτέλεσε καθηγήτρια τῆς Φιλοσοφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Λονδίνου. Ἐπὶ πλέον ἡ Stebbing ὑπῆρξε μέλος καὶ πρόεδρος διαφόρων φιλοσοφικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν Ἐταιρειῶν καὶ Ἐνώσεων.

Ἡ καθηγήτρια Stebbing εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς σταδιοδρομίας της ἠσχολήθη μὲ προβλήματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ Ψυχολογίας καὶ κατόπιν ἐστράφη πρὸς τὴν Φιλοσοφίαν. Τὸ ἰδιαίτερον δὲ ἐνδιαφέρον της ἐστράφη εἰς τὴν Μαθηματικὴν Λογικὴν καὶ τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Ἐπιστήμης. Συνέγραψε πλείστα φιλοσοφικὰ ἔργα, μεταξύ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ μνημονευθοῦν τὰ ἀκόλουθα: «Φι-

λοσοφία καὶ Φυσικοί», «Μία νέα εἰσαγωγή εἰς τὴν Λογικὴν», «Ἡ Λογικὴ εἰς τὴν πράξιν», «ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ ἠθικαὶ ἀρχαί» καὶ ἄλλα.

Ἐκ τῶν δημοσιευμάτων της αὐτῶν ἡ καθηγήτρια Stebbing παρουσιάζεται ἐξαιρετικὰ κατηρτισμένη εἰς τὰς φυσικομαθηματικὰς ἐπιστήμας, ἐφ' ὅσον ἀναλαμβάνει σοβαρῶς τὴν ἀνάlysιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων ἐρευνητῶν τῆς περιωπῆς τοῦ Jeans, τοῦ Eddington, τοῦ Planck, τοῦ Millikan καὶ ἄλλων συγχρόνων σκαπανέων τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν.

Τὴν Stebbing τὴν κατετάξαμεν μετὰ τῶν ἐκπροσώπων τοῦ γυναικείου φύλου εἰς τὰς θετικὰς ἐπιστήμας. Καὶ πράγματι, εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει. Εἰς τὴν ἀνάlysιν τῶν ἔργων τῶν προμνημονευθέντων ἐπιστημόνων, τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἐπιχειρεῖ, ἐπικρατεῖ βεβαίως ἡ ἰδιότης της ὡς φιλοσόφου, ἀλλ' ἐμφανίζεται ταυτοχρόνως ἡ μαθηματικὴ καὶ φυσικὴ κατάρτισις τὴν ὁποίαν αὐτὴ διαθέτει, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκφράξῃ καὶ νὰ διατυπώσῃ κρίσεις ἐπὶ θεωριῶν τῆς Φυσικῆς ποὺ τὴν παρουσιάζουν ἄνθρωπον ἐμβαθύνοντα εἰς τὸν κλάδον τοῦτον τῆς ἐπιστήμης.

Δὲν ἠμποροῦμεν δυστυχῶς εἰς τὸ σύντομον αὐτὸ ἄρθρον νὰ κάμωμεν ἀνάlysιν τῶν ἰδεῶν τῆς φιλοσόφου-συγγραφέως. Οὐτε νὰ προσώμεν εἰς τὴν κριτικὴν ἐνός ἢ δύο ἐκ τῶν ἔργων της. Ἀπλῶς μόνον θὰ ἠθέλαμεν νὰ εἰπομεν δύο λέξεις περὶ τοῦ ἔργου της «Φιλοσοφία καὶ Φυσικοί» (2) ποὺ ἐκυκλοφόρησεν ἤδη εἰς δευτέραν ἐκδοσιν καὶ παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Εἰς αὐτὸ ὑποβάλλ-

(1) Monthly Notices of the R.A.S., Annual Report of the Council, 1942, p. 76.

(2) L. S. Stebbing: Philosophy and Physicists, Pelican Books, London 1944.

λει εις κριτικήν ἀνάλυσιν τὰς φιλοσοφικὰς καὶ ἐπιστημονικὰς ἀντιλήψεις κυρίως τῶν καθηγητῶν Eddington καὶ Jeans. Μελετᾷ καὶ ἐμβαθύνει εἰς τὴν θεωρίαν τῆς σχετικότητος, εἰς τὴν Φυσικὴν τοῦ ἀτόμου, εἰς τὸ κοσμοεἰδωλον τῆς νεωτέρας Φυσικῆς καὶ εἰς ἄλλα προβλήματα τῆς συγχρόνου θετικῆς ἐπιστήμης καὶ διατυπώνει ἀπόψεις πού εἶναι ἄξιαι ἰδιαίτερας προσοχῆς καὶ μελέτης.

Ἐκεῖνο πού θὰ ἠθέλαμεν νὰ σημειώσωμεν τώρα ἰδιαίτερος εἶναι, ὅτι εἰς τὸ βιβλίον αὐτὸ ἡ Stebbing παρουσιάζει τὰς χριστιανικὰς ἀντιλήψεις καὶ παρορθώνει τῶν πρωτοπόρων τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης τῆς φύσεως, τὰς ἀναλύει με λεπτομέρειαν καὶ ὑπογραμμίζει ἰδιαίτερος τὰ σημεῖα ἐκεῖνα πού τοὺς ἐμφανίζουν ὡς ἀνωτέρας πνευματικὰς προσωπικότητος. Σημειώνει ἀκόμη, ὅτι οἱ διάφοροι ἐπιστήμονες τῆς σημερινῆς ἐποχῆς, πού ἔχουν ἐνδομύχως φιλοσοφικὰς τάσεις, προσπαθοῦν νὰ εὑρουν, καὶ εὐρίσκουν, εἰς τὸ πεδίον τῆς εἰδικῆς τῶν ἐρεύνης, πλεῖστα στηρίγματα διὰ νὰ βασίσουν τὰς μεταφυσικὰς τῶν ἀντιλήψεις, εἰς τὰς ὁποίας, προσθέτει, προσεικλύσθησαν ἕνεκα διαφόρων ἄλλων λόγων. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς

Θρησκείας καὶ τῆς Πίστειος συναντῶνται καὶ μένουσιν σήμερον: διαφόρων εἰδικότητων σοφοὶ μὲ ἰδιαίτερας ἕκαστος πληροφορίας περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς πίστειος του. Ἡ πίστις εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν τοῦ καθηγητοῦ Millikan, γράφει (σ. 211) εἶναι θαρραλέα καὶ-κατὰ τὴν γνώμην τῆς πολὺ δικαίως-ἀνεξάρτητος τῆς οἰασθήποτε ἐκβάσεως τῶν φυσικῶν θεωρητικῶν συζητήσεων. Καὶ προσθέτει περὶ τοῦ Millikan ὅτι: «ὁ 18ος καὶ 19ος αἰὼν τοῦ ὕλισμοῦ δὲν εἶχε δι' αὐτὸν, ὡς ἐκπρόσωπον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, κανένα δέλεαρ, διότι ἡ θεωρία τοῦ ὕλισμοῦ ἀντεπροσώπωνεν ἕνα καθαρὸν δογματισμόν».

*

Τὰ παραδείγματα τῶν δύο αὐτῶν γυναικῶν ἐπιστημόνων, τῆς Cannon καὶ τῆς Stebbing, πού τόσα προσέφεραν εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἶναι ἀρκετὰ ζωντανὰ διὰ νὰ δείξουν εἰς ὅσους θέλουσιν νὰ παρακολουθοῦν τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀληθινοῦ πολιτισμοῦ, πόσα πράγματα ἡμπορεῖ νὰ προσφέρῃ ἡ γυναίκα εἰς κάθε τομεᾶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι πλημμυρισμένη ἀπὸ τὸν ἀπέραντον πλοῦτον τοῦ πνεύματος.

Κ. ΠΕΝΤΕΛΙΚΟΣ

ΝΕΑ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΕΤΟΙΟΣ ΧΑΜΟΣ...

«Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός». Δαυὶδ Φαλμός ΡΙΗ'.

Περίλυπα τὸ δούτηνο ἐσλάζει,
στὴν ἔρημο πλανιέται καὶ ποιεῖ
κι' ὄλο γροικᾷ τὴν ἴδια του φωνή,
δαρμένο ἀπ' τὸν ἀγέρα καὶ τ' ἀγιάζει.

Ἐχασο ξάφνου μάννα καὶ συντρόφους
— τσοπάνε τρέχα τώρα νὰ τὸ βρεῖς! —
κι' ἀνόραχτο πλανιέται: ὀλημερίς
μέσ' σὲ ὄρημοὺς παντέρμοις κι' ἄγριους λόφους.

Μονάχο κι' ἔρημο τ' ἄμοιρο δὲν ξέρει
τὸ κάθε μονοπάτι πού ὀδηγεῖ!
γχαρμούς σὲ κάθε θῆμα ἐτούτ' ἡ γῆ
κι' ἀλλ' ὅταν δὲν κρατιέσ' ἀπόνα χέρι!

Τέτιος χαμός, Ψυχὴ, νὰ μὴ σοῦ λάχει,
τί, ξάφνου, σὲ σὲ βρεῖ κακός ὅσο εἶς
μέσ' στ' ἄγριο σκοτάδι τῆς ἔρημης
ἀθόναμο, θὰ σὲ σαρώσει, ἀστάχυ.

Α. ΚΑΛΑΜΠΟΥΣΗΣ

Η "ΔΙΑΚΟΝΙΣΣΑ", ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Δέν είναι άγνωστος σήμερα ό όρος «διακόνισσα», στην έλληνική ύπαιθρο κυρίως. Μόνο πού έχει όλότελα χάσει την αρχική του σημασία. Μά, αν δέν είναι άγνωστος ό όρος, είναι όμως στην εποχή μας άγνωστος ό θεσμός τών διακονισσών, στην Ελλάδα τουλάχιστον⁽¹⁾. Θεσμός πού υπήρξε κεφάλαιο πολύτιμο, μέ άνεκτίμητες εύεργετικές επιδράσεις στην κοινωνία, όκτώ όλόκληρους αιώνες έγγραφε σελίδες όλόλαμπρες στην πρό του σχίσματος εκκλησιαστική ιστορία. Θεσμός μέ θετική συμβολή ανυπολόγιστης αξίας σ' όλα τά μεγάλα έργα άνταποκρίθηκε πέρα ως πέρα στην έννοια της διακονίας, της προσφοράς υπηρεσιών. Έκράτησαν οι «διακόνισσες» έπί τόσες γενεές ένα γιγάντιο έργο εκπολιτιστικό και κοινωνικό μέσα στα ακούραστα γυναικεία τους χέρια.

Θάξιζε γι' αυτό νά ανασυρθή απ' την άράνεια, πού αν κι' έπιμόνα συνοδεύει τά πραγματικά μεγάλα έργα, όμως κάποτε νικείται, ή λησιμονημένη αυτή τάξη και τό έργο της. Μού φαίνεται μάλλον πώς τό έργο τους έχει ιδιαίτερη σημασία στην εποχή μας, πού όπως όλοι παραδέχονται, είναι άναδημιουργίας εποχή και ζητάμε μέ δίψα νά μαθαίνουμε πώς εργάστηκαν οι πραγματικοί δημ-

ουργοί και οικοδόμοι του χριστιανικού πολιτισμού πού μεγάλούργησε στό Βυζάντιο έπί μιá χιλιετία.

Κι' έχει ή τάξη τών «διακονισσών» την τιμή ν' άνήκη σ' αυτούς τούς οικοδόμους.

Στίς αρχές ακόμη του Β' μ. Χ. αιώνας ό Πλίνιος ό νεώτερος σ' έπιστολή του πρós τόν Τραϊανό κάνει λόγο γιά την ιδιαίτερη αυτή τάξη τών διακονισσών, πού τούς δίνει τη χαρακτηριστική όνομασία «Ministrae». Η εργαδίδουση όμως του θεομού βρίσκεται πολύ νωρίτερα. Ό Παύλος χρησιμοποιεί τόν όρο διάκονος, αντί διακόνισσα. Συνιστά δέ στους Ρωμαίους τη Φοίβη, τη διάκονο της Έκκλησίας τών Κερχεσών, μέ τά θερμότερα και έπαινετικότερα λόγια. "Όσο ήδη από τις πρώτες ήμέρες του Χριστιανισμού ήταν οι διακόνισσες γνωστές, πρέπει δέ νά θεωρηθώ ή Φοίβη σαν πρόδρομός τους.

Και ποιά ήταν ή θέση τών διακονισσών μέσα στην εκκλησιαστική ιεραρχία; Κατά τη μαρτυρία του Έπιφανίου, είχαν δικό τους βαθμό στην ιεραρχία αυτή. Έπαιρναν δέ τόν βαθμό αυτό μέ ιδιαίτερη εκκλησιαστική πράξη, την χειροθεσία, όπως μαρτυρεί ό Τερτυλλιανός. Οι όροι manus imponere, ordinare είναι από τούς πιο συνηθισμένους όταν γίνεται λόγος γιά την κατάταξή τους στό τάγμα τους. Έκτοτε μπορούσε ή εκκλησία νά τις χρησιμοποιή σέ ποικίλα έργα, γιά τά όποια παρακάτω θά κάνουμε λόγο. Πάντως ένα είναι γεγονός. "Ότι

(1) Στίς αρχές του 19ου αιώνας οι προτεσταντικές εκκλησίες της Δύσεως ανιούστησαν τόν παλαιό θεσμό τών διακονισσών, πού ανέλαβαν την πνευματική εργασία της κοινότητας, την άγωγή του παιδιού, τη φροντίδα γιά τούς άρρώστους κλπ.

μετά τη χειροθεσία έβαναν οι γυναίκες αυτές ν' άνήκουν μόνο στο στενό οικογενειακό τους περιβάλλον. Έγίνοντο πλέον πρόσωπα δημοσίως γνωστά και πρόσωπα κατ' έξοχην σεβαστά.

Έκτός από τη σύσταση του Παύλου προς τους Ρωμαίους να περιορισθούν και να τηρήσουν τη διάκονο Φοίβη και καταλαβαίνει καθέννας τί θα λη ένας Παύλος να συνιστά-έχομε και πλήθος άλλες μαρτυρίες που μάς πείθουν για την εκτίμηση που έτρεφε το χριστιανικό πλήρωμα προς την τάξη αυτή. Άρκει να σκεφθούμε, ότι τους τρεις πρώτους μ. Χ. αιώνας όλες οι ειδωλολάτριάδες, που ήσπάζοντο τη νέα θρησκεία, τις διακόνισσες είχαν για οδηγούς και δασκάλους και παραστάτες στα πρώτα τους βήματα.

Άλλά έχομε και μιάν άλλη νιοκομμενταρισμένη μαρτυρία. Κι' αυτή τη δίνουν τα αρχαιολογικά μνημεία. Έχουν, αλήθεια, τόσα να μάς πούν τα άφωνα αυτά μα τόσο εύεργετικά κείμενα: Σε επιτημιόλιους λίθους π. χ. διαβάεις αυτή τη φράση την εκκλησιαστική, «vidua seddit...». Πρόκειται για χήρα που είναι τοποθετημένη σε «καθέδραν»-γιατί αυτό ύπαινίσσεται το ρήμα *seddit*-όπως άκριβώς έκαναν και κάνουν στους νεκρούς των κληρικών, ιερέων και επισκόπων. Και τοποθετούσαν τις χήρες που ήταν, ότι άκριβώς και οι διακόνισσες μέσα στην εκκλησιαστική κοινότητα, έπάνω σε καθέδρες όταν πέθαιναν, για να δείξουν άκριβώς την τιμή και το σεβασμό προς τις γυναίκες αυτές, που είχαν αναλάβει το διδασκτικό και κατηχητικό έργο των όμοφύλων τους, αφού ήσαν και μέλη του κλήρου. Φαίνεται δέ ότι και μέσα στις κατακόμβες πολλές τοιχογραφίες παρουσιάζουν διακόνισσες καθισμένες έπάνω σε παρόμοιες έδρες (2).

Μά αφού τις τιμούσαν τόσο μετά το θάνατό τους φαντάζεται κανείς με πόση εκτίμηση θα τις περιέβαλλαν οι πιστοί, όταν ζούσαν κι' έκαναν παντού αισθητή την εύεργετική τους επίδραση.

Και ποιά ήταν λοιπόν το έργο που είχαν αναλάβει οι διακόνισσες; Έργο έθελοντικό πολύπλευρο. Είναι αλήθεια πως ή τάξη αυτή φανερώθηκε σε χρόνια που ή διάδοση κι' ή εξέλιξη του Χριστιανισμού ήταν καταληκτική σ' όλον τον τότε γνωστό κόσμο. Κι' ανταποκρίθηκε σ' ένα επιτακτικό αίτημα των καιρών. Από το ένα μέρος οι κότοι και οι στερήσεις που υπέφεραν οι άκούραστοι εργάτες του πνεύματος στις άποστολικές τους περιόδους, έκίνησαν πολλές εμπνευσμένες γυναίκες να γίνουν συνεργοί τους, να τους βοηθήουν και να τους συντρέχουν στο ύλιχο μέρος, να τους προσφέρουν πρόθυμα κάθε ύπηρεσία που άποσπέρνεται διευκόλυνε το δύσκολό τους έργο. Πόσες τέτοιες πολύτιμες ύπηρεσίες δέν κρύβει μέσα εκείνη ή φράση του άποστόλου των έθνών για τη διάκονο Φοίβη «αυτή προστάτις πολλών γενήθη και αυτού έμοι!» Ποιός ξέρει σε πόσες χήρες κι' όρφανά θα έγινε ή Φοίβη μητέρα κι' αδελφή ή πόσους εγκαταλειμμένους θ' ανέλαβε υπό την προστασία της! Ποιός ξέρει πόσους άσπύρους έστέγασε, πόσους έφιλοξένησε και πόσους πεινασμένους έθρεψε!

*

Άλλά τί να πη κανείς, αλήθεια, για την τεραστία βοήθεια, που προσέφεραν οι διακόνισσες στον 4ον αιώνα στην Κωνσταντινούπολη; Ένα πλήθος γυναίκες του Βυζαντίου-κι' απ' αυτές πολλές που είχαν κάθε λόγο να χαίρονται την κοσμική ζωή της εποχής-γίνονται

(2) Dictionnaire de Theologie Ca-

thol que A. Vacant et E. Mangenot, tome 4.

διακόνισσες, γιὰ ν' ἀφιερώσουν τὴ ζωὴ τους χάριν τῶν ἄλλων. Τὰ ὀνόματά τους εἶναι σεβαστὰ καὶ πολλὰ ἀναφέρονται εὐλαβικά ἀπὸ τὴν ἱστορία. Ἔτσι ἀναφέρεται τὴν ἐποχὴ αὐτὴ μᾶζι μὲ τις διακόνισσες Πενταδία καὶ Ἀμπρουκτὴ, ἡ ἐγγενὴς Σαλβίνα, ποὺ ἔγινε προστάτις τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀρκαδίου. Ἀρκεῖ νὰ λάβῃ κανεὶς ὑπ' ὄψιν του ὅτι ἀπὸ ὅλες τις γωνίες τῆς αὐτοκρατορίας σ' αὐτὴν ἀπληθύνοντο, γιατί ἦταν πρόσωπο ἰσχυρότατο κοντὰ στὸ αὐτοκρατορικό ζεῦγος, γιὰ νὰ καταλάβῃ πόση ἦταν ἡ φήμη της.

Μὰ πῶς νὰ μὴ σταθοῦμε μὲ σεβασμὸ μπροστὰ στὸ καίχημα τῶν διακονισσῶν, τὴν Ὀλυμπιάδα, τὴν πολῦτιμο συνεργάτιδα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου; Ἰσως δὲν θὰ εἶναι ὑπερβολὴ ἂν λεχθῆ, ὅτι ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ ἐκλεκτὴ αὐτὴ γυναῖκα, ὁ Χρυσοστόμος θὰ εἶχε πολὺ ἐνωρίτερα ὑποκίψει στὶς κακουχίες τῆς ἐξορίας καὶ στὴν ἀσθενικὴ του κράση καὶ ἔτσι ὁ χριστιανικός πολιτισμὸς θὰ εἶχε πολὺ πρὸ πρόωρα στερεωθῆ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἐκλεκτοτέρους σκαπανεῖς του.

*

Τις πολυτιμότερες ὅμως ὑπηρεσίες προσέφεραν οἱ διακόνισσες σ' ἕναν ἄλλο εὐρύτατο τομεῖα. Πρόκειται γιὰ τὸ δ *ι δ α κ τ ι κ ὀ*, τὸ *κα τ η χ η τ ι κ ὀ* τους καλύτερα ἔργο. Ὅπως εἶπαμε καὶ παραπάνω, πλήθῃ λαοῦ προσχωροῦσαν κάθε μέρα στὴ νέα θρησκεία. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ εἰδωλολάτρεις μὲ δίψα ποθοῦσαν νὰ μάθουν τὴ διδασκαλία τῆς καινούργιας πίστεως ποὺ ἀγκάλιαζαν μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ γαρά. Κι' ἔπρεπε νὰ βοήθουν χριστιανοὶ φωτισμένοι ποὺ θὰ ἔδωσαν αὐτῆ τους τὴ δίψα καὶ θὰ τοὺς ἔμαζαν σιγά-σιγά στοὺς ἀλόφωτους ὀρίζοντας τῆς χριστιανικῆς ἀλήθειας. Μὰ τοῦτο ἀπαίτουσε, ὅπως εἶναι φανερό, καὶ χρόνο καὶ ἐπιμονὴ καὶ δουλειὰ γερῆ ἀπὸ μέ-

ρους ἐκείνου ποὺ θ' ἀνελάμβανε νὰ παίξῃ τὸ ρόλο τοῦ κατηχητοῦ. Κι' ἤθελε πάνω ἀπ' ὅλα τὸ ἔργο αὐτὸ λεπτὴ μεταχείριση τοῦ κατηχομένου, ποὺ εἶχε ζήσει μιὰ ζωὴ τόσο κατώτερη, τόσο ἀμαρτωλὴ, τόσο ὑλιστικὴ. Αἰταιοῦσε τὸ ἔργο αὐτὸ ἄ γ ἄ π η.

Ἐρωδιασμένες μὲ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ ἕνα τέτοιο ἔργο προσόντα ἀναλαμβάνονν τὴν δύσκολη αὐτὴ ὑπηρεσία πρὸς τις ὁμόφυλές τους οἱ διακόνισσες. Τὴν προτομιασία γιὰ τὴν εἴσοδο στὴ χριστιανικὴ θρησκεία τῶν ἐθνικῶν γυναικῶν τὴν θεωροῦν χρέος ἱερὸ κ' ἔτσι ἐλαφρώνουν τοὺς κληρικούς καὶ τοὺς κήρυκας ἀπὸ ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ βάρους ποὺ ἐσηκωναν στοὺς ὅμιους των. Δὲν λογαριάζουν οὔτε κόπο οὔτε θυσίες προκειμένου νὰ κάνουν ἐπισκέψεις στὰ σπίτια τῶν ἐθνικῶν γυναικῶν καὶ σὰν ἄγγελοι ἀγάπης νὰ εἰσάγουν ἀδούρθα στὴ θρησκεία τῆς ἀγάπης. Κι' ὅταν ἔρχεται ἡ εὐλογημένη ὥρα οἱ γυναῖκες αὐτές νὰ γίνουν μέλη τῆς Ἐκκλησίας μὲ τὸ βάπτισμα, τότε οἱ διακόνισσες εἶναι οἱ πολῦτιμοι βοηθοὶ καὶ παραστάτες τους. Ἐξασκοῦν ἕνα ἔργο, στὸ ὁποῖο κανεὶς ἄλλος δὲν θὰ μπορούσε νὰ τις ἀντικαταστήσῃ, ὑπηρετῶντας ἐδῶ πιά σὲ μιὰ καθαρὰ ἐκκλησιαστικὴ διακονία, ποὺ τόσο ἐταίριαζε στὸ φύλο τους. Ὅπως μᾶς πληροφορορεῖ ἡ 3η Νεαρά τοῦ Ἰουστινιανοῦ μόνον στὸ ναὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὤφειλαν νὰ διακονοῦν «εσσαράκοντα διάκονοι θήλειαι». Φαντάζεται λοιπὸν καθένας πόσες θὰ ἦσαν στὸ σύνολό τους σ' ὅλες τις ἐπαρχίες καὶ πόλεις τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν περιοριζόταν δὲ καθὼς φαίνεται μόνον κατὰ τὸ βάπτισμα ἡ ἐκκλησιαστικὴ διακονία τῶν διακονισσῶν. Ὅπως ἀναφέρει ἡ Lydia Stöcker⁽³⁾ ἦσαν οἱ ἄμωσοι βοηθοὶ τοῦ ἐπισκόπου σὲ ποικίλα ἔργα κοινωνικῆς

(3) «Die Frau in der alten Kirche».

ώφελείας.

Ἄλλὰ μήπως καὶ στὴν περίθαλψη τῶν ἀρρώστων γυναικῶν λίγες ὑπηρεσίες προσέφεραν οἱ διακόνισσες; Πρῶτες τὶς συναντοῦμε καὶ στὸν τομεᾶ αὐτόν, ὅχι ἀπλῶς γιὰ νὰ ἐπισκέπτονται καὶ νὰ παραγοροῦν τὶς ἀρρώστες χριστιανές, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀσχοῦν ἐντελῶς ἱατρικὰ καθήκοντα, νὰ νοσηλεύουν ὅσες ἔλασχαν ἀπὸ κάποια ἀρρώστεια. Δὲν εἶναι λίγα τὰ παραδείγματα διακονισσῶν πού καὶ ἱατρικὲς γνώσεις ἀρκετὲς εἶχαν καὶ στὴ θεραπεία πολλῶν ἀσθενῶν συνέβαλαν μὲ τὶς ὁδηγίες καὶ τὰ φάρμακά των στὸ Βυζάντιο. Τροπὸν δείγμα γιὰ τὴ δράση τους αὐτὴ εἶναι ἡ Μονὴ τοῦ Παντοκράτορος στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου στὸ γυναικολογικὸ τμήμα τοῦ νοσοκομείου πού εἶχε ἡ μονή, προσέφεραν τὶς ὑπηρεσίες τους οἱ περιφρημες «ἀτράινες» καὶ «ἐπούργισσες» (ἐπιμελήτριες δηλαδή) (4).

*

Πόση τώρα εἶναι ἡ συμβολὴ τῶν διακονισσῶν στὴ φιλανθρωπία καὶ στὴν ὠργανωμένη κοινωνικὴ ἢ πρόνοια εἶναι περιττὸ νὰ τονισθῇ. Γυναῖκες πού εἶχαν ἀφιέρωσι τὴ ζωὴ τους στὸ Θεὸ καὶ στὴν ὑπηρεσία τῆς ἐκκλησίας, γυναῖκες πού ἔλικωναν σὰν λαμπάδες στὸ βωμὸ τῆς ἀγάπης καὶ μοχθοῦσαν γιὰ νὰ βοηθήσουν ψυχές καὶ νὰ τὶς φέρουν ἀπ' τὸ σκοτάδι στὸ φῶς, ἦταν ποτὲ δυνατόν νὰ ἀδιαφορήσουν γιὰ τὴν ὕλική βοήθεια ὅσων εἶχαν ἀνάγκη; Καὶ μόνο ἡ φιλοξενία, πού σὲ εὐρύτατη κλίμακα ἀσκοῦσαν θὰ ἦταν ἀρκετὴ νὰ τὶς παρουσιάσῃ ζηλευτές στὴν ἔμπροσθη ἐκδήλωσι τῆς ἀγάπης.

Κι' ἀκόμη θὰ εἶχε κανεὶς δικαίωμα

νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἀποῦ εἶναι βέβαιο, ὅτι κατὰ κανόνα τὸ φιλανθρωπικὸ ἔργο τῆς ἐκκλησίας τὸ ἐκτελοῦσαν γυναῖκες στοὺς πρώτους χριστιανικοὺς αἰῶνες, εἶναι ἐπίσης ἀληθέστατο ὅτι τὸ ἔργο αὐτὸ τὸ εἶχαν κυρίως ἀναλάβει οἱ διακόνισσες. Ἄλλως τε ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι μέσα στοὺς δέκα πρώτους αἰῶνας τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς φιλανθρωπικῆς κινήσεως καὶ τῆς πολυπλευροῦ ἐκδηλώσεως τῆς ἀγάπης τὸ συνεχέντροσαν οἱ ἀδελφότητες καὶ τὰ μοναστήρια. Μέσα στὰ πνευματικὰ αὐτὰ κέντρα πού διατηροῦσαν ξενῶνες καὶ γρηοτροφεία καὶ πτωχοτροφεία καὶ ὄρφανοτροφεία, τὸ σῶμα τῶν διακονισσῶν εἶχε ἀναπτύξει μιὰ ποιικίλη καὶ θαυμαστὴ δράση. Μέσα στὰ φιλανθρωπικὰ αὐτὰ ἰδρύματα οἱ διακόνισσες σὰν ἄλλοι ἄγγελοι παρηγορίας κι' ἐλπίδος διακονοῦσαν. Ἀνεκούφιζαν τοὺς πονεμένους καὶ ζωογονοῦσαν μὲ τὴν πνοὴ τῆς πίστεως τοὺς ἀσπυρίκτους, σκόρπιζαν ἀφθονά ἀπὸ τὸ συνασθηματικὸ τους θησαυρὸ γιὰ νὰ βοηθήσουν στὴν θεραπεία τοῦ ψυχικοῦ καὶ τοῦ σωματικοῦ πόνου.

Παράλληλη μὲ τὴ δράση τῶν διακονισσῶν ἦταν κι' ἡ δράση τῶν χηρῶν, πού ἀφιέρωναν τὴ ζωὴ τους στὴν ὑπηρεσία τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπελάμβαναν τὸν ἴδιο σεβασμὸ καὶ τὴν ἴδια ἐκτίμησι μὲ τὶς διακόνισσες. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς τὶς ἀναφέρει ἀνάμεσα στὰ ἐξέχοντα πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Παλλάδιος ἀναφέρει «τὸ τῶν χηρῶν τάγμα». Ὁ δὲ Πολύκαρπος τὶς ὀνομάζει «θησιαστήριον Θεοῦ» (5). Πολὺ ἐνωσίτερα ὅμως ὁ Παῦλος, στὴν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ του, κάνει ἰδιαιτέρο λόγο γι' αὐτὲς καὶ δίνει μέσα σὲ λίγα λόγια τὰ χαρακτηριστικὰ τους ἢ μᾶλλον τὰ προσόντα πού ἔπρεπε νὰ ἔχῃ ὅποια ἡ-

(4) Ἄρ. Κοῦζη: Περί βυζαντινῶν νοσοκομείων «Ἀρχαία Ἱατρικὴ» 1-15 Φεβρουαρίου 1920.

(5) Ἐπιστολὴ πρὸς Φίλιπποις Ἄρ. Πολυκάρου.

θελε νὰ καταταχθῆ στὴν τάξη τῶν χηρῶν. «Χήρα, λέγει, καταλεγέσθω... ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενουδόχησεν, εἰ ἀγίων-χριστιανῶν δηλαδὴ πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρησεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπρωκολύθησεν»⁽⁶⁾. Ζωὴ δηλαδὴ θυσίας καὶ ἀγαθοεργίας, ζωὴ ολοκληρωτικὰ ἀφιερωμένη σὲ ἔργα ἀγάπης εἶναι ἡ ζωὴ τῆς «πῶτος χήρας», ἐκείνης ποὺ ἐνοιῶσε τὴ χηρεία τῆς σὺν μιᾷ ἀνώτερη κ' ἱερῇ ἀποστολῇ, κ' ὄχι σὰ ζωὴ ἀγαλινωτῆς «ἐλευθερίας» καὶ ἐγωκεντριμοῦ. Ἔτσι ἡ χήρα ποὺ ἔρχεται νὰ ταχθῆ κάτω ἀπ' τὴ σημαία αὐτοῦ τοῦ εὐγενικοῦ καὶ ἱεροῦ τάγματος, ποὺ ἐλεύθερη ἀπὸ οἰκογενειακὰ βάρη καὶ ὑποχρεώσεις ἀφιερώνεται στὴν εὐρύτερη οἰκογένεια, τὴν κοινωρία, γίνεται ἕνα μὲ τὴν διακόνισσα. Οἱ ὄροι χήρα καὶ διακόνισσα ταυτίζονται, μιὰ κ' ἡ ἀφιέρωση κ' οἱ ἀρμοδιότητες καὶ τὰ ἔργα ταυτίζονται.

Ποῖος θὰ μπορέσῃ νὰ ἀξιολογήσῃ καὶ νὰ ἐξιτορήσῃ τὸ τεράστιο ἔργο ποὺ ἐπετέλεσε ἡ ἀφανὴς τάξη τῶν χηρῶν μέσα στὸ Χριστιανισμὸ. Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῆς πολέπειας Ὀλυμπιάδος κ' ἀκόμα πρὶν ὡς τὴν εὐγενικὰ Φιλοθέη⁽⁷⁾ ποῖος ξέρεῖ πόσα πλήθη ἀπὸ διακόνισσες-χήρες ἔδωσαν τὸ πᾶν χάριν τῶν ἄλλων! Καὶ σκέπτεται κανεὶς μ' ὄλο τὸ δίκιο του πόσο λιγώτερο αἰσθητὸς θὰ ἦταν ὁ λόνος πάνω στὴν βασιανισμένη γῆ μας, ἂν εἴχαμε καὶ σήμερα πολλές τέτοιες ἡρωϊκῆς Χριστιανῆς!

Γιὰ μιὰ δίκαιη ἀξιολόγηση τοῦ ἔργου τῶν διακονισσῶν θὰ ἦταν ἀσφαλῶς ἀρκετὴ μιὰ ματιὰ στὶς σημερινῆς κοι-

νωνίες τῆς Εὐρώπης, ποὺ ἀποτελοῦνται ὅμως κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπὸ χριστιανοὺς μόνο κατ' ὄνομα.

Καὶ τότε αὐθόρμητα πᾶσι ὁ νοῦς στοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κι' ἀνάμεσα στὸν ἀπόστολο, τὸν κληρικὸ ἢ τὸν ἀπολογητὴ ποὺ μοχθοῦν μὲ ἱερὴ φλόγα γιὰ νὰ μεταδώσουν παντοῦ τὸ κήρυγμα τοῦ Σταυροῦ, ξεχωρίζει κανεὶς τὴν εὐγενικὰ μορφὴ τῆς διακόνισσας ἢ τῆς χήρας μὲ τὸ παραλληλο ἔργο τῆς.

Πλάι στοὺς μάρτυρας, πλάι στὴ χριστιανὴ μητέρα κ' ἀδελφὴ ποὺ χάρισε στὶς χριστιανικῆς γενεῆς τόσοσιν κολασσοῦς στὸ πᾶνθεν τῶν ἡρώων τῆς πίστεως, ἔχει κ' ἡ διακόνισσα τὴν τιμημένη τῆς θέσης. Πρόσφερε στὴν ἀνθρωπότητα, τί σημασία ἔχει ἂν ἀπευθύνθηκε κυρίως στὴ γυναῖκα; τόσο μὲ τὸ διδακτικὸ ὅσο καὶ μὲ τὸ φιλανθρωπικὸ τῆς ἔργο ὑπηρεσίης ἀντιπολιτιστικῆς. Ὁργάνωσε τὴν κοινωνικὴ πρόνοια σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση ἐπὶ μιᾷ περίοδῳ χιλιετίας. Ἐκαίε σπῆτι τῆς τὰ «επιχειρήματα» κ' ὅλα τὰ περίφημα ἰδρύματα τὰ σπαρμένα ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὴν βυζαντινὴ αὐτοκρατορία. Κι' ἔδωσε ἀπὸ τὸν ἀφθονο πλοῦτο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδιάς τῆς σ' ὅλους ὅσοι εἶχαν ἀνάγκη.

Κι' ἀκόμα ἄφησε ἡ τάξις τῶν διακονισσῶν ἕνα διδάγμα μεγάλο, μιὰ κληρονομία βαρεία στὶς γυναῖκες ὅλων τῶν ἐποχῶν. Τὸ διδάγμα ὅτι, ὅταν στὴν ψυχὴ τῆς σωματικὰ ἀδύνατης γυναίκας φυλάγησῃ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας καὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ ποὺ ἐμπνέει ἡ πίστη, γίνεται ἡ γυναῖκα δυναμικὸς παράγων πολιτισμοῦ, συντελεστὴς ἔργων θαυμαστῶν, πανανθρώπινης σημασίας.

Κι' εἶναι τόσο διασημὴ ἡ ἐποχὴ μας ἀπὸ ἕνα τέτοιο πνεῦμα θυσίας καὶ ἡρωϊσμοῦ, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν μοναδικὴ πηγὴ τῆς Πίστεως!

(6) Α' Τιμόθεον 5, 9-11.

(7) Γιὰ τὴ Φιλοθέη Μπενιζέλου θὰ μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ παραλέμψω σ' ἕνα προηγούμενο μου ἄρθρο ποὺ δημοσιεύθηκε στὶς «Ἀκτίνες» 1945, σελ. 178 ἐπ.

ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟ ΤΟΥ ΝΕΟΥ

Είναι ένα πελώριο σύγχρονο κοινωνικό πρόβλημα, ένα πρόβλημα αληθινά τραγικό, αυτός ο επαγγελματικός προσανατολισμός. Το παιδί που γίνεται νέος και βλέπει, πώς ζυγώνει η ώρα που πρέπει να πάρη κι' αυτό κάποια θέση στη γύρω κοινωνική και οικονομική ζωή, να μπη και να προκόψη σ' ένα επάγγελμα, βρίσκεται, τις περισσότερες φορές, μπροστά σ' ένα χάος. Το τροιάζουν από παντού βουνά οι δυσκολίες-δυσκολίες κάθε άλλο παρά φανταστικές: Τι να κάμη; Να προχωρήση στα γράμματα και να τραβήξη για το Πανεπιστήμιο; Θά χρειαστή σημαντικά οικονομικά μέσα, που ίσως δέν τάχει. 'Αλλά κι' αν τάχει, δέν θά κατορθώση τίποτ' άλλο παρά να μεταθέση τὸ πρόβλημα μερικά χρόνια ἀργότερα: "Όταν τελειώση τις σπουδές, θά βρεθῆ μπροστά στις ίδιες κλειστές πόρτες. Να καταγίνει με τὸ ἔμποριο; Κι' ἐδῶ τὰ οικονομικά μέσα φράζουν για πολλοὺς τὸ δρόμο. 'Αλλά μήπως και με τὰ οικονομικά μέσα έχει κανείς εξασφαλισμένη τὴν ἐπιτυχία; Μήπως όλες αὐτές οι ἐργασίες πάνε μπροστά; Στὴν ἐποχὴ μας, μάλιστα; Δέν μένει λοιπὸν παρά να μάθη μιὰ τέχνη. 'Απ' ὅσους τὸ ἀποφασίζουν, οι περισσότεροι τὸ κάνουν με τὴ διάθεση ἐκείνου που ποθοῦσε να πετάξῃ, κι' ὁμως ἀναγκάζεται να στριμωχτῆ μέσα σ' ἕνα σκοτεινὸ ὑπόγειο. 'Όσοι με κανέναν τρόπο δέν στέργουν μιὰ τέτοια λύση, και, μπορούν, ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, να μάθουν μερικά γράμματα, ζητᾶνε

κάποια θέση. "Άλλο μαρτύριο αὐτό.

Εἶναι μιὰ τραγικὴ περίσταση στὴ ζωὴ κάθε νέου. Ἡ ἀβεβαιότητα που τὴν χαρακτηρίζει, «σπάει κόκκαλα». Δέν πρόκειται ἐδῶ για μιὰ προσπάθεια που μπορεί νάσαι δύσκολη, λιγώτερο ἢ περισσότερο, ἀλλ' ἀφίνει να ἴδῃς στὸ τέλος της τὴ δικαία ἐπιθράβευση τῶν κόπων σου. 'Εδῶ τὰ πράγματα δέν φαίνονται νάχουν νόμο. Οι κόποι ἀπὸ τὸ ἕνα μέρος και οι καρποὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο δέν ἔχουν ἀναμεταξὺ τους σταθερὴ σχέση ἀναλογίας. Εἶναι μπροστά σου ἕνα σκοτεινὸ ἀγνωστὸ πέλταος και πρέπει να κάνῃς πανιὰ δίχως κανέναν ὁδηγό. Πρῶτη ἐπαφὴ με τὴ ζωὴ. Κι' ὁ νέος ἔρχεται ὀδύτελα ἀπροετοιμαστος, ἀφοῦ στὸ σχολεῖο ἦταν ἴσα-ἴσα μαθημένος σὲ μιὰ, ὅσο νάσαι, σταθερὴ ἀναλογία μεταξὺ κόπων και καρπῶν.

"Ένα ἄλλο χαρακτηριστικὸ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς-και μαζί μιὰ δεύτερη καταπληκτικὴ πείρα για τὸν νέο που τὴ ζη-εἶναι ἡ ἀδιάφορη και πολλὲς φορές ἐχθρική στάση που παίρνουν ἀπέναντι του ὅλοι οι ἄλλοι. "Αν ἐξαιρέσουμε τις λίγες περιπτώσεις τῶν παιδιῶν που βρέθηκαν ἀνάμεσα σὲ πραγματικὰ φωτισμένους ἀνθρώπους, ὅλοι οι νέοι, ὅταν ἔρχονται στὴν ἡλικία που πρέπει ν' ἀρχίσουν τὴν ἐπαγγελματικὴ τους σταδιοδρομία, βρίσκουν τους τριγυρινούς τους, τὸ λιγώτερο, ἀδιάφορους. Τότε βλέπουν ὅτι τόσοι ἄλλοι, που τοὺς ἦταν παλαιότερα ἀρκετὰ πρόθυμοι, γίνονται με μιὰς βιαστικοί, πολυάσχολοι και δίνουν τις ἀπαν-

τήσεις με το σταγονόμετρο, ακόμα κι όταν τους ζητάς τίποτε σπουδαίο-μερικές πληροφορίες για κάποια δουλειά. Και δεν είναι μόνο αυτό: Σε πολλούς θα ιδής την έχθροσύνη, από τη μεγαλύτερη, εκείνου που σε πολειμάει άδικα και πολλές φορές άτιμα, ως τη μικρότερη, που δεν είναι όμως γι' αυτό λιγώτερο όδυνηρή: Θα έτυχε να ιδήςτε ένα νέο άνθρωπο, που μπαίνει σ' ένα γραφείο, δημόσιο ή ιδιωτικό, να ζητήσει από τον υπάλληλο πληροφορίες για κάποια διαγωνισμό. Ο υπάλληλος, καθισμένος αυτός πίσω από ένα γραφείο, τί κακή γαρά που νοιώθει, καθώς βλέπει τον άλλο νάρχεται ζητώντας να καθήση κι' αυτός πίσω από ένα γραφείο! Μπορεί ή καρτέλα του νάναι σκληρή όσο κι' ή δουλειά του, που τον έχει ποτίσει ίσως τόσες πίκρες κι' απογοητεύσεις. Κι' όμως τώρα πασιάζει να δείξη στον καινούργιο τί ευχάριστο και τί σπουδαίο είναι να κάθεται σ' αυτή την καρτέλα! "Έτσι, για να τον κάμει να νοιώσει περισσότερο την έρημιά που δέρνει: την ψυχή του, τον άπραγο νέο που με το καπέλλο στο χέρι μπαίνει εδώ ή εκεί ζητώντας κάποια δουλειά.

Για ν' αποφύγουμε την υπερβολή, πρέπει να πούμε ότι θα βρή, τριγύρω του, ο νέος και πρόσωπα άξια να ιδούν με αγάπη τη δυσκολία που αντιμετώπιζει. Θα βρεθθί ο πατέρας, ή μάνα... Κι' όμως κι' αυτοί, με την αγάπη τους, θα γλυκάνουν τον πόνο του αλλά όχι και τη δυσκολία. Αυτή θα την δείξουν ακόμα πιο βαθειά και πιο μεγάλη, αφού μπροστά της στέκει άνήμερη ως και της μάνας ή αγάπη, που σιζίζει πέραγα.

Είναι άρκετά μαύρος ο πίνακας που ζωγραφίσαμε, κι' όμως για νάναι πιστός πρέπει να του προσθέσουμε ακόμα σκοτάδι: "Όσο είναι κανείς παιδί, πριν έλθει σ' επαφή με την οικονομική ανάγκη, γενικώτερα με τη ζωή, πλάθει όνει-

ρα μεγάλα. Κάτι μεγάλα όνειρεύεται για τον έαυτο του. Μιά έμφυτη τάση από μέσα του. τού δείχνει πλώρηνα την άξια της ζωής και τον καλεϊ έπιτακτικά, αλλά και χαριζόμενα προς κάτι σπουδαίο. Και μή δεν είναι σωστή κι' άξια αυτή ή τάση; Μή δεν είναι κάτι το άληθινά θαυμαστό ή ζωή και μεγάλη ή κλήση που μάς άπευθύνεται, να τη ζήσουμε άξια: "Ε, λοιπόν, το χειρότερο κακό που κάνει επάνω του ή κοινωνική πραγματικότητα δεν είναι τόσο-δεν είναι καθόλου-που το υποχρεώνει να ζήση την ύλική, την οικονομική ζωή του μέσα σε μια παρακατιανή επαγγελματική θέση. Το μεγάλο κακό είναι που πάνω στην ξέρα αυτής της πραγματικότητας άράζουν δια εκείνα τα όνειρα για ένα μεγάλο προσορισμό, όταν ο νέος δεν ξέρει να τον ζητήσει έξω από τις στενά «ύλικές» επιδιώξεις. Κι' άπομένει πια ένας άνθρωπος στείρος, χωρίς «ικμάδα» ζωής. "Ένα πουλι δίχως φερά.

Δεν πρόκειται για ένα πρόβλημα τοπικό μονάχα, έλληνικό, αλλά για ένα πρόβλημα παγκόσμιο. Σ' άλλες χώρες, βέβαια, όπου ή ζωή είναι περισσότερο ώργανωμένη, το Κράτος και ή Κοινωνία το μελετούν συστηματικώτερα και φροντίζουν με ειδικά γραφεία να δίνουν στους νέους την κατάλληλη επαγγελματική καθοδήγηση. Παρακολουθούν την κατεύθυνση που παίρνει το ρεύμα στην έκλογή επαγγέλματος και φροντίζουν να την αλλάζουν σύμφωνα με τις γενικώτερες κοινωνικές ανάγκες της κάθε χώρας (1). Και στον τόπο μας δεν έ-

(1) Ένα παράδειγμα: Έπειδή πορτηγόθηκε σε μιάν όμοιομένη εποχή, στη Γαλλία, ότι είχε κατέβη ή ειδική επαγγελματική μόρφωση του γάλλου εργάτη, ότι έπλεονάζαν οι άνειδίκευτοι εργάτες, τόσο ώστε να χρησιμοποιούνται ξένοι (γερμανοί ή έλβετοί) τεχνίτες, έγινε ειδική έκστρατεία: Γι' αυτήν, το βιβλίο του Paul Al-

λειψε ή μελέτη από την επιστημονική άποψη (2). "Ολ' αυτά όμως, όσο κι' αν είναι καλά και χρήσιμα, δεν εστάθησαν ικανά να λύσουν το πρόβλημα, κι' ο λόγος είναι πολύ απλός: Οι υποδείξεις, δ-λότελα σωστές τις περισσότερες φορές, δεν φέρνουν κανένα αποτέλεσμα, όταν δεν υπάρχει τόπος για να τις βάλει κανείς σ' εφαρμογή. "Αλλά κι' όταν ή γενικότερη κοινωνική μέριμνα δίνει και τις υλικές δυνατότητες για ν' ακολουθήση ο νέος το κατάλληλο επάγγελμα, πάλι δεν γίνεται τίποτα, όταν έλλα κριτήρια, πύ φανταχτερά, τραβάνε την προτίμησή του.

"Ε, λοιπόν, μ' όλα αυτά έδειξαμε το πρόβλημα. "Αλλά για την αντιμετώπισή του τί μπορεί να γίνει; Τί να γίνει; Μά πρώτα-πρώτα να καταλάβουμε πόσο μεγάλο κακούργημα διαπράττουμε όλοι μας με το να μη φέρνουμε ως την ψυχή των νέων, όταν περνάνε αυτήν την κρίσιμη περίοδο της ζωής τους, τη μοναδική, εκείνη δύναμη, την δύναμη που δίνει ή χριστιανική πίστη. Πρέπει να πούμε έδω άμέσως πώς μια τέτοια πίστη δεν είναι καθόλου λόγος για να πάψουμε να πασχίζουμε έμεις για το καλύτερο και γενικά δεν είναι λόγος για ν' άμελήσουμε ό,τι μπορεί να τακτοποιήση σωστότερα και τη γενική ύπόθεση του επαγγελματικού προσανατολισμού. "Ίσα-Ίσα, αυτή ή πίστη δυναμώνει την προσπάθεια: Ένα βαθύ άίσθημα σιγουριάς, ή πεποίθηση σ' ένα άγαθό τέλος. Λένε πώς ή άπελπισία πολλαπλασιάζει τις δυνάμεις, γι' αυτό ο πνιγμένος πιάνεται από τα μαλλιά του. Είναι μια δύναμη

που φανερώνεται πριν από την παράλυση. "Αλλά τί τα θέλετε: Προτιμότερο νάχη κανείς εκείνη τη σιγουριά, που θα του δώση την ψυχραιμία να πιαστή άπό κάπου άλλου, αποτελεσματικότερα.

"Ακόμα, κοντά εκεί στην πίστη, πώς ο Θεός παίρνει άπάνω του τη φροντίδα για την υλική μας άποκατάσταση, δεμένη μαζί της είναι και ή πεποίθηση πώς θέρθη αυτή ή υλική τακτοποίηση -ας έργαζώμαστε γι' αυτή δίχως ταραχή κι' έγνοια-άλλά πώς πρέπει να μην περιορίζουμε έδω μονάχα όλες μας τις βλέψεις γι' ό τη ζωή. Μιά από τις χειρότερες-σκόπιμες όλες-παρεξηγήσεις του Χριστιανισμού έχει στηριχθή έδω άπάνω και έσχυρίζεται πώς ο Χριστιανισμός άδιαφορεί για τις υλικές άνάγκες των ανθρώπων. Μπορεί πολλοί άλλοι νάγουν τα πρωταία στα λόγια και τίς ύποσχέσεις, στην πράξη όμως ποιός έθρεψε, κι' έντυσε κι' έγιάτρεψε τους ανθρώπους του όσο ο Χριστιανισμός; "Αδιαφορεί για την τροφή όποιος φροντίζει, λόγου χάρη, και για την υγεία; "Άλλο τόσο άδιαφορεί για τις υλικές άνάγκες όποιος φροντίζει και για τις άνάγκες της ψυχής.

Είναι λοιπόν άνάγκη της ψυχής-είτε το θέλουμε είτε όχι-να φύγουμε από την ιδέα πώς ή ζωή μας όλη κι' όλη δεν είναι παρά ή οικονομική μας θέση. "Ας πασχίσουμε και γι' αυτήν, αλλά ως σηκώσουμε το κεφάλι και πρós τ' άπάνω: "Όλες οι θέσεις, και οι μικρές αλλά πολύ περισσότερο οι μεγάλες, είναι διαφορετικά πόστα, που πρέπει ν' αποδλέπουν στον ίδιο σκοπό, την προκοπή του κοινωνικού συνόλου στον πολιτισμό. "Έχει λοιπόν σημασία το πώς θα δουλέψη κανείς σ' όποιοδήποτε, μεγάλο ή μικρό πόστο του. Κ' ακόμα γενικότερα ή ζωή δεν

regret; Le problème de l' éducation professionnelle. Les solutions proposées.

(2) Σχετική είναι ή μελέτη: Νικ. Σκιαδοπούλου, "Η επαγγελματική κατεύθυνσις των νέων και ή οικογένεια.

περιορίζεται στην κοινωνικο-οικονομική θέση που θα πάρουμε κι' ούτε της ανθρώπινης αξίας τα όρια διαγράφονται από την σημασία αυτής της θέσης. Δεν μπορεί ν' αρνηθεί κανείς την επίδρασή της, αλλά και δεν μπορεί ν' αρνηθεί πως η ανθρώπινη αξία άλλοτε μένει πολύ κάτω κι' άλλοτε ξεπερνάει το επίπεδο της θέσης. Η φροντίδα λοιπόν να μρφώσουμε μέσα μας μια προσωπικότητα με αξία πρώτα-πρώτα, δεν εμποδίζει την προσπάθεια της επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Αντίθετα, την στηρίζει γιατί της δίνει ουσιαστικό περιεχόμενο. Κι' από τ' άλλο μέρος ανοίγει μπροστά μας ένα στάδιο όπου καμιά ανισότητα και καμιά αδικία δεν μπορούν να βρουν θέση ανασταλτική άπάνω μας, ένα δρόμο που δεν θα μας δώσει ποτέ απογοητεύσεις, αλλά μόνο χαρές. Μόλις λυτρωθούμε από την ανάγκη ν' αποκτήσουμε στην κοινωνία θέση συμβατικά μεγάλη, μόλις δηλαδή η φυσική έφεσή μας προς αυτή χάσει το χαρακτήρα της ανάγκης κι' αντιληφθούμε το μεγαλείο της ζωής πέρα και πάνω από την οικονομικο-κοινωνική θέση, τότε φαρδύνει μπροστά στο παιδί ο ορίζοντας: 'Ο κόσμος όλος δεν βρίσκεται πια κλεισμένος μέσα σ' αυτή την «κοινωνική θέση», που είναι κάτι τόσο άβέβαιο και που τόσο τριγύρω ζητάνε να την αλώσουν με τόσα φιδοιυγίσματα... Μ' αυτή την αντίληψη κόντευε να πάθει κανείς από ασφυξία... Τότε δυναμωμένος, ισορροπημένος, παρηγορημένος αληθινά ο νέος, βλέπει μ' άλλο μάτι, με καινούργιο κουράγιο, το ζήτημα της επαγγελματικής του σταδιοδρομίας. Δεν κρέμαται πια ολόκληρα απ' αυτό. Κι' έτσι η προσπάθειά του, πιο ψύχραιμη, γίνεται και πιο αποτελεσματική: Σηματοδοτεί κανείς με μεγαλύτερη σιγουριά όταν δεν κρέμαται δα κι' η τύχη του από την επιτυχία της βολής του!

Τότε, όταν ξεχωρίσει κανείς τα δύο εκείνα έντελως ανάμοια πράγματα που η κατά συνθήκη κοινωνική αντίληψη κατάφερε να ενώσει-την «κοινωνική» θέση και την ανθρώπινη αξία-τότε φωτίζεται και ειδικώτερα το πρόβλημα του επαγγελματικού προσανατολισμού: Πόσοι νέοι δεν έζησαν τυραγνημένη ζωή ακολουθώντας ένα επάγγελμα που δεν τους άρεσε, μόνο και μόνο επειδή φαινόταν πως θα τους έδινε κέρδη! Πολλοί από τους σημερινούς πολιτικούς μηχανικούς και αρχιτέκτονες, που βρίσκονται σε άργια εδώ και τόσα χρόνια και ποιός ξέρει: για πόσα ακόμη, κόντευε να καταντήσουν φθισικοί για ν' αποκτήσουν αυτή τη «θέση της άργιας». Και πόσοι άλλοι διπλωματούχοι φιλόλογοι του Πανεπιστημίου περιμένουν τη σειρά τους για να διορισθούν μπαίνοντας σ' ένα έτοιμο τάχα στάδιο και χρόνια ολόκληρα μαρτζώνουν στην ανασιωνή, ενώ μ' ένα δίπλωμα παιδαγωγικής άκαθαρμίας θα ήμπορούσαν και κοινωνική ύπηρεσία τεράστια να προσφέρουν ταχύτερα σάν πολύτεμοι δάσκαλοι του γένους και αυτοί να ταχτοποιηθούν εύκολωτερα επί τέλους! Και πόσοι άλλοι πάλι δεν άφησαν ένα επάγγελμα που τους τραβούσε κι' όπου θα ήταν χρήσιμοι, για να προτιμήσουν να περιδληθούν ένα άλλο, με λιμυρότερο εξωτερικό. Και τα παιδιά εκείνων που πλουτίζουν, που πρέπει «σώνει και καλά» να «μάθουν γράμματα»; 'Ο πατέρας έχει μαζέψει μέσα σ' ένα επάγγελμα, στο επάγγελμά του, με κόπους κι' αγώνες ολόκληρης ζωής-ζώσης και της ζωής του πατέρα του-τόση παύρα, που είναι αφάνταστη η κοινωνική της σπουδαιότητα. Κι' όμως, επειδή το επάγγελμα είναι «καρκατιανό», ο γιός πρέπει να αλλάξει «να γίνη επιστήμιον», να μορφωθεί!

Έτσι βρισκόμαστε μπροστά σ' ένα άλλο μπερδέμα: Τη «μόρφωση» την έ-

καταντήσαμε ταυτόσημη μ' ἓνα ὁποιοδήποτε ἐπάγγελμα ποῦγει γιὰ ἐργαλεῖο του τὸν κονδυλοφόρο! Κι' ἐπειδὴ τὸ νᾶναι κανένας μορφωμένος εἶναι κάτι καλό... πρέπει ὅλοι μας ν' ἀφήσουμε κάθε ἄλλο ἐργαλεῖο καὶ νὰ γίνουμε χαρτομιοζζουρωτῆδες! Ἄλλὰ αὐτὸ εἶναι μιὰ παρεξήγηση καὶ ἡ τρομερὴ διάδοση τῆς ἓνα ἀπὸ τὰ κατορθώματα μιᾶς ἐποχῆς ποῦ ἔχει χάσει τὸ νόημα τῆς ἀληθινῆς μόρφωσης: Τί σχέση ἔχει μ' αὐτὴ τὴν ἀληθινὴ μόρφωση, ἡ εἰδικὴ σπουδὴ ποῦ κάνει, λόγου χάρι, ὁ δικηγόρος, ὁ δάσκαλος, ὁ γιατρός, μαθαίνοντας μιὰ «ἐπιστήμη»-στὴν οὐσία ἓνα ἐπάγγελμα-ὅπως ὁ τεχνίτης μαθαίνει τὴν τέχνη του; Ὁ νέος, ποῦ ἀληθινὰ θέλει νὰ μορφωθῆ, δὲν πρέπει νὰ νομίσῃ, ἂν αἰσθάνεται κλίση πρὸς ἓνα ἀπὸ τὰ λεγόμενα «χειρωνακτικὰ» ἐπάγγελα, πὼς αὐτὸ θάναί ἀναγκαστικὰ ὁ τάφος τῆς ἐφεσῆς του γιὰ τὴ μόρφωση (!).

*

Μ' ὅσα εἰπώθηκαν παραπάνω, τὸ ζή-

(3) Μερικὲς πολὺ ἐπισημημένες καὶ πρακτικὲς ὑποδείξεις, σχετικὲς μὲ ὅσα εἰπώθηκαν παραπάνω, περιέχει ἡ μελέτῃ τοῦ Oskar Hōhn, «Συμβουλὲς γιὰ τὴν ἐκλογὴ ἐπαγγέλματος». Τὸ ἐπάγγελμα πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὸ κέφι γιὰ τὴ ζωὴ π. υ. οὗς ἔχουν δώσει τὰ παιδιὰτικὰ χρόνια σας καὶ νὰ τὸ αὐξήσῃ. Μὴ διαλέγετε ἓνα ἐπάγγελμα ποῦ τὸ νοιώθετε δύσκολο κι' ὅλου δὲν θάστε παρὰ μετριότητες. Ὅταν τὸ ἐπάγγελμα δὲν οὖς δίνει χαρὰ θὰ δουλεύετε ἀναγκαστικὰ γιὰ τὸ ψωμί περιμένοντας πότε νὰ τελειώσῃ. Ἄν εἰσιτε δραστήριος καὶ βροῖατε χαρὰ στὶς ἀπειρίτιστες δυνατότητες τῆς πρακτικῆς ζωῆς, μὴ γίνετε γραφικὸς ἢ ὑπάλληλος. Κι' ἔχ-τε ὑπ' ὄψει πὼς ἔλλειψη ὑπάρχει σ' ὅλα τὰ ἐπάγγελα-ἔλλειψη ὑπὸ προκείμενος!

Σχετικὲς μὲ τὸ θέμα, γενικότερα, εἶναι κι' οἱ μελέτες: G. Hug, «Le choix d'une profession», Daniel Massé, «Pour choisir une carrière», O. Stocker, «Erfahrungen in der Berufsberatung», Br. Klopfer, «Beruf und Schule».

τῆμα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ ἀντιμετωπίσθηκε ἀρνητικὰ. Ἄλλὰ θετικὰ μὲ ποιά κριτήρια θὰ διαλέξῃ τὸ ἐπάγγεμά του ὁ νέος ὁ λυτρωμένος ἀπὸ τὴν ἰδέα πὼς τὸ «κάτι μεγάλο» ποῦ ὀνειρεῖται γιὰ τὴ ζωὴ του ταυτίζεται, μὲ τὴ «σπουδαία» κοινωνικὴ θέση, ἢ ἡ μόρφωση ταυτίζεται μὲ τὴν πανεπιστημιακὴ σπουδὴ κι' ἀπὸ τίς ἄλλες πλάγιες ποῦ ἀναφέρουμε;

Τὸ πὸς συνήθισμένο κριτήριον εἶναι μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἐλπίδα γιὰ ὕλικὲς ἀπολαυές. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πὼς τὸ κριτήριον αὐτὸ ἔχει τὴ θέση του, ἀφοῦ στὴν ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση τοῦ καθενὸς παίρνει σπουδαία θέση ὁ βιοπορισμὸς του. Ἄλλ' ἀπ' αὐτὸ ὡς τὸ νὰ διαγράφημι κάθε ἄλλο κριτήριον, ἡ ἀπόσταση εἶναι βέβαια μεγάλη. Ἡ ἐπαγγελματικὴ ἀπασχόληση εἶναι τὸ κυριώτερον μέρος τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, ἀφοῦ παίρνει τίς περισσότερες καὶ καλύτερες ὥρες τῆς. Ὁ σκοπὸς λοιπὸν ποῦ ἐπιδιώκουμε μὲ τὸ ἐπάγγελμα μπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς πὼς θάναί κι' ὁ εἰδικιώτερος σκοπὸς τῆς ζωῆς μας: Ἄλλοίμονο ἂν τὸν περιορίσωμι στὴν ἀπόκτηση ὑλικῶν μέσων, ἀδιαφορώντας γιὰ τίς ψυχικὲς ἀνάγκες! Θὰ μᾶς καταδικάσῃ σὲ μαρτυρὸ ἓνα ἐπάγγελμα ποῦ δὲν θὰ μᾶς δίνει καὶ ψυχικὴ ἱκανοποίηση καὶ θὰ μᾶς κάμη τραγικοὺς ἀνθρώπους, ἂν εἶναι ἀντίθετο πρὸς αὐτὰς τίς ψυχικὲς μᾶς ἀνάγκες.

Μιὰ τέτοια ψυχικὴ ἀνάγκη εἶναι κι' ἡ ἐσωτερικὴ κλίση τοῦ καθενὸς. Καὶ πρέπει νὰ δοθῇ κάθε ἐνθάρρυνση στὸ νέο γιὰ ν' ἀκολουθήσῃ τὴν κλίση του, ἀφοῦ μάλιστα στὸ κάτω τῆς γραφῆς, δὲν ὑπάρχουν ἐπάγγελα ποῦ κάνουν πλούσιους κι' ἄλλα ποῦ κάνουν φτωχοὺς. Ἄλλὰ τὸ φοβερὸ εἶναι πὼς σ' αὐτὴ τὴν κλίση περιορίζουν, τίς περισσότερες φορές, αὐτὸ ποῦ ὀνομάσαμε παραπάνω ψυχικὲς ἀνάγκες-δειγμα κι' ἐτοῦτο μᾶς

ἐποχῆς πού εἶχε ἀναποδογυρίσει τὴν ἀ-
λήθεια. Γιατὶ παραγνωρίζουν ἔτσι τὸ
βασικώτερο κριτήριον στὴν ἐκλογή τοῦ ἐ-
παγγέλματος: Αὐτὲς οἱ περισσότερες καὶ
καλύτερες ὥρες τῆς ζωῆς μας, τὰ κα-
λύτερα χρόνια μας, ἀπὸ τὸν καρπὸ τῆς
ζωῆς μας ἢ ψίχα, εἶναι ἀπόλυτη, ἀναγκ-
αζή-αν δὲν θέλομε νὰ σύρουμε μέσα στὸν
κόσμο μιὰν ἀποτυχημένη ζωὴ-περισσό-
τερο ἀπ' ὅλα νὰ μᾶς δώσῃ ψυχικὴ ἰκα-
νοποίηση. Πρέπει νὰ γεμίσῃ τὴ ζωὴ μας
τὸ ἐπάγγελμα. Δὲν φτάνει νὰ μᾶς δίνη
τὰ ὕλικά μέσα. Δὲν φτάνει ἀκόμα νὰ εἴ-
ναι σύμφωνα μὲ τὴν κλίση μας. Πρέπει
νὰ μᾶς δίνη τὴ βεβαιότητα πὼς καταγι-
νόμαστε μὲ κάτι ἀξιο-αν εἴμαστε ἢ ἂν
γίνουμε ἄνθρωποι μὲ ἀνώτερη ἀντίληψη
τῆς ζωῆς. Ἀλλοίμονό μας, σ' αὐτὴ τὴν
περίπτωση, ἂν μᾶς κυνηγᾶι ὁ ἐφιέλτης
πὼς δουλεύουμε σὲ κάτι τιποτένιο, σὲ
κάτι ἄχρηστο ἢ σὲ κάτι βλαβερό. Καὶ
πόσο καρδιασμένη ζωὴ δίνει ἓνα ἐπάγγελ-
μα κατάλληλο νὰ ἐκφράσῃ τίς βαθύτε-
ρες ψυχικὲς ἐπιδιώξεις μας.

Ἔτσι καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἐπαγγέλμα-
τος μᾶς φέρνει στὸν πνευματικὸ σκοπὸ
τῆς ζωῆς. Ὄταν αὐτὸς ὁ σκοπὸς λείπει,
ἡ ζωὴ ξεπέφτει ὄχι ποσοτικὰ ἀλλὰ ποι-
οτικὰ σ' ἓνα ἄλλο σκαλοπάτι. Δὲν ὑ-
πάρχει ἀμφιβολία πὼς «ζῆ» κανεὶς καὶ
σ' αὐτὸ μὲ τὸν τρόπο του, ἂν ὁμοῦς θέλει
τὸ ἀνώτερο σκαλοπάτι-κι' ἐδῶ δὲν πρό-
κειται πιά γιὰ ψεύτικες ἀνωτερότητες
πού μπορεῖ κανεὶς καὶ νὰ μὴ τις θέλη-
εἶναι ἀνάγκη νὰ προσανατολίσῃ πρὸς
πνευματικὸς σκοποὺς τῆ ζωῆς του καί,
φυσικά, καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴν του ἀ-
πασχόληση: Ἡ θετικὴ προσφορά πρὸς
τὸ κοινωνικὸ σύνολο, πρὸς τὸν ἀληθινὸ
πολιτισμὸ, ἢ οὐσιαστικὴ ἐξυπηρέτησή
του, εἶναι τὸ βαθύτερο κέρδος πού πρέ-
πει νὰ δίνη τὸ ἐπάγγελμά του σ' ἓναν
ἄνθρωπο ἀληθινὰ ἀνώτερο, δηλαδὴ μὲ
ὑψηλότερο τὸ πνευματικὸ κίσητήριον.
Ἕνας τέτοιος πραγματικὰ πνευματικὸς

ἄνθρωπος μπορεῖ νὰ γίνη ἀληθινὰ μορ-
φοποιημένος κι' ἂν ἀκόμα καταγίνεται ἐ-
παγγελματικὰ μὲ μιὰ τέχνη, μπορεῖ νὰ
φτιάξῃ μιὰν ἐπιτυχημένη ζωὴ καὶ μ'
ἓνα ἐπάγγελμα, μὲ μικρὲς δυνατότητες
γιὰ ὕλικὸ κέρδος, μὲ μικρὴ κοινωνικὴ
σπουδαιοφάνεια. Ὅπως ἐπίσης κι' ἓνα
ἐπάγγελμα μὲ ἀξιώσεις καὶ μεγάλη κοι-
νωνικὴ σπουδαιότητα καταντᾷ σ' ἓνα
τίποτε, ὅταν δὲν ὑπάρχουν οἱ πνευματι-
κὲς προϋποθέσεις πού εἴπαμε. Λογαριά-
στε τώρα πόσο ἀλλοιώτικα θὰ ἦσαν τὰ
πράγματα, ἂν σὲ τέτοιες θέσεις βρισκόν-
τουσαν πνευματικοὶ ἄνθρωποι. Νὰ γι-
ατί, πρὶν ἀπ' ὅλα, ἀπέναντι στοῦ ἐπάγγελ-
μα θὰ βάλῃς τὴν ψυχὴ. Ὁ νέος θὰ ζη-
τήσῃ ἀπ' τὸ ἐπάγγελμά του νὰ τὸν ἐκ-
φράξῃ ψυχικά. Θὰ διαλέξῃ ἐκεῖνο πού
θὰ τοῦ δίνη τὴν καλύτερη εὐκαιρία γιὰ
νὰ κάμῃ πρὸ πλούσια καὶ πρὸ οὐσιαστι-
κῆ τὴν προσφορά του.

ΠΕΤΡΟΣ ΚΛΩΝΑΡΗΣ

ΘΑ ΠΕΡΑΣΕΙ

Μικρὲ μου φίλε,
δίχως γογγυσμὸ
δέξου τὸ θῶρο τῆς δοκιμασίας.

Τὰ δάκρυά σου πρόσεξέ τα
μὴν κολήσουνε στὴ λάσπη
σάν πολυτίμητα πετράδια
—μέσ' τὰ βάθη τῆς καρδιάς σου—
φύλαξέ τα.

Θὰ περάσει.

—Μένει ἡ πύλη τῆς Ἐλπίδας ἀνοιχτή.—

Θὰ περάσει
καὶ τοῦ πόνου τούτου ἢ νύχτα
ἢ φριχτή.

Λίγο ἀκόμα
κι' ἦλιος νέος
χρυσοαχτίδων καταρράχτες θὰ σκορπίσει.
Λίγο ἀκόμα
κι' ἢ τριοκτέτεινη τοῦ θρήνου κάμαρά σου
—σκοτεινὴ σάν τὴν καρδιά σου—
Φῶς
ἀγάπης
καὶ παιάνες
θὰ γεμίσει.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗΝ ΤΗΣ "ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΕΩΣ,"

Ἡ «Ἀναγέννησις» εἶναι μία ἐποχὴ εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν, πού παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον ὄχι μόνον, καὶ ὄχι τόσον, διὰ τὰ γεγονότα πού συνέβησαν καὶ τὰς ἐξελίξεις πού ἐσημειώθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ διότι ἀπετέλεσε τὸ κέντρον ἀγῶνος δύο ἀντιθέτων κοσμοθεωριῶν. Ἀπετέλεσε τὸ σύνθημα, τὸ ἐπιχείρημα, τὸ «καμάρ» τῆς μᾶς ἐξ αὐτῶν. Τῆς ἀρνητικῆς, ἀντιχριστιανικῆς κοσμοθεωρίας. Ἡ Ἀναγέννησις θεωρεῖται ὡς ἡ ἐποχὴ ἧς ἡ κοσμοθεωρία αὐτὴ ἐκονταροχύπησε μὲ τὸν Χριστιανισμόν, τὸν κατενίκησεν, τὸν ἐξετόπισε ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν μας, μᾶς ἠλευθέρωσε, τέλος πάντων, ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ (ἔτσι δὲν μᾶς ἔλεγαν καὶ τὰ βιβλία μας στὸ σχολεῖο;) καὶ μᾶς ἔδωσε τοὺς καρποὺς πού μᾶς ἔδωσε, τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ, τὴν θέσιν πού ἀξίζει πράγματι εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἰδιαίτερος θεωρεῖται ἡ Ἀναγέννησις ὡς ἐποχὴ θριάμβου καὶ φωτός, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν «σκοτεινὸν μεσαίωνα».

Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὸν πολιτισμὸν τοῦ Μεσαίωonos, ἡ ἐπιστήμη, ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη, πού ἐχειραφετήθη πλέον ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴν προπαγάνδαν, μᾶς δίδει μίαν εἰκόνα ἐντελῶς διάφορον ἀπὸ ἐκείνην πού μᾶς ἐνεφανίζετο προηγουμένως. Καὶ ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Μεσαίωonos, ὄχι μόνον τοῦ ἰδικοῦ μας, τοῦ Βυζαντινοῦ—δι' αὐτὸν πλέον ὁμόφωνος καὶ ἀνεπιφύλακτος ὄμιλος εἶναι τὰ πορίσματα τῆς νέας ἐρεῖνης—ἀλλὰ καὶ τοῦ δυτικοῦ ἀκόμη⁽¹⁾, ἡ ἀναγνώρισις τῆς

συμβολῆς πού ἔδωκεν ὁ πολιτισμὸς τοῦ Μεσαίωonos διὰ νὰ πάρουν οἱ ἄνθρωποι τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι πλέον γενικὴ. Οὐχ ἦσαν γεγονόσ παραμένει ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως εἶχεν ἓνα προνόμιον, μίαν ἐξαιρετικὴν εὐκαιρίαν, τῆς ὁποίας ὁ Μεσαίων ἐστερεῖτο. Ἡ προσφυγιά τῆς Ἑλληνικῆς διανοήσεως, πού ἐξήχτει καταφύγιον εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τὴν βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν, πού κατέκλυζε τὸ Βυζάντιον, ἀπετέλεσε μίαν τέτοιαν πολὺτιμον εὐκαιρίαν. Ἀκόμη εἶναι γεγονός, ὅτι ἡ ἀφιξίς τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων ἐδημιούργησε, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὕστερα ἀπὸ αὐτήν, μίαν ἐστίαν σπουδῶν τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων, κυρίως εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας. Ὁ Μανουὴλ Χρυσολωράς, ὁ Γεώργιος ὁ Τραπεζούντιος, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Μάρκος Μουσούρος, τόσο ἄλλοι, μαζὶ μὲ τὸν Βησσαρίωνα, τοῦ ὁποίου εἶναι πλέον πασίγνωστος ἡ πολυσχιδῆς δράσις καὶ ἐπιρροὴ εἰς τὴν Δύσιν, ὅλοι αὐτοὶ ἐδημιούργησαν κέντρα ἐλληνικῶν σπουδῶν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος εἶναι εἰς ὅλον τὸν κόσμον περίφημος ἡ ἀνάπτυξις τῶν καλῶν τεχνῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Ραφαὴλ παρέδωσαν τὰ ἔργα των πρὸς θαυμασμὸν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς καὶ

ἤδη, ἀρκετὰ αἱ «Ἀκτινεὶς» εἰς τόμ. 1944, σελ. 62-68 καὶ 111-117 «Ἀναδρομὴ στὸν ἀγνωστο μεσαίωνα». Γ. Βερίτη, ἀλλὰ, βεβαίως, πρέπει νὰ συνεχισθῆ ἐντατικῶς ἡ ἐρευνα.

(1) Ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἔγραψαν,

εἰς ἄλλην τὴν οἰκουμένην.

Αὐτά, λοιπόν, εἶναι γεγονότα. Ἄλλὰ—καὶ ἀπ' ἐδῶ ἀρχίζει ἡ δυσκολία—δὲν ἦσαν τὰ μόνον γεγονότα ποῦ χαρακτηρίζουν τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως. Διότι κατ' αὐτὴν, καὶ κατ' ἀντίθετον φορᾶν, ἔγινε καὶ κάτι ἄλλο, παγκοσμίου σπουδαιότητος:

Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν ἔγινεν ὁ πρῶτος εἰς τὴν ἱστορίαν πειραματισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος νὰ ὀδηγηθῆ καὶ νὰ χειραγωγηθῆ ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν. Καί, μολονότι ἡ Ἀναγέννησις ὑπῆρξε κάτι τὸ πολυσύνθετον, ἐν τούτοις πρέπει νὰ ὁμολογηθῆ ὅτι ὁ πειραματισμὸς περὶ τοῦ ὁποῦ ὁμιλοῦμεν εἶχαν ἐξέχουσαν θέσιν εἰς τὴν νοοτροπίαν τῆς Ἀναγεννήσεως, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Θὰ τὸν παρακολουθήσωμεν πάντοτε μέσα εἰς τὰ στενὰ πλαίσια ποῦ μᾶς δίδει ὁ χῶρος, τὸν ὁποῖον διαθέτομεν.

Ὁ πειραματισμὸς αὐτὸς ἔγινε μὲ βάσιν δύο στοιχεῖα. Ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀρνησιν, τὸν ἐμπαιγμὸν, τὴν διακοιμώδησιν ἀκόμη τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἀφ' ἑτέρου τὴν λατρείαν πρὸς τὴν ἀρχαϊότητα.

Τὸ πρῶτον ἔγινε κυριολεκτικῶς κατὰ κόρον. Οἱ ἱστορικοὶ τῆς Ἀναγεννήσεως συμφωνοῦν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἕνα κύμα ἀπιστίας ἐκδήλον κατέκλυσε τῶν διανοουμένων κυρίως τὰς τάξεις, ἡ δὲ ἀπιστία αὐτὴ ἐλάμβανε τὴν μορφήν μίσους, πολέμου καὶ ἐκδήλου περιφρονήσεως πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν.

Εἶναι ἀληθές—καὶ ἰδιαίτερος ἀξιοσημείωτον—ὅτι οἱ πρῶτοι ποῦ ἀνέλαβαν τὴν καλλιέργειαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν ἦσαν χριστιανοὶ μὲ πίστιν καὶ ἐπίγνωσιν. Ἡ περίφημος Ἡλατωνικὴ Ἀκαδημία τῆς Φλωρεντίας, διὰ τὴν ὁποῖαν καὶ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνας θὰ εἶχαμεν κάθε λόγον νὰ ἐνδιαφερόμεθα, εἶχε ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν κατεύθυνσιν, τὴν ἀρισ-

τικὴν σπουδὴν τῆς Ἑλληνικῆς ἀρχαϊότητος μέσα εἰς τὸν κόσμον τῶν Χριστιανικῶν ἀληθειῶν κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Σιγά-σιγά ὁμως παρετηρήθη ἡ ἀντίθετος κίνησις, ἡ ὁποία καὶ εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησεν. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Φλωρεντίας καταπίπτομεν εἰς τὸν τύπον τοῦ ἀνθρώπου ποῦ μὲ μίαν ἐπαρσιν, τὴν ἐπαρσιν ἐκείνου ποῦ νομίζει ὅτι τὰ ξέροι ὅλα, κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ διακωμωδῆ τὸ πᾶν, ἰδιαίτερος ὁμως τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀκόμη περισσότερο. Ὑπῆρξαν ἄνθρωποι, χαρακτηριστικὸς τύπος τοῦ «λογίου» τῆς ἐποχῆς, οἱ ὁποῖοι ὥν νὰ εἶχαν τάξει προορισμὸν εἰς τὴν ζωὴν τῶν τῶ νὰ καταπολεμοῦν μὲ λύσαν ὅτι τὸ χριστιανικόν. Ἐνα παράδειγμα ἀντιχριστιανικῆς λύσεως, ποῦ ἐφθανε τὰ ὄρια τοῦ κωμικοῦ, μᾶς παρέχει ὁ Codrus Urceus, καθηγητῆς εἰς τὴν Bologna. Μίαν ἡμέραν ἤρχισε, δημοσίᾳ εἰς τὸν δρόμον, ἕνα ὄρεολόγιον κατὰ τῆς Παναγίας, διότι δὲν τοῦ ἐφύλαξε τὰ χειρόγραφα τοῦ ἀπὸ κάποιαν πυρκαϊᾶν. Συγχρόνως ὁμως κατεγίνετο μὲ μανίαν εἰς τὴν... οἰωνοσκοπίαν! (2).

Ἐνα ἄλλο παράδειγμα μᾶς παρέχει ὁ ἱατρὸς τῆς Βολωνίας Gabrielle da Salò. Αὐτὸς ἀπιέρωσε σχεδὸν τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διακηρύττῃ ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἦτο... ἕνας τύπος ἐγκληματίου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ θαύματα ποῦ περιγράφονται εἰς τὰ Εὐαγγέλια, αὐτὸς τὰ

(2) Ἴδε Burckhardt: Die Kultur der Renaissance in Italien, σ. 476. Παρ' ὅλον τὸν κατακλυσμὸν δημοσιευμάτων σχετικῶν πρὸς τὴν Ἀναγέννησιν, τὸ βιβλίον αὐτό εἶναι κλασικόν καὶ αἱ συνεχεῖς ἀναδημοσιεύσεις του μαρτυροῦν καὶ ὅτι ἡ αἴτι τοῦ ἔργου ἔχει γενικὸς ἐκτιμηθῆ. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερος εἰς τὴν μελέτην μας αὐτὴν τόσῳ μᾶλλον, ὅσον ὁ Burckhardt δὲν ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὡς προκατειλημμένος ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Κάθε ἄλλο!

ἐθεώρει ὡς παραυῦθια καὶ γενικώτερον ἀπέριπτε τὴν χριστιανικὴν πίστιν ὡς ἀναξίαν φεικτένου ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀντικαθίστα μὲ ἓνα ἀπαύγασμα τῶν πορισμάτων τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐρεῦνης, τὴν ἐκδοχὴν ὅτι τὰ θαύματα ὠφείλοντο... εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀστρῶν!

Τέλος κατέληγε μὲ τὴν αἰωνίαν καὶ γνωστὴν προφητείαν ὅτι ἡ θρησκεία ἢ χριστιανικὴ εἶναι κάτι, τὸ ὅποιον ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐξαφανισθῇ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Αὐτὰ σημειωτέον ἐλέγοντο περὶ τὸ 1490.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὅσον ἀφορᾷ τώρα εἰς τὴν ἄλλην πλευράν, τὴν λατρείαν τῆς ἀρχαιότητος, τὸ χαρακτηριστικὸν ἦτο τὸ ἐξῆς: Ἄντι τῆς ὀργανικῆς ἐντάξεως εἰς τὴν ὁλότητα τοῦ πολιτισμοῦ, μία δουλικὴ ἀπομίμησις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων, καὶ μία ἄφυγος, νεκρά, δουλικὴ προσπάθεια ἀπομιμήσεως τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς, μὲ πλήρη ἄγνοιαν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἀρχαιότητος. Ἰδίως δὲ κομικὴ ἦτο ἡ μανία ἢ ὅποια εἶχε καταλάβει αὐτοῦ τοῦ τύπου τοὺς λογίους νὰ ἀλλάζουσι τὰ ὀνόματά των, νὰ τὰ ἀρχαιοποιῶν κατὰ τρόπον πού διεκωμωδῆσεν ὁ Ἀρίστος, τρόπον πού καὶ σήμερον προκαλεῖ τὸν γέλιον (*). Ἀπὸ ἐκεῖ ἔ-

λαβον τὴν ἀρχὴν καὶ ὅλοι αὐτοὶ οἱ σχολαστικισμοί, λογικωτατισμοὶ τύπου «Βαθυλωνίας», οἱ ὅποιοι γενεὰς ὀλοκλήρους διεσκέδασαν εἰς ὄρας ἀνίας καὶ πλήξεως. Ἄλλὰ τὸ θέμα χρειάζεται, βέβαια, περισσότερον ἀνετον ἔρευναν.

Πρέπει ὁμως νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν λογίων αὐτῶν δὲν εἶχε μόνον τὴν διασκεδαστικὴν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ εἶχε καὶ τὴν ἄλλην, τὴν κατ' ἐξοχὴν τραγικὴν. Καὶ αὐτὴ ἡ πλευρὰ συνδέεται μὲ μίαν ἄλλην χαρακτηριστικὴν μορφήν τῆς Ἀναγεννήσεως, τὸν τύραννον.

Ὁ τύραννος εἶναι πολιτειακῶς ἡ δεσποζουσα μορφή τῆς Ἀναγεννήσεως. Ὅταν τὸ πολιτειακὸν συγκρότημα τοῦ Μεσαίωνα ἀνατρέπεται ἀπὸ αὐτὴν. Ὁρθῶς παρετήρηθη, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι ἱστορία τυραννίδων. Καὶ ἀποτελεῖ μέγιστον ἱστορικὸν ἐγκλήμα ἢ ὑποδοχὴ τῆς ἰδέας, ὅτι ἡ Ἀναγέννησις εἶναι ἡ ἐποχὴ κατὰ τὴν ἵστίαν ἐφάνη ἢ δημοκρατία καὶ αἱ δημοκρατικαὶ ἰδέαι. Ἡ τυραννὶς τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι μία ἀπὸ τὰς εἰδεχθετέρας μορφὰς τυραννίδος. Τόσον ὑπέφερον οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ αὐτῆν, ὥστε γῆχοντο Τουρκικὴν κατάκτησιν διὰ νὰ γλυτώσουν. Αὐτοὶ οἱ τύραννοι (*), δὲν εἶναι

(3) Ὁ Burckhardt σελ. 229, ἀναφέρει ἰσαύτα παραδείγματα πολιτῶν οἱ ὅποιοι, θεωροῦντες κατώτερον ἑαυτῶν νὰ φέρουν ὡς κίρια ὀνόματα, ὀνόματα ἁγίων, καὶ ἀπαρνούμενοι τὰ ἐπίθετά των, προσελάμβανον τὰ πλέον ἐγκάφριστα δι' αὐτοὺς κλασσικὰ ὀνόματα νομίζοντες ὅτι εἶσι ἐξυψώνοντες. Ἐτεῖ ὁ Filippo da S. Gemignano ἀνωρίσθη Καλλιμάχος, ἓνας Sansuevino μετονομάζει τὸν ἑαυτῶν τοῦ ὑπερηφάνους εἰς Julius Pomponius Laetus. Ἐνίοτε ἤλλαζαν τὸ ἦμισιν τοῦ ὀνόματός των, ὁπότε, φυσικῶς, τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ἀκόμη κομικώτερον.

(4) Δι' ἓνα ἐξ αὐτῶν, τὸν Sigismundo Malatesta, τύραννον τοῦ Rimini, ἡ ἱστορία καταμαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἴδιος ἔκαμε τὰ ἐξῆς ἐγκλήματα: Φόνον, βιασμόν, μοιχείαν, αἰμομιξίαν, ἱεροσυλίαν, ψευδορκίαν, προδοσίαν καὶ μάλιστα ὄχι μίαν φορὰν ἀλλὰ πολλάκις. Διὰ τὸ εἰδεχθετέρον ὄλων ὁμοίως, τὴν ἀπόπειραν βιασμοῦ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Roberto (ὁ ὁποῖος ἀπέκρουσε τὴν ἀσελγῆ ἐπίθεσιν μὲ τὸ ἐγχειρίδιον) οἱ ἱστορικοὶ εὐρίσκουν ὡς ἐλαφρυντικόν, ὅτι ἡ ἐγκλήμα αὐτὸ ὁ Malatesta τὸ ἔκαμεν ἐξ αἰτίας κάποιας μαγικῆς δεισιδαιμονίας, ἀπὸ ἐκείνας πού ἔκαμαν θραδῶν εἰς τοὺς ἀνθρώ-

πλέον εγκληματικοί τύποι. Δέν εγκληματοῦν πλέον, διότι τὸ ἐγκλημα ἔγινε νόμος. Δέν παραδιάζεται πλέον ἡ ἠθική, ἀλλὰ ἐξαφανίζεται τελείως τὸ ἠθικὸν αἰσθητήριον. Περιφρονοῦν τὸ πᾶν, χλευάζουν καὶ ἐξυβρίζουν κάθε ἱερὸν καὶ ὅσιον, εἰς σημεῖον ποῦ θά ἐπροκαλοῦσε τὴν φρίκην καὶ τοῦ πλέον ἀπίστου τῆς ἐποχῆς μας. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δέν διστάζουν, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰ συμφέροντά των, νὰ εἰσβάλουν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν μὲ ἀπίστευτον κυνισμόν διαπομπέουν, καὶ νὰ ἀρπάζουν ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ τὰ ἀνώτατα ἀκόμη, διὰ νὰ τὰ χρησιμοποιῶν χάριν τῶν τυραννικῶν τῶν σκοπῶν.

Τέτοιοι τύποι ἦσαν καὶ οἱ Βοργίαι. Ἐκφυλοὶ, ἐγκληματικοὶ τύποι, ἡγεμόνες, ἐξέχουσαι μορφαὶ τῆς τυραννίδος, δέν ἐδίστασαν νὰ ἐπιθέσων χεῖρα βέβηλον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ συγχρόνως διεκλήρυτταν χωρὶς καιμίαν συστολήν τὴν περιφρόνησιν ποῦ εἶχαν πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἀδίστακτοι εἰς τὴν συνεπῆ ἐφαρμογὴν τῶν ἀρχῶν τῆς ἀποστασίας, προσφέρουν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τοῦτο τοῦλάχιστον τὸ καλόν: Ὅτι μᾶς δαίχνουν κατὰ τρόπον ζωντανόν, μέχρι ποίου σημείου ἡμπορεῖ νὰ φθάσῃ ἡ ἀντιχριστιανικὴ ἄρνησις, ὅταν τραθῆξῃ πέρα γιὰ πέρα τὰς συνεπειὰς τῆς.

Ἀλλὰ οἱ τύραννοι αὐτοὶ, οἱ ἀπὸ κάθε ἴποψιν εἰδεχθεῖς αὐτοὶ τύποι, εἶναι ἀκόμη τὸ μικρότερον κακόν. Τὸ φοβερώτερον ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικώτερον εἶναι ἡ στάσις τὴν ὁποίαν ἀπέναντι τῶν τυράννων αὐτῶν ἐτήρησαν οἱ περίφημοι λόγιοι τῆς «Αναγεννήσεως», οἱ λάτρεις τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, τῶν ἀνθρωπιστικῶν

ιδανικῶν κλπ. κλπ. Ἀπέναντι τῶν ἐλευθινῶν ἐκείνων τυράννων ἦσαν οἱ «ἀνθρωπισταὶ» λόγιοι τῆς ἐποχῆς κυριαλοκτικῶς ἑρπετά. Κόλακες ἀξιοθρήνητοι, ἐξόσσαν συνεχῶς εἰς τὰς ἀλλὰς τῶν ἡγεμόνων, διὰ νὰ δικαιολογῶν καὶ νὰ ἐξυμνοῦν κάθε τους ἐγκλημα καὶ νὰ τοὺς πείθουν ὅτι δικαιούνται νὰ κάνουν ὅ,τι θέλουν. Δούλοι ἀπέναντι τῶν τυράννων ἦσαν τυραννίσκοι ἀπέναντι ὅλου τοῦ κόσμου. Ὑπερφύλακοι καὶ ἐγκληματῆται. Ἐγκληματῆται καὶ μεταξὺ τῶν. Ὁ ἓνας ἔστηνε τοῦ κόσμου τὰς δολοπλοκίας, ἀκόμη δὲ καὶ δολοφονικὰς ἐνέδρας κατὰ τοῦ ἄλλου. Εἶναι δὲ γεγονός ὅτι οἱ λόγιοι αὐτοὶ εἶχαν περιπέσει εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν (5).

Καὶ ἐδῶ εἶναι τὸ χαρακτηριστικόν. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγιοι, οἱ ἀνθρωπισταὶ κλπ. κλπ. ἦσαν ὅλοι ἀπίστοι ἀπέναντι τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ συγχρόνως δεισιδαίμονες εἰς ἀφάνταστον βαθμόν. Ἀπέριπταν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, διότι δέν ἦτο διὰ τὸ μεγάλο τους μυαλό. Καὶ συγχρόνως ἐπεδίδοντο εἰς ἔλων τῶν εἰδῶν τὰς δεισιδαιμονίας, ἀστρολογίας, οἰωνοσκοπίας, χειρομαντίας, ἐνώπιον τῶν ὁποίων τίποτε δέν εἶναι ἢ σύγχρονος γύφτισσα, ποῦ ἐπιτινεῖ νὰ εἰπῇ τὴν μοῖρα εἰς τοὺς περιπατητὰς τοῦ Ζαππεῖου. Τὰ Πανεπιστήμια εἶχαν εἰδικούς καθηγητὰς διὰ τὴν ἀστρολογίαν, γαρνιρισμένην μὲ κάθε εἶδους δεισιδαιμονίαν. Ὁ Poggio, ἓνας ἐξέχων διανοούμενος τῆς ἐποχῆς, χαρακτηριστικὸς τύπος τῶν τότε «ἀνθρωπιστῶν», ἐχλευάζεν ὅτι ὑπερφυσικὸν ὑπάρχει εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν. Συγχρόνως ὅμως ἐπέμενε νὰ παραδέχεται τὴν ἀρχαίαν μυθολογί-

πους αὐτοῖς, ποῦ εἶχαν ἐκδιώξει τὴν χριστιανικὴν πίστιν ὡς ἀναξίαν μορφομένου ἀνθρώπου!

(5) Λιπομέθεα διότι δέν ἡμποροῦμεν νὰ ἐπικραθῶμεν ἐδῶ περισσότερο. Ἀρκούμεθα νὰ παραπέμψωμεν εἰς τὴν τόσον χαρακτηριστικὴν περιγραφὴν τοῦ Burckhardt σ. 248-255, ἢ ὁποία καθιστᾷ περιετὸν κάθε ἄλλο σχόλιον.

αν κατά γράμμα, να δέχεται ότι ο Τρίτωνος ζή και περιφέρεται εις τὰς Δαλματικές ακτές! Λέγεται δὲ ότι κάποτε κάποιος «σοφός» τῆς εποχῆς συνεδούλευσε μὲ κάθε σοβαρότητα νὰ μὴ ἀναχθῆ εἰς τὸ πέλαγος ὁ στόλος τῆς Βενετίας, διὰ νὰ μὴ τὸν πειράξουν οἱ Νεράιδες! Καί, νὰ μὴ τὸ ξεχνᾶμε, δὲν πρόκειται περὶ τοῦ «ὄχλου», ἀλλὰ περὶ τῶν σοφῶν καὶ λογίων τῆς εποχῆς, ποὺ διεκήρυτον συγχρόνως, ὅτι ἐχειραφετοῦσαν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὴν ὅποιαν ἐχλεύαζον μὲ κάθε τρόπον. Δὲν θὰ ἐπίστευε κανεὶς τέτοιο κατάντημα, ἂν δὲν ἦτο μαρτυρημένον ἀπὸ τὰς πλέον ἀθηναικὰς πηγὰς τῆς εποχῆς ἐκείνης.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα εἰς τὰ ἰδανικά τῆς ἐλευθερίας, εἰς τὰ ὅποια οἱ «ἀνθρωπισταὶ» αὐτοὶ εἶχαν ἀφιέρωσι τὴν ζωὴν των, δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἀρνηθῆ, ὅτι, πράγματι, οἱ ἀνθρωποὶ αὐτοὶ ὄλην των τὴν ζωὴν ἀφιέρωσαν εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Εἰς τὸ νὰ εἶναι δηλ. οἱ τύραννοὶ ἐλεύθεροὶ ἀπὸ κάθε χαλινόν, τὸν ὅποιον ἐζήτησαν νὰ τοὺς ἐπιβάλῃ ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἐντροπὴ ἀκόμη!

Εἶχαμε ἴδῃ τὴν χαρακτηριστικὴν μορφήν τοῦ Μεσαίωνα, τὸν ἱππότην. Ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ μορφή εἰς τὴν Ἀναγέννησιν ἐξεφυλίσθη, ἐγελοιοποιήθη καὶ κατήντησεν εἰς τὰς γνωστὰς κωμικὰς μορφάς. Ἀπὸ ἀπόψεως δὲ ἠθικῆς ἦσαν ἀκριβῶς ὁ ἀντίπους τοῦ ἱππότου. Ἐφθάσαμεν ἔτσι εἰς τὴν περίεργον ἐμφάνισιν ἑνὸς τύπου ὁ ὅποιος ἐμφανίζεται εἰς τὰς διαφόρους Ἰταλικὰς πόλεις, ὡς εἶδος ὀργανωτοῦ στρατιωτικῶν σωμάτων, εἰς τὸν περίφημον τύπον τοῦ Condottiere. Ὁ Κοντοτιέρος, λοιπόν, ὅπως ἡ ἱστορία μᾶς τὸν ἐμφανίζει, εἶναι ἕνας γκάγκστερ μὲ δύο διαφοράς. Ὅτι ὁ γκάγκστερ ἐγκληματεῖ χάριν τῆς ὀφειλῆς ποὺ θὰ ἀποκομίσῃ ἀπὸ τὸ ἐγκλημα. Ἐνῶ ὁ Κοντοτιέρος ἐγκληματεῖ χάριν τοῦ ἐγκλήμα-

τος καὶ δὲν διατάζει νὰ σκοτώσῃ ἀνθρώπους ποὺ δὲν τοὺς γνωρίζει, καὶ ἀπὸ τὸν φόρον τοὺς τίποτε δὲν προσδοκᾷ, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ τοὺς σκοτώσῃ. Ἐνας ἀπὸ αὐτούς, ὁ Werner von Urslingen, εἶχε κρεμάσει εἰς τὸν λαμῶν του μίαν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν ὅποιαν ἔλεγε διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι «ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, τῆς εὐσπλαγγνίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας». Καὶ ἐννοεῖται ὅτι τὸ ἐμβλημα αὐτὸ ἦτο ἀληθινόν δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς παρομοίους τύπους τῆς εποχῆς ἐκείνης.

Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη διαφορὰ ποὺ χωρίζει τὸν γκάγκστερ ἀπὸ τὸν Κοντοτιέρον τῆς εποχῆς ἐκείνης. Ὅτι ὁ γκάγκστερ εἶναι ἐκτὸς νόμου καὶ καταδιώκεται ἀπὸ τὸ κράτος ὡς κακοῦργος. Ἐνῶ ὁ Κοντοτιέρος κατήντησε νὰ γίνῃ ἀνεγνωρισμένον ἀξίωμα!

Ἐπειγόμεθα νὰ τελειώσωμεν τὴν κατ' ἀνάγκην σύντομον ἐπισκόπησιν αὐτῆν, ἀφοῦ ἄλλως τε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ξέρουν τὰ πράγματα, ἤμπορεῖ νὰ κατηγορηθῶμεν δι' ἀφόρητον κοινοταπίαν, διότι ἀσχολούμεθα μὲ γεγονότα μαρτυρούμενα εἰς κάθε σοβαρὰν ὀπισθόηστον διαπραγματεύσειν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον καὶ παραλείπομεν νὰ κάμωμεν εἰδικὸν λόγον διὰ τὴν φοβερὰν ἐγκληματικότητα, ἡ ὅποια ἐκράτει κατὰ τὴν εποχὴν ἐκείνην, διὰ τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς Βενετίας, τὸ ὅποιον μὲ τὸν δόλιον καὶ ἀνανδρον ἐνίστοτε χαρακτῆρα του δὲν πρέπει καθόλου νὰ συγκριθῆ μὲ τὴν βενετία τῆς Μάνης⁽⁶⁾, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὴν πλη-

(6) Θὰ ἀναφέρωμεν ὅπως ἕνα χαρακτηριστικὸν γεγονός τὸ ὅποιον ἀναφέρει ὁ Graziani εἰς τὸ χρονικὸν τῆς Perugia: Εἰς μίαν ἀγροτικὴν περιφέρειαν, εἰς τὸ Acquapendente, τρία τοσπανόπουλα ἔβασκαν τὰ πρόβατά των, ὅποτε τοὺς ἤλθεν ἡ ἰδέα νὰ παίξουν. Ὡς παιγνίδι τὰ παιδιὰ αὐτὰ (παιδιὰ τοῦ αἰῶνος των!) ἐδιάλεξαν τὴν κορμάλια, πῶς κρεμοῖν τοὺς ἀνθρώπους. Ἐστίθη ἡ κρεμάλια, τὸ ἕνα παιδί

γην της άφορήτου δεισδαμονίας, ή όποια ήρχετο να άντικαταστήσῃ τήν χριστιανικήν πίστιν.

Και διά να τελευτήσωμεν, αποζημιούμενοι κάτω διά τας φρικαλεότητας αυτάς, ως πούμε δύο λέξεις διά τήν μόδαν κατά τήν εποχήν εκείνην. Είναι γνωσταί αι έκκεντρικότητες εις τας οποίας ή μόδα ένίστε οδηγεί. Άλλά θά παύσετε του λοιπού να γελάτε με τας έκκεντρικότητας αυτάς της σήμερον, ήμα μάθετε ότι κατά τήν περισπούδαστον εκείνην εποχήν ή μόδα ήσυχολείτο με το ποιόν ρούζ και τί άρωμα θά χρησιμοποιείται διά τα... μολάρια, των κυριών της άριστοκρατίας, διά τον χρωματισμόν των δοντιών, διά το άρωμα το όποτον θά μπαλνχ εις τα νομίσματα και με άλλα παρόμοιας καλαισθητικής άντικείμενα. Άπό εκεί θά πάρετε τώρα μίαν ιδέαν του τί έγίνετο με βαφήματα και με τας ένδυμασίας των γυναικίων.

*

Νά λησιμονήσωμεν, με αυτά, το τί μās προσέφεραν ή «Αναγέννησις ως πολύτι-

άνέβηκε εις τους ώμους του άλλου, ένω το τρίτο έπέρασε εις τον λαϊμόν του πρώτου την θηλεία. Κατά δυστυχίαν εκείνην τήν στιγμήν έφάνη ένας λύκος. Τα δύο παιδιά κατατρομαγμένα έτρεξαν να φύγουν και άφησαν τον σύντροφό τους σε' αληθινά πλέον κρημασμένον. Κατόπιν τον ήδραν νεκρόν και τον έθαψαν. Ύστερα από μερικάς ήμέρας ο πατέρας του κρημασμένου παιδιού (ο όποιος ήτο μικρού από τον τόπον) μαθαίνει το γεγονός. Σπεύδει λοιπόν, συλλαμβάνει το ένα από τα άλλα δύο παιδιά, το σφάζει σαν άρνί, παίρνει το σπóκι του, το μαγειρεύει, κατόπιν προσκαλεί στο τραπέζι του τον πατέρα του παιδιού αυτού, που δεν είχε άκόμη πληροφορηθή τον φόνον του παιδιού του, του δίδει να φάη από το μαγειρέυμα αυτό και κατόπιν του άπακαλύπτει τί κρέας ήτο αυτό που έφαγε! Άπό αυτό ή γχισεν ή βεντέτα άμφοτέρωθεν και έντός ενός μηνός τριάντα έξ πρόσωπα έφονεύθησαν έξ αίτίας μιας παιδικής άνοησίας.

μον συμβολήν εις τον πολιτισμόν μας;

Κάθε άλλο! Και έδώ ως επανέλωμεν εις τας παρατηρήσεις που έκάμαμεν εις τήν άρχην του κεφαλαίου. Ίσα-Ίσα ή «Αναγέννησις ήτο μία έξαιρετικώς προνομούχος εποχή, με έντελώς έξαιρετικών πλουτον πνευματικών αγαθών και εύκαιριών. Και οι Έλληνες λόγιοι που έφεραν το ιδιόκον των φως εις τήν Δύσιν και ή προεργασία τήν όποιαν είχε κάμει ο Μεσαίον, και ή κατά φυσικόν λόγον πρόοδος της γνώσεως, και ή άκμή των καλών τεχνών, όλα αυτά απέτέλουν ενδοικνωτάτας προοπθόσεις διά να δημιουργηθή μία άκμή πνευματικού πολιτισμού κατά τήν εποχήν αυτήν. Είς αυτό πρέπει να προστεθή, ότι και αι οικονομικαί συνθήκαι ήσαν ενδοικνωτέραι παρά προηγουμένως. Αι διάφοροι άνακαλύψεις και έξερευνησεις είχαν δίψει μίαν οικονομικήν τόνωσιν και μίαν βελτίωσιν των βιωτικών συνθηκών. Και όμως με όλον της αυτόν τον πλουτον των ενδοικών προοπθόσεων, ή «Αναγέννησις παρουσιάζει τήν εικόνα τήν όποιαν είδομεν, ή μάλλον όχι αυτήν, αλλά άσ συγκρίτως χειρότεραν, διότι ήμεις έδώ ουτε ήδυνάμεθα να επεκταθώμεν, ουτε ήθέλαμεν να αναφέρωμεν τίποτε άλλο, παρά μόνον ότι όμολογείται γενικώς, ότι είναι «κοινός τόπος» διά κάθε έρευνητήν της «Αναγέννησεως.

Το μαρτύριον του Ταντάλου έμφανίζεται με όλην του τήν πραγματικότητα και εις τήν «Αναγέννησιν. Μέσα εις ένα τέτοιον πλουτον εύκαιριών διά κλασικάς σπουδάς, να βλέπωμεν τήν άπαισίαν τυραννίδα, το έγκλημα, τήν δεισδαμονίαν, τήν άπανθρωπίαν να ήγεμονεύουν και να γεμίζουν όχι άπομακρυσμένα καταγώγια, αλλά παλάτια και Πανεπιστήμια.

Η σπουδή των έλληνικών γραμμάτων, ή όποια ήρχισε με έξαιρετικών ζήλον, με τήν άφιξιν των Έλλήνων προσφύγων,

δὲν διήρκεσε πολὺ. Κατεπνίγη ἢ προσπάθετα τῶν Ἑλλήνων διανοουμένων ἀπὸ τὸ κῆμα τῆς ἀνθηκότητος, ἢ ὅποια, ἀφοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν ἠθέλησε νὰ ἐπικαλεσθῆ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς, διὰ νὰ ἀποτινάξῃ κάθε δέσμευσιν ἀπὸ τὴν χριστιανικὴν ἠθικὴν, ὕστερα τοὺς ἐγκατέλειψε καὶ τοὺς συγγραφεῖς αὐτοὺς, ἀχρήστους πλέον. Εἰς τὸ 1520 τοποθετοῦν οἱ συγγραφεῖς τὴν ἀπόσβεσιν τῆς μελέτης τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων. Καὶ ἐκεῖνο ποῦ ἔμεινε ἦταν ἡ ἐξωφρενικὴ ἀσυνδοσία, ἡ ἀπιστία εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ συγχρόνως ἡ τυφλὴ παράδοσις τοῦ ἀνθρωπίνου μυαλοῦ εἰς τὰς πλέον μωρὰς καὶ ἐξευτελιστικὰς διὰ τὸν ἄνθρωπον δεισιδαιμονίας. Τὸ ἀποτέλεσμα, ἕνα σκοτάδι, τὸ ὅποιον κατὰ χρονολογικὸν λάθος ἀποκαλεῖται σκοτάδι τοῦ Μεσαίωνος καὶ τὸ ὅποιον ματαίως ἀγωνίζονται νὰ διακόψουν τὰ καλλιτεχνικὰ δημιουργήματα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.

Καὶ ὅμως τὸ σκοτάδι αὐτὸ ὀμιλεῖ.

Καὶ ὀμιλεῖ εὐχλωτῶς. Διότι ἀπετέλεσεν, ἕνα πειραματισμὸν, τὸν ὅποιον ἔκαμεν ἢ ἄρνησις τῆς πίστεως, διὰ νὰ κυδερνήσῃ πνευματικῶς τὴν ἀνθρωπότητα. Τὸ πείραμα ἐγένετο ὑπὸ συνθήκας, ποῦ ἦσαν ἰδεωδῶς εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν ἄρνησιν. Καὶ τὸ συμπέρασμα τοῦ πειράματος: Ἄρνησις τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἴσων ἄρνησις κάθε πνευματικῆς ἐκδηλώσεως εἰς τὸν ἄνθρωπον. Καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη μᾶς λέγει ἡ Ἀναγέννησις: Ὅτι διὰ νὰ ὑπάρξῃ πολιτισμὸς δὲν φθάνει ἡ τέχνη, οὔτε ἡ ἀποστήθισις τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, οὔτε οἱ στίχοι οἱ Λατινικοὶ καὶ τὰ Λατινοπρεπῆ ὀνόματα. Ἀπαιτοῦνται ἠρησμένα πνευματικὰ ἐφόδια. Χωρὶς αὐτὰ δὲν ἔχομεν πολιτισμὸν ἀλλὰ βαρβαρότητα. Καὶ μάλιστα βαρβαρότητα ἢ ὅποια δὲν ἔχει κἂν τὴν ἀφέλειαν τοῦ πρωτογόνου βαρβάρου. Αὐτὰ δὲ ἀκριβῶς τὰ πνευματικὰ ἐφόδια εἶχε ἀφαρπάσει ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τῆς Ἀναγεννήσεως ἢ ἄρνησις καὶ ἢ ἀποστασία.

Σ. Ν.

Σ Τ Η Σ Π Ο Ρ Α

Νὰ οἱ σποριάδες! Ὅλοι ἀντάμα ἔσκινον, καὶ μὲ ζῆλο τῆ σπορὰ τοὺς ἀρκινον.

Ἄς ριχτοῦμε στὴ δουλειά τῆ ζῆλαυτή, ὅλη ὡς πέρα ἢ νεολαία ἢ πιστή.

Ἄς μᾶς κάψῃ τὸ λιπαρὸ τὸ κορμί, κ' ἄς μᾶς βροῦν ὄσοι κ' ἂν θέλουν παιδενοί· θὰ δουλέψουμε μ' ἀλόγιστη καρδιά, καὶ σὲ λίγο θάναι πλοῦσια ἢ σοδιά.

Νέοι καὶ νέες μὲ τὸ ἴδιο ἰδανικό, σπέρω σπέρνομα παντοῦ λυτρωτικό· καὶ προσμένουν διψασμένας οἱ ψυχῆς, νὰ ρουφήξουν τοῦ Χριστοῦ τίς διδαχάς.

Αἷμα νέο νὰ τῆς δώσουν καὶ παλμό,
νὰ τῆ σώσουν ἀπ' τὸ βέβαιο χυρό,
Γιατὶ τῶρα πιά τὸ ξέρει: Οἱ Χριστιανοί,
εἶν' ἀλλόδα τῆς καὶ δύναμις τρηνή!

Ὅλοι ἄς πάμε κ' ἄς μὴ χάνουμε καιρό· μ' ἕνα σύνθημα ἄς κινήσουμε ἱερό.

Τὰ νηοῖά, οἱ πολιτείες, τὰ χωριά, καρτεροῦμε τὸν ἀκούρατο σποριά.

Νάτος! φθάνει! Κι' ὄσοι ζοῦντοσιν ἔσπεσομό, βρῖσκουν τῶρα ἀληθινὸ πολιτισμό· βρῖσκουν ὄσοι τὴν εἰρήνην, τὴ χαρὰ, κ' εὐτυχία ποῦ ἢ καρδιά τους λαχαρὰ.

Νὰ οἱ σποριάδες! Πρὶν χαράξῃ ἔσκινον· τὰ σκοτάδια φαύλουν ὅλα καὶ περνοῦν κ' ἢ Ἑλλάδα μὲ μίαν ὄψη λαχηπερῆ, τοὺς σποριάδες χαίματῆ καὶ καρτεροί.

“Αχ, πὼς ἤθελα μιὰ γουλιὰ νᾶχα....

Ἀκολούθησε σιγή. Ἀπ’ τὶς γειτονικὲς στέγες καὶ τοὺς δρόμους, σάν ομαδικὸ θρόισμα φύλλων, ἔφτασαν οἱ πρώτες σταγόνες βροχοῦλας.

—Γιατί ἀργησες; ρώτησε ἡ πρώτη γυναίκα.

—Τί νᾶρθω νὰ κάνω ἐδῶ μέσα; Νὰ τὸν βλέπω νὰ βυθίζεται σ’ αὐτὴ τὴν κατάντια καὶ σένα, νὰ κλαῖς, ὄλο νὰ κλαῖς... ὁ γιός σου, ὁ γιός σου, ὁ γιός σου! Διὰν πῆγαινα κι’ ἐγὼ ἢ καίμενούλα νὰ πῶ κάτι, μὲ λέγανε ἀγορητὴ καὶ χωρὶς γνώση. Πόσες φορές, σούχα πει νὰ τοῦ μιλοῦσες, νὰ τὸν συμβούλευες. Δὲν εἶναι οἱ ἐποχές γι’ αὐτοθυσίες, ἰδανικά καὶ κουταμάρες. Σήμερα βασιλεύει τὸ μυαλό καὶ ἡ πιάτσα. Πρέπει νὰ ξέρεις, νὰ πιάνεις ποιητὰ στὸν ἀγέρα. Νὰ πέρνεις ἐπιβολὴ καὶ δύναμη. Σκιμμένος νόχτα μέρα στὰ χαρτιά καὶ τὶς φυλλάδες, δὲν ξέρω ποιά ἦταν ἡ ἀμοιβή του. Ἀφίνω τὶς συνθέσεις πού σκάρωνε στὸ πιάνο. Κι’ ἴσως αὐτ’ ὅλα αὐτά, ἔλκυε νὰ τρέχει στὶς τρωγλες καὶ τὰ σανατόρια. Ψυχικὴ τόνωση, ψυχικὴ τόνωση λέει, στοὺς συνανθρώπους. Ὅριστε πόσα τόνωση... Δὲν τραβοῦσε μὲ τὴν παρὰ τοῦ Βρέμη καὶ τοὺς ἄλλους, μιὰ ὄρα νὰ φτάσει στὸ κονάκι του, μὰ ἤθελε νὰ σοῦ γίνε, κοκοροῦκος καὶ νὰ ἐμποδίσει τὸν Οὔνο νὰ δοιλωῖσῃ τὴ χώρα.. Μωρὲ μυαλό νὰ σοῦ πετύχει! Σὲ μᾶς δά, ἔτυχαν οἱ Ντονκιζῆτες!... Φυσικά τώρα, καλὰ ξεμπεροδέματα...

—Λές νὰ τὸν σκοτώσουν; φώναξε μὲ ἀπόγνωση ἡ πρώτη γυναίκα.

—Ποιὸς τοὺς ξέροι! Δὲν φαντάζομαι. Ἴσως ὅμως νὰ τὸν στείλουν αἰχμάλωτο στὴ χώρα τους, νὰ σκάβει.

—“Αχ, πὼς μιλάς ἔτσι; τὸ ἴδιο αἷμα κυλάει στὶς φλέβες σου, πᾶψε! Ἡ γυναίκα μὲ τὴν τρεμάμενη φωνὴ ξεφυσῶντας στὸ μαντήλι της, ἄγγιξε πάλι παραξένου ἦχο, σάν παραμίλημα, σάν

μοιρολόι.

—Ἐμένα ὅμως, καθόλου δὲν μὲ λογαριάζετε. Καθόλου δὲν μὲ κοιτᾶτε; ἔξακολούθησε ἡ ἄλλη. Σὲ δυὸ χρόνια μέσα, κοντεύω νὰ χάσω τὴ δροσιά τῆς νεότητος μου. Κοντεύω, νὰ μείνω σάν τὸ ξερὸ χορτάρι τοῦ κάμπου. Ἐνῶ οἱ ἄλλες... Ἄν πῆγαινα τότε, μαζὶ μὲ τὸ νομομηχανικό στὴν Κόρινθο θάμουν σήμερα ὑπόδειγμα καὶ θὰ μὲ λογαριάζατε. Ἀφίνω τὸν ἄλλο μὲ τὰ καρδιά, πούγε τόνους τὸ χροσάρι. Ἠίστη καὶ προσευχή, ἀδεσφοῦλα, πίστη καὶ προσευχή!... Σάν τοὺς χωριάτες στὶς μύστερες, τέσαμε πάνω του. Μὰ τὴν ἀλήθεια!... Ὁ Στάθης κι’ ὁ Στάθης κι’ ὁ Στάθης. Μᾶς εἶπανε μερικοὶ πὼς εἶναι καπιτὶς καὶ τὸ πῆραμε στὸ ψηλὸ μαντήλι. Διαβάσει, λέει, καὶ τὸν πόνου τ’ ἀνθρώπου. Χα, χα! Τὸ δικό μας πόνου τὸν ἔχει γιὰ πατημένο φύλλο. Ὅριστε λοιπὸν οἱ ἐλπιδες... Φτάνει πιά. Χόρτασα λόγια! Δὲν ἀντέχω, Ὅχι. Πῆρα πιά τὴν ἀπόφασή μου.. Γιατί δηλαδή; Ἐπειδὴ ὄλες ζηλεύουν τὴν κορμιοστασιά μου; Ἀρεκέτὰ φύλαξα τὸν ἑαυτό μου στὸ γυαλί. Σὲ λίγο θ’ ἀρξίσει τὸ φυλλορόσημα, κι’ αὐτὸ θάναυ ὁ πιὸ μεγάλος πόνου...

—Λουκία! παιδί μου, Λουκία!.. ἔκανε ξαφνιασμένη ἡ πρώτη τρεμάμενη γυναίκα φωνή. Θέλεις νὰ μοῦ κάρεις ὀλότελα τὴν καρδιά. Ματωμένο πουλάκι ὁ καρμὸς μου, στὴ λάσπη.. Ὁχου, ὄχου! Θεέ μου, πάρε με νὰ γλυτώσω!

—Σ’ ἀρέσει, λοιπὸν, νὰ μὲ βλέπεις νὰ τσορρουφλίζομαι. Εὐχαριστῶ. Ἐτοίμασε τότε καὶ τὰ ρούχα τῆς τελευταίας μου βόλτας. Φέρε κιόλας νὰ μὲ φωτογραφήσουν, γιὰ νὰ θησιᾶσαι πὼς εἶχες, κόρη ὁμορφῆ. Ἐτσι, καὶ ἡ δύναμη τῆς ματιᾶς τοῦ ἀδεσφοῦ μου, θὰ φτάνει μίλλια μακρὰ. Θᾶξει κι’ ἀπὸ κεῖ πάνω τὸ θοῖσιμὸ της... Πέσε νὰ ἠνοχάσεις. Οὐφ! βαρῆθηκα. Ὅλα θὰ πάρουν τὸ ρυθμὸ τους.. Ὅσες,

Ξέρουν ν' απλώνουν τὰ χέρια τους, πέρ-
νουν και κρατούν.

Ακολούθησε και πάλι σιγή.

Τὸ βαρὺ και διαπεραστικὸ ροχαλητὸ
τοῦ γέροντος ροκάνιζε τὴν ἀτιμωφαιρα τῆς
μούγκας. Ὁ γέροντος, εἶχε φαίνεται κοι-
μηθεῖ. Πότε-πότε, ἀκούγονταν και κα-
νένα βραχνὸ μούλογο. Ἐλαφρὰ βήμα-
τα ἀπὸ παντόφλες ἔκοφαν πέρα-δῶθε
γιὰ κάμποσο τὴν κάμαρα. Καὶ πλάι τῆς,
συντροφιαστὸς μονόλογος, ποὺ μόλις και
μὲ βία ἔφτανε τριγύρω.

—Γιατί ἀργεῖ, ἀραγε; Ποῦ τὸν ἔ-
χουν; Μήπως τὸν βασανίζουν! ἄ-α-αχ
ἀμοιρη ψυχή. Μὴ τὸν χτυπάτε, κακοῦθ-
γοί!... Εἶναι παιδί μὲ γνώση! Ἡ ἀγά-
πη του, σκορπιέται σ' ὅλη τὴ γῆ! Τὸ
μυαλό του εἶναι κρύσταλλο. Ἀκούτε, τὸ
μυαλό του εἶναι κ ρ ὄ σ τ α λ λ ο. Κά-
τω τὰ χέρια... Εἶναι παιδί μου, σπλάγχο
μου, ἀνθρώπο μου. Στὸ ταξίδι τῆς
μαΐσης θάλασσας, τοῦδῶσα αἶμα νὰ
βιζιάξει. Στὴν ἀρρώστεια του δὲν κοι-
μήθηκα πέντε βδομάδες. Στὴ θλίψη του
μούσκεψα ντουζίνες τὰ μαντήλια. Καὶ
τὸν ἔκανα παλληκάρη, ἄντρα γιομάτο
φλόγα και καρδιά!...

Καμιά δεκαριά λεφτά, πάνω-κάτω,
Ξακολούθησε και τοῦτος ὁ μονόλογος.

Μόλις ἔλεγε νὰ σταματήσει, πλάι στ'
ἀκοιτανάρισμα τοῦ διαπεραστικοῦ ρο-
χαλητοῦ μὲ τὰ βραχνὰ μούλογο, ἀντή-
χισαν τώρα και σιγαλεροὶ λυγμοὶ τῆς
νέας, δροσερῆς φωνῆς. Ἡ κοπέλλα και
κείνη, σιγὸκλαιγε. Ἀργά, ρυθμικά, γιο-
μάτη παρόπινο.

Ἄλλὰ τότε χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω,
μὲ πήρε ὁ ὕπνος. Ἡ ἐξάντληση, ὁ σπα-
ραγμὸς γιὰ τὰ ναπὰ τῆς χώρας συμ-
βάντα, οἱ ταλαιπωρίες τῆς στέγης και
τόσα ἄλλα μικροζητήματα μούχαν μου-
διάσει τὶς κλειδώσεις και σὰν τ' ἀφιόνη
προσπαθοῦσαν νὰ μοῦ σφαλίσουν τὰ
βλέφαρα.

*
Σ' ἓνα βαρὺ ὄνειρο ἐκείνης τῆς νύχτας,
ἐννοιοῦθα τὸν ἑαυτὸ μου νὰ κατοικηθῶ
σ' ἓνα κατήφορο και νὰ παρασέβρω χι-
λιάδες πῖσω του, χιόματα και χαλίγια.
Τὰ χέρια μου ματώναν και οἱ κραιγές
μου πνίγονταν στὸ θόρυβο τῆς πτώσης.
«Βοήθεια, βοήθεια!» πῆγα νὰ φωνιάσω
μ' ὅλη μου τὴ δύναμη. Καὶ ξαφνικά κά-
πως συνήλθα κ' ἐννοιοῦσα μὲ βαθιὰ ἀ-
νακούφιση τὴν ἥσυχη γωνιά μου. Ὡς-
τόσο, δίπλα μου οἱ φρονές τώρα εἶχαν
πληθύνει!

«Παιδί μου, παιδί μου Στάθη μου!
ἀγόρι μου γλυκό. Φῶς κ' ἐλπίδα και πα-
ρηγοριά μου. Σπρῶξε τὸ μλόγο...» Ἐ-
να τσάι, τὸ καμινέτο, γοήγορα...»

Ξεπετάχτηκα ἀρροσφυγγίζοντας τὸν
ἴδρωτα τοῦ ἐφιάλητη.

Μόλις ξημέρωσε. Ἀπὸ τὶς χαραμίδες
τοῦ φεγγίτη, πρωτόμπαιναν παιχιδί-
ζοντας οἱ ἀχτίνες τῆς ῥοδανγῆς. Ἐξω
κάλπαζαν τ' ἄλογα τοῦ κατακτητῆ και
τὰ μηχανοκίνητα δὲν ἔπαισαν νὰ συχο-
διαβαίνουν.

Σηκώθηκα λιγάκι νὰ καλοσυνέλθω.
Ἦσυγία, φίλε μου, αὐτοὶ οἱ διπλανοὶ δὲν
εἶχαν.

Κλάμματα, χαϊδολογήματα, μετρωμέ-
νες ὀμαδικές κουβέντες και τὸ περισσό-
τερο, ἡ βραχνὴ φωνὴ τοῦ γέροντος.

—Εἶμαι ἄσσοσ στὰ ὄνειρα! ἔλεγε κά-
θε τόσο. Χτύπημα ὁμως ποὺ τῶχεις! πῶς
δὲν σὲ ξέκανε ὁ αἴτιμος... Καὶ νὰ δεῖς
ποῦ στη ζαλάδα μου, σ' ἔβλεπα ὀλοζών-
ταινο νὰ μοῦ γνέφεις. Εἶμαι ἄσσοσ...»

Γιὰ μιὰ στιγμή, σόπασαν. Ἀπαλή,
βαρύτερη φωνὴ ἄντρα, ἀντηχοῦσε τρι-
γύρω μὲ γλυκύτητα.

—...Και πέρασα ἀπὸ χειροβομβίδες,
συντριμμα και πεδαμένους. Μαῦρα ὄρ-
νια στὸν οὐρανό, σκορποῦσαν φωτιά,
βράχους και αἶθερα. Ταχὲς πόνου ἔσκι-
ζαν τὸν ἀέρα. Κάθε στόμα ξεμυχών-
τας, πρόφερνε μὲ λαχτάρα τὴ λέξη:

μάνα, μάνα μου! Κι' αν ήξερες πολλές γλώσσες θέ ν' άκουγες όλο και τó ίδιο όνομα, σέ διαφορετικούς φθόγγους. Έβραίοι, Φράγκοι, Σλαύοι, Ρωμοί... Πίσω απ' αυτή την αλμύρα, ένα άόρατο χέρι μου καθισούσασε αδιάκοπα τούς παλμούς τής συντριβής. Ήξερα πώς ή δημιουργία ήταν άπέραντη και ή γη πολύ μικρή. Και πολλές στιγμές, στεκόμουν ν' άφογγαστώ: τίς, τίς, τίς... άκούγονταν οί σφυγμοί μου. Έχανα την αίστηση του έαυτού μου. Τά χρόνια και οί εποχές ξεδιπλώνονταν σέ θαμπούς, σκιερούς κύκλους. Κάποτε ανάμισό τους, γίναν βροχές, κατακλυσμοί και διαρκώς, στεναγμοί και αίμα περιζώναν τή διάμετρό τους. Μόνο, μιá φωτεινή άσπρη πορεία, έλαμπε τόσο γλυκά, πού μ' αναγάλιαζε τó είναι. Δίπλα τής ένα στεφάνι μ' άγκάθια κι' ένας ψηλός ξύλινος σταυρός αλό κέδρο. Και τότε άχ ναί, λαχτάρησα τή μορφή. Τήν άγαπημένη μορφή πού τόσο αιώνας τραγούδησαν, πού οί φυλές άγριες κι' ήμερες, στάθηκαν βουδές στο άκουμά τής. Δυό πληγωμένα διάφανα πόδια ήταν πού περπάτησαν τόν άνήφορο. Δυό χέρια άνοιξαν τó γαλάζιο τ' ούρανού. Και τó βλέμμα; "Ω τó βλέμμα!... Τότε αλήθεια, δέν κρατήθηκα, έκλαψα... πολλές φορές έκλαψα... ó παιδικός Φίλος ψιθύρισα, ó Φίλος τής καρδιάς, τής μεγάλης αγάπης ó Συνοδοιπόρος. Ήταν αδύνατο νά συγκρατήσω τά καντά μολύβια από τις κόγχες τών ματιών...

Έπειτα σάς σκεπτόμουνα, πάντα σάς σκεπτόμουνα και μιá λύπη έζωνε τή ψυχή μου. Ένοιωθα, πώς με ζητάτε. Τó χτυποκάρδι σου μητέρα με τις έξαντλητικές εκείνες νύχτες. Συλλογιόμουν πώς ó πατέρας θα τύριχνε πάλι στο κρασί. Ή Λουκία θα χανε την πεποίθησή τής. Τó στερνό φωτάκι του συγκρατημού, θα παιζε κρυφτούλι μέσα τής. Έτσι δέν είναι; Κι' έπρεπε νάφθω, έπρεπε...

Συλλογιόμουν πολύ τή λαβωμένη χώρα. Τήν ανάγκη τής Πίστης, τήν έβλεπα νά φτερουγίζει σέ στερηές κι' άκρογυάλια. Νά χτυπά τις πόρτες στα καλύβια και νά σκαρφαλώνει στα ψηλά παλάτια. Άνεκφραστη δύναμη ένοιωσα νά με πλημμυρίζει. Και μ' έκανε νά περάσω από τις γέφυρες και τούς φρουρούς και νά τρέχω στο πυκνό δάσος, νά τρέχω, όλο νά τρέχω...

Άκολούθησε μακριά σιγή.

—Πώς λάμπουν έτσι παράξενα τά μάτια σου, Στάθη παιδί μου; Έκανε με άλλοκοτο θαυμασμό, ή βραγυή φωνή του γέρου. Κύττα! δέν μπορώ ν' αντίκρισω τά μάτια του...

—Ήσυχασε, πατέρα.

—Έτοιμο τó τοάϊ σήρω, Σταθούλη. Μήπως τά ρουχαλάκια σου είναι λερωμένα; άκούστηκε νά λέει με γλυκά ή τρεμάμενη φωνή τής πρώτης γυναίκας.

—...Τόσον καιρό, έακολούθησε ή βαρύτονη φωνή, μαζί με τούς άλλους, μελετούσαμε τήν πορεία Του, πάνω στη γη. Από τότε, πού τ' άστρο έλαμψε στους μάγους τής Άσίας και τραγούδισαν οί καρδιές τών βοσκών, ίσαμε τήν προσευχή του Σταυρού, στόν Πατέρα τής δημιουργίας γιά νά συχωρούσε τούς δολοφόνους. Ήχράδα μās έπιανε και βλέπαμε τούς έαυτούς μας μικρά άνθρωπάκια. Μερικοί κρυφογελοΰσαν και μās περνούσαν όνειροπαρμένους. Άκόμα και σύ, Λουκία! Τους είδα κοντά μου, στη συφορά. Τους είδα στο γυρισμό. Και ξανάκλαψα. Τούτη τή φορά πιό πονεμένα. Άδέρφια μου! είπα σιγά από μέσα μου. Άδέρφια μου, κατεβαίνω περισσότερο και γιά σάς... Θά φροντίσω με τούς φίλους, ναί σάς τ' όρκίζομαι, θα φροντίσω νά δώσουμε στίς καρaboτακισμένες ψυχές σας, φως και αγάπη... Θά φροντίσουμε νά σάς γνωρίσουμε δυο μπορούμε καλύτερα, Ποιός είναι ó Συνοδοιπόρος του Σταυρού με τή μεγάλη

καρδιά... Ἐμείς ἐκεῖ πάνω, ἀρχίσαμε ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἔχει πολλὴ δουλειὰ νὰ κάνει ὁ ἄνθρωπος μέσα του... Κι' ἔπειτα νὰ προχωρήσει καὶ πάρα πέρα, γιατί ἀλήθεια, κρύβει πολὺ μεγαλειό ἢ ἐπίθεση τῆς βοήθειας στὸν διπλανὸ στὸν σημερινὸ ἄνθρωπο...

—Περίεργο! ἔκανε μ' ἑλαφρὸ ψιθυρο, ἡ δροσερὴ φωνή. Τί ἀλλόκοτη λάμψη πὺν σοῦχει ἀλήθεια, στὰ μάτια!... Λές κι' ἔρχεται ἀπὸ κόσμους τῆς φαντασίας!...

—Ναὶ θ' ἀλλάξω ψέλλισε κατόπι ἡ βαρύτερη ἀντρικὴ φωνή. Καὶ κάτι ἄλλο σὰν λεπτομέρεια, πὺν ἴσως νὰ σὰς ἀρέσει. Θὰ φύγοιμε κι' ἀπὸ τοῦτο τὸ σπίτι. Κάποιος συνάδελφος, πὺν μοιραστήκαμε πολλὲς βραδιὲς τὴ μουχλιασμένη γαλέττα, θὰ μὰς δώσει τὸ δικό του, στὸ πρόστατο. Ἀγάτη, δουλειὰ καὶ πίστη θὰ μὰς φέρουν τὴ γαλήνη. Θὰ συγκεντρωθοῦμε καὶ θὰ ξαναρχίσουμε. Ὅλα θὰ πᾶνε μπρὸς!... Αὐτὸς θὰ τραβήξει γιὰ κάτω...

—Τί τὰ θέλεις, εἶμαι ἄσσοι στὰ ὄνειρα! Ξαναφώναξε θριαμβευτικὰ ἡ βραχνὴ φωνὴ τοῦ γέρον.

Ἀκολούθησε καὶ τώρα πάλι σιγὴ. Τὸ κορίτσι στέναξε βαθεῖα κι' ἀρχισε κατόπι νὰ σιγοτραγουδάει...

Μιά μικρὴ τῆς καρδιάς πεταλοῦδα μου κρατᾷ στὰ φτερά τῆ ζωῆ.

—Ματωμένη πνοή, σὰς ἐθέριμανε ὄλους: Ψιθύρισαν ἀσυναίσθητα τὰ χεῖλη μου.

Ἀπόρησα μὲ τὸν ἦχο τῆς φωνῆς μου. Φοβήθηκα κιόλας, μήπως καὶ μ' ἄκουσαν.

Ἐξὼ τὸ ἱπτικὸ ἔακολουθοῦσε νὰ καλπάζει. Τὰ μηχανοκίνητα, σὰν νᾶχαν ἀρκετὰ ἐλαττωθεῖ. Ἡ βοσκοῦλα εἶχε σταματήσει καὶ ζωογόνα δροσιά ἀπὸ τὸ νοτισμένο γῶμα ἔφτανε στὴν ὄσφρηση.

Τὰ βλέφαρά μου τρεμόπαιζαν καὶ νάρκη πάλι τὰ στριφογύριζε. Ἀπρόσκλη-

τος καὶ νοχελικός μὲ συνεπῆρε ὁ ὕπνος.

Τὴν ἄλλη μέρα, ἄμετροι οἱ φροντίδες, μὲ περιέμεναν στὸ κατώφλι.

Τρεξίματα, ἀγῶνες, παράκαιροι μέθυμνες. Καὶ μέσα σ' ὅλα, τὸ ζήτημα τῆς στέγης.

Βιαστικός τέλος πῆρα τὶς βολίτσες μου κι' ἀπὸ κεῖ.

Τώρα περπατοῦσαν οἱ δύο τους στὸ ἄσσο.

Ἀνάμεσα στὶς δροσερὲς φουγιὰς, τοὺς εὐκάλυπτος, τὶς γλυσσίνες καὶ τὶς λιγοστὲς λεῦκες, ἀνθίζαν κανονικὲς σειρὲς χάρμο, γκροεὶά τριαντάφυλλα καὶ βιολέττες.

Τὰ μικρὰ παιδιὰ μὲ γελαστὴ γαληνεμένη ὄψη, σκῦθαν κάθε τόσο νὰ κόβουν καὶ νὰ μυρίζουν.

—Καὶ δὲν τοὺς γνώρισες ποτέ; ρώτησε ἡ γυναίκα του.

—Ὅχι δὲν ἔτυχε νὰ τοὺς γνωρίσω. Βιαζόμουν γιὰ τὸ νησί.

—Πόσο καλὰ τὰ θυμᾶσαι, ὠστόσο...

—Τυχαίνει πολλὲς φορές, μερικὰ περιστατικά, ἴσως ἀπὸ κάποια ἀόρατη δύναμη νὰ μένουν ζωογραφισμένα στῆς μνήμης τὸ ταμπλό.

Εἶχαν ξεπεράσει τὸ ἄσσο καὶ βοισκόντουσαν μπροστὰ σὲ μιὰ σιδερένια ἐξώπορτα χαμηλοτάβανου φτωχικοῦ σπιτιοῦ.

ΛΟΥΚΑΣ ΔΑΡΑΙΟΣ

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Ἦθελε νὰ σοῦ πῶ δύο λόγια μόνο.

Ἐοῦ μ' ἔκανες πλούσιο σὲ Πόνος, καὶ ἐγὼ πὺν βασκνίστηκα σκληρὰ Σ' εὐχαριστῶ γιατί ἔσκαψες βαθεῖα μου καὶ αὐτὸς ὁ Πόνος σ' ἔφερε κοντὰ μου καὶ ἔγινε μέσα μου χαρὰ, χαρὰ.

ΙΩΣΗΦ ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ

Κύριε Διευθυντά,

Είμαι ένας δημόσιος υπάλληλος. Είμαι ένας χριστιανός δημόσιος υπάλληλος.

Γιὰ τους δύο αυτούς λόγους, είναι φυσικό, ότι, με πολλή προσοχή κι' ενδιαφέρον, εδιάβασα στις «Ακτίνας» (τεύχος 57-Μαΐος 1946) τό άρθρο «Διατί δέν έχομεν διοικήσειν».

Τό βασικό σημείο του άρθρου είναι ή αναζητήσις του στοιχείου «άνθρωπος» στο σύστημα και στα όργανα διοικήσεως. Με τή γραμμή που δίνει ο άρθρογράφος δέν μπορώ παρά να είμαι σύμφωνος· άλλως τε τό κέντρο τής χριστιανικής κοσμοθεωρίας είναι ή προσπάθεια για να υπάρξη τό «πνεύμα»-τό στοιχείο «άνθρωπος» σέ προέκταση-σέ κάθε τομέα τής ζωής. 'Απ' τήν άποψη αυτή, τό θέμα «διοίκησης» δέν είναι καθόλου ξένο στον έν δημοκρατική χριστιανικό πολιτισμό, ακριβώς γιατί είναι ένα απ' τά πιο ρεαλιστικά και παζά προβλήματα ζωής, που, για να βρη τή λύση του, πρέπει να τοποθετηθώ μέσα σέ πνευματικά όρόσημα.

Είναι, όμως, κάτι, στο παραπάνω άρθρο, που, βασικά και πρόχειρα, πέρασε στο παρεθώρο: ή οικονομική πραγματικότητα μέσα στην όποια, σήμερα, στην Ελλάδα, είναι υποχρεωμένα να ζουν-και να έκταλουν τιμίες και εθνοειδήτως τά καθήκοντά των-τά όργανα τής διοικήσεως, δηλαδή οι δημόσιοι υπάλληλοι.

Η πραγματικότητα αυτή είναι μία: άδιαφορία άκ μέρους του κράτους προς τους εκπροσώπους του. Άδιαφορία έκαστο τοίς έκαστο. Άδιαφορία που θα έπρεπε να τήν ονομάσωμε σκληρότητα και άπανθρωπία. Τό κράτος, με τους μισθούς πείνης που δίνει στους υπαλλήλους του, αποδεικνύεται άπ ά ν θ ρ ω π ο.

Θά είταν, λοιπόν, χρήσιμο ν' αναζητήση και εδω τό στοιχείο «άνθρωπος» ο άρθρογράφος σας, όχι μόνο στους «ταπεινωμένους και καταφρονεμένους», όπως τους θέλει-και όπως τους έκατάντησε-τό 'Ελληνικό κράτος, δημοσίους υπάλληλους.

Ο χριστιανός σπουδαστής των συγχρόνων

προβλημάτων χρέος έχει, περισσότερο από κάθε άλλον, ν' αγωνιζέται για τήν άπονομή δικαιοσύνης σέ όλες τες διευθύνσεις. Κι ένας τρόπος γι' αυτό, είναι να πολεμάει τήν άδικία σέ όλες τες διευθύνσεις.

Ώφειλε να γνωρίζει ο άρθρογράφος, ότι οι 'Ελληνες δημόσιοι υπάλληλοι περνούν φοβερά δύσκολες ήμέρες-και νύχτες-μέ τό σημερινό χιουμοριστικό μισθολόγιο (μέσος όρος μισθού δραχμαί 100-120.000). Άνώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι-κρατικοί λειτουργοί, διά τό επισημότερον-μέ μόρφωσειν, ειδικάς γνώσεις και πείραν εις πολλά έτη-είναι υποχρεωμένοι να δέχονται, ως μηνιαίας άπολαύσεως, τό αντίτιμον 5 ή 10 ήμερών έργασίας ενός πλανοδίου φαστικολώλη.

Έπειτα από είκοσαετή «εθόκιμον» ήπηρεσίαν παρά τήν κρατικήν Μολύχ, όπου έθυσίασα τό νεανικό μου χρόνιο, σπουδές στα πανεπιστήμια 'Αθηνών και Λωζάννης, έένες γλωσσας-γαλλικά, άγγλικά-έβρασα, έν έτει σωτηρίας 1946, να εχθωμαι να μη άξησηθών ή διανομή τής UNRRA, διότι-άπλοιστατα-έν ουμώ τó αντίθετο, ο μισθός μου διευθυντοθ ε' τάξεως θ' άποδειχθώ-μείαν άκόμη φορά-γελοιοθ.

Νομίζω, ότι σφείλομε ν' αναζητήσωμε τήν αίτιονότητα και μέσα στα έγκόσρια, σέ ά γ ω ν α με τά έγκόσρια, άγώνα για τόν εξανθρωπισμό των ανθρώπων και των ανθρωπίνων πραγμάτων.

Τό στοιχείο «άνθρωπος» είναι, έβρασα, έννοια ύψηλή (ή παρουσία μέσα μας του Θεοθ) μελοντοθ ή καλλίτερα, για τόσο-είναι κάτι ά ν θ ρ ω π ι ν ο, πολύ ανθρωπινό να πάρη ή έχή. Κρατείεται κι' αυτό ήρωισμένες εθνοϊκές συνήκες για ν' αναπτυχθώ και να καλλιεργηθώ. 'Αν δέν κάνω λάθος, δέν αναγράφεται, ως δείγμα όρθοδοξίας και πίσταως, ή άνοχή τής άδικίας. Έμεις, οι χριστιανοί, πρέπει να γίνωμε πρωτοπόροι, με τόν δικό μας τρόπο, στον άγώνα για τήν βελτίωση, τήν εξύλιανση τής πνευματικής πραγματικότητας και τής κοινωνικής ζωής. Και σέ κάτι άλλο πρωτοπόροι: για να πάρη τέλος τό οικονομικό μαρτυρολόγιο.

Στό μαρτυρολόγιο αυτό, μία απ' τες «ετακεριμένες» θέσεις, για σήμερα, για τόν τόπο μας, κατέχω οι δημόσιοι υπάλληλοι. Ό νέος προθπολογισμός, κατά καλαϊά παράδωσ,

θά ισοσκελισθή και πάλιν εις χάρος των δυ-
μοσίων διακλιθών.

Πότε, επί τέλους, θά έννοήσουν οι κ.κ.
όπουροί των οικονομικών, ότι, με τέτοια
εύκολα μέτρα, αν κατορθώνουν κάθε χρόνο
να ισοσκελίζουν τον οικονομικό προϋπολογισμό,
κατορθώνουν, όμως, κάτι σπουδαιότερον
ακόμη: να κρατούν αιωνίως άνωσκελή, τον
ήθικόν προϋπολογισμό της Ελλάδος;

Μετά τιμής

Σ. Ι. Τ.

ΜΙΑ ΜΑΡΤΥΡΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Κύρια Διευθυντά,

Διαβάζοντας στις «Ακτίνες» δυα γράφει:
για τον μεσαιωνικό πολιτισμό ο καθηγητής
στη Σορβόνη Gustave Cohen, σέφτηκα,
πώς για πολλούς διανοούμενους μας, πού,
όπως γράφει, μένουν κολλημένοι στην προ-
κατάληψη, του «σκότους του μεσαιωνού», θά
ήταν ίσως χρήσιμο να θυμηθούν, τό τί γρά-
φει σχετικά με τό θέμα αυτό ο Φ. Ένγκελς
άκριβώς έκαινος πού, μαζί με τον Μάρξ, έδρα-
σε την σχολή του «ιστορικού υλισμού». Μι-
λώντας για τον τρόπο με τον όποιο, οι όλι-
στές του 19ου αιώνα αντιμετώπιζαν την Ι-
στορία, στο γνωστότατο βιβλίο του «Λου-
δοβίκος Φώβερμαχ» ο Ένγκελς μάς λέει
ότι: «Ο Μεσαιών έθεωρείτο τότε σαν μία
άπλη διακοπή της Ιστορίας από χίλια χρό-
νια γενικής βαρβαρότητας. Οι μεγάλες
προσθευτικές έξελίξεις του με-
σαιωνά-ή επέκταση της ανθρώπινης πο-
λιτιστικής περιοχής, τά μεγάλα βιώσιμα
κράτη πού είχαν σχηματισθή τό ένα δίπλα
στο άλλο, τέλος οι τεράστιες τεχνικές πρό-
οδοι του 14ου και του 15ου αιώνα έμειναν
ταλαιώως άγνοημένες. Μ' αυτό τον τρόπο έ-
μως έμποδιζόταν ή έρθολογιστική κατανό-
ηση της μεγάλης Ιστορικής εξέλιξης, και
ή Ιστορία χρησιμοποιούνταν τό πολύ σαν συλ-
λογή παραδειγμάτων και σχολίων πού προ-
ορίζονταν για τους φιλοσόφους».

Δέν υπάρχει βέβαια άμφιβολία πως ο Έν-
γκελς έξεταζει τό ζήτημα από ιδιαίτερο
οποκιά. Αυτό όμως δέν τον έμποδιζει καθό-
λου να όμολογήσει, παρά την όλιτισική θέση
πού έχει τό βιβλίο του, μία μεγάλη Ιστορι-
κή αλήθεια, πού χρειάζεται να είναι κανείς
ή πολύ προκτεινόμενος ή πολύ άμελετη-
τος για να την άρνηθή.

Με πολλή αγάπη
Δ. Παργιώτης

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ

Σάν μία δροσερή αύρα μέσα στην πνευ-
ματική κάμα του τόπου μας ήλθε μία διά-
λεξις του καθηγητού κ. Ι. Παναγιωτίδου,
πού έχυσε φώς σ' ένα επίμαχον πρόβλημα.

Στήν Κωνσταντινούπολη δέν έλειψε ποτέ
κάποια προσπάθεια πάνω στην πνευματική
κίνηση. Μά στα τελευταία χρόνια, αν εξα-
ρέσουμε τον άμβωνα, δέν άκούσθηκαν κα-
τευθυντήριες αλήθειες από βήματα. Ο
«Σύνδεσμος των Έλλήνων Πολιτών» της
Πόλης παραχώρησε τό βήμα του στον μορ-
φωμένο με την «έσωθεν και την έξωθεν» παι-
δειαν, στον Διδάσκαλο πού κ ρβισε πέρα για
πέρα την έκτίμηση και την αγάπη του λαού
με τά κηρύγματά του απ' τον άμβωνα-καμ-
μιά εύκοισαρία τον χρόνο-και των διανοου-
μένων με τά ήθικά κοινωνικά και διανοητι-
κά του πλούσια τάλαντα. Είναι απ' τις έλ-
πίδες του τόπου μας.

Έρχομαι στο θέμα: «Η Έπιστή-
μη έμπρός στο Άγνωστο. Η
πλουτύτερη και άκριβέστερη διατύπωση ή-
ταν: Ποιά είναι ή πηγή και ή αξία, ο σκο-
πός και τά όρια της έπιστήμης κι' αν ύ-
πάρχη μεταξύ αυτής και της Πίστewς έδα-
φος για συνενόηση και συνεργασία. Η δι-
άλεξη αυτή σκοπό είχε να «ύπογραφή με-
ταξύ των δύο ως αδιαλλάκτων νομισματικών
έχθρών σύμφωνον αιωνίας φιλίας και μη έ-
πιθέσεως». Και ο άπροκατάληπτος άκροα-
τής ανεξάρτητα από τό τί φρονούσε ως την
ώρα εκείνη, αν ειλικρινά ένεργούσε, θά ση-
κωνόταν να ύπογράψη τό σύμφωνο αυτό
αναγνωρίζοντας της κάθε μιάς την περιο-
χή και τά δικαιώματα.

Υπερβολικές είναι οι αξιώσεις των φα-
νατικών έπιστημόνων ή των φανατισμένων
έρασιτεχνών της έπιστήμης πως τάχα εμό-
νον ή έπιστήμη οδηγεί στην αλήθεια και
πως έξω απ' αυτήν δέν υπάρχει αλήθεια.
Γι' αυτούς ό.τι δέν φέρει την σφραγίδα της
θεοποιημένης έπιστήμης είναι απαράδεκτο.
Σάν ή αλήθεια νάταν κτήμα των εργαστη-
ρίων, των μαθηματικών ύπολογισμών και
σαν νάταν χαραγμένη στον φακό του φασμα-
τοσκοπίου. Ο ύπερφυσικός κόσμος, οι άπο-
καλύψεις της Πίστewς είναι πράγματα άπό-
δλητα, μόνο και μόνο γιατί δέν μπορεί ή
έπιστήμη έμπειρικά ν' άποφανθή γι' αυτά,

ἄρα...! «Ψηλάφησε-λένε-ἄκουσε, μέτρησε, ζύγισε καὶ παραδέξου μόνον ὅ,τι μπορεῖ ν' ἀποδειχθῆ πειραματικά».

Κατὰ τὴν ὀρθὴ θέσιν τῶν πραγμάτων σύμφωνα μὲ τὴν διατύπωση τοῦ ὀμιλητῆ δὲν εἶναι ἔτσι ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ: «ἀπὸ τὸ πόρισμα μακροχρόνιων μελετῶν, ἐνισχυμένο κ' ἀπ' τὸ πόρισμα ποῦ ἔδωσε μιὰ πρόσφατη ἔρευνα τῆς Γαλλικῆς ἐφημερίδος «Figaro» ἀνάμεσα στοὺς διασημοὺς σοφοὺς τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἔχω διαμορφώσει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἂν σφυγμομετρήσουμε καλὰ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τοὺς πόθους, ποῦ ἐμφωλεύουν στὰ βάθη τοῦ εἶναι μας, κ' ἂν θελήσουμε νὰ τοὺς δώσουμε τὴν φυσικὴ τὴν ικανοποίησιν, θὰ καταλάβουμε ὅτι μεταξύ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς Πίστewς, ποῦ ἀντιπροσωπεύουν-κ' οἱ δυο-ἀπαιτήσεις βαθειὰ ἀνθρώπινες, ὑπάρχουν ἀλιγώτερες ἀντ' θέσεις καὶ περισσότεροι δεισμοὶ συγγενείας παρ' ὅσον κοινῶς πιστεύεται».

Ἡ πηγὴ τῆς ἐπιστήμης εἶναι ἡ ἔμφυτι σὲ κάθε ἄνθρωπον περιέργεια, ἡ φιλομάθεια, ἡ ὀρμὴ τοῦ εἶδέναι. Καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἐνῆ ἐξηγῆ καὶ νὰ ταξιθετῆ γεγονότα καὶ φαινόμενα ἀντιληπτά. Ὑπάρχουν ὁμως πολλὰ γεγονότα, ποῦ δὲν ὑποβάλλονται σὲ καμμιά ἐξήγηση καὶ φαινόμενα ποῦ δὲν ὑποβάλλονται σὲ καμμιά ἀνάλυση, συμπεριλαμβάνονται ὁμως εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίνει τὰ χρησιμοποιεῖ «στὸ ἔργο τῆς».

Ἄρκετὰ πράγματα ἐξακρίβωσεν ἡ ἐπιστήμη. Ὑπάρχουν ὁμως καὶ ἀγνωστες περιοχές, πλεῖστα ὅσα ποῦ ἐκφεύγουν ἀπ' τὴ δυναμικότητά τῆς. Καὶ πάντα θὰ ἔχη προβλήματα ἄλυτα γιὰ νὰ ταπεινοφρονῆ. Πῶς εἶναι δυνατόν οἱ θαυμαστικαὶ τῆς νὰ τὴν διαφημίζουσαν ὡς μοναδικὴ πηγὴ τῆς βεβαίας γνώσεως; Μόνον ὁ πειραματισμὸς εἶναι τὸ ὄργανον τῆς γνώσεως; Ὁ νοῦς μας εἶναι ἀράγε τὸ μοναδικὸ παραθύρ' ἀπ' ὅπου ἡ πραγματικότης βρῖσκει εἴσοδον εἰς τὴν ἀντίληψίν μας; Κ' ἂν ὑποθέσουμε πῶς ἔτσι εἶχαν τὰ πράγματα ἡμποροῦμε νὰ ζήσωμε μόνον μὲ αὐτὰ ποῦ μαθαίνουμε μὲ τὴν βοήθεια τοῦ νοῦ;»

Οἱ θεοποιούντες τὴν ἐπιστήμην ἄς μὴ λησμονοῦν καὶ τὴς ἀδυναμίας τῆς. Ἡ Μαθηματικὴ ἐπιστήμη δὲν ξεπερνᾷ τὴν μορφή τῶν πραγμάτων. Τὸ βάθος τῆς διαφεύγει. Ἡ Μαθηματικὴ ὀμιλεῖ «γιὰ στιγμὴν καὶ γιὰ εὐθείαι γραμμὴν, ὀμιλεῖ γιὰ πράγματα μὲ δυὸ διαστάσεις. Ὑπάρχουν ἀράγε τέτοια

πράγματα εἰς τὴν πραγματικότητά ἡ προκύπτουν κατ' ἀφαιρέσιν, μὲ τὸν νοῦ μας τὴν προσπάθειαν; Κ' ἡ οὐράνιος Μηχανικὴ μιλεῖ γιὰ χρόνον, γιὰ ἔλξιν... τί πράγμα εἶναι ὁ χρόνος; τί ἡ ἔλξιν; Ὁ δημιουργὸς τῆς θεωρίας τῆς ἔλξεως, ὁ Νεύτων, ὅπως κ' οἱ σοφοὶ συνάδελφοὶ τοῦ ὁμολογοῦν τὴν ἀγνοίαν τοὺς πάντων σ' αὐτὰ τὰ θέματα. Οἱ φυσικὲς ἐπιστῆμης μᾶς μιλοῦν γιὰ ὕλη. Τί εἶναι αὐτὴ ἡ ὕλη; τὴν διαιροῦν, τὴν ὑποδιαίρουσιν καὶ φθάνουσιν στὸ ἄτομον, τὰ ηλεκτρόνια. Ὡστε ἡ λεγομένη ὕλη εἰς τὴν τελευταία τῆς ἀνάλυσιν δὲν εἶναι παρὰ ἠλεκτριζμὸς... Ἄλλὰ καὶ ἡ ἠλεκτρικὴ δύναμις κρατεῖ τὸ μυστικὸ τῆς ἀνεκμυστήρευτος».

Ἡ ζωὴ, τὸ πιὸ κοινὸ φαινόμενον εἶναι ἔνα μυστήριον. «Ignoramus et ignorabimus» εἶναι ἡ ἀπάντησις τῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν ἐρώτησίν μας: τί εἶναι ἡ ζωὴ; Ὡς γιὰ τὴς ὑποθετικῆς θεωρίας μὲ τὴν σειρά τῶν «μπορεῖ», ὁπλῶς μετατοπίζουσι τὸ πρόβλημα, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε τὸ περιπλέκουσιν.

Τὸ φασμασκοπικὸν μᾶς εἰδείξε τὰ μέταλλα τοῦ ἡλίου, ἀκόμη καὶ τοῦ πολὺ μακρονοῦ δστρον Σειρίου. Δὲν βρέθηκε κανένα φασμασκοπικὸν νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τοὺς νόμους μὲ τοὺς ὁποίους λειτουργεῖ ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος. «Μεταξὺ τῆς φυσιολογίας, ποῦ μελετᾷ τὸν ἄνθρωπον σύμφωνα μὲ τὴς ἐντυπώσεις τῶν αἰσθήσεων καὶ τὰς παρατηρήσεις μερικῶν τεχνικῶν ὀργανῶν, καὶ τῆς Ψυχολογίας ποῦ σπουδάζει τὰ φαινόμενα τῆς ἐσωτερικῆς ψυχικῆς ζωῆς» ὑπάρχει χάσμα μεγάλο ἀγεφύρωτον. Πόσο μεγάλῃ εἶναι ἀκόμα τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀγνοία, καὶ πόσο παχὺ τὸ σκοτάδι ποῦ ρίχνει τὸ πέπλον τοῦ στίξ ἔρηνους τοῦ ἀνθρώπου. Κ' αὐτὸς ὁ Büchner ὠμολόγησε: «Δὲν ἡμποροῦμε νὰ γνωρίσουμε τίποτε ἀπ' τὴν οὐσίαν τῶν ὄντων». Ὁ διάσημος Ροϊνκατέ δ ἐκήρυξε πολὺ ἐπίσημα: «Σ' ὅλον τὸ μήκος τῶν συνόρων τῆς ἐπιστήμης κυματίζει ἡ σημαία τοῦ μυστηρίου, ὅσον δὲ τὰ σύνορα τῆς ἐπεκτείνονται περισσότερον, τόσοσιν καὶ τοῦ μυστηρίου ἡ κυριαρχία ἐξοπλύνεται».

Ὅσοι ἐξοβελίζουν τὴν συνείδησιν καὶ τὴν διαίσθησιν ὡς πράγματα ἀσήμαντα δόχτομονῶν τὸν πνευματικὸν ὄργανισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἀκρατηριάουσι. Κ' οἱ συνέπειαι εἶναι-φυσικὴ συνέπειαι-ἡ ἀνώμαλη λειτουργία, ποῦ προκαλεῖ τὴς ψυχικῆς ἀκαταστασίας; ὁ σκεπτικισμὸς, ὁ ἠδονισμὸς, ὁ μηδενισμὸς, ἡ μελαγχολία κ. ἄ. πολλὰ εἶναι οἱ πικροὶ καρποὶ τῆς μονομεροῦς καὶ

αυθαιρέτης έπεμβάσεως της έπιστήμης.

Όπως στα σύνορα των κρατών υπάρχουν όρθημα, τα όποια πληροφορούν, ότι από ώρισμένα σημεία άρχίζει κάποιου άλλου κράτους ή κυριαρχία, έτσι και εις τό τέρμα της έπιστημονικής περιοχής και έρεύνης υπάρχει ένα όρθημα, μία πινακίδα με την έπιγραφή: «Πίστις», ετόνισε ο δεξιότεχνης όμιλητής.

Δέν είναι άδυναμία της Πίστewς, άν δέν αιτιολογεί με μαθηματικό τρόπο τά όσα προβάλλει για άλήθεες. Έάν ή φυσική έπιστήμη έχει τά αίγίματα και τά άλυτα προβλήματά της, τί τό περίεργο, εάν ή ύπερφυσική έχει τά μυστήριά της; «Καθώς μερικές γραμμές χαραγμένες επάνω στο φασματοσκόπιο απ' τίς άκτες κάποιου μακρουύ άστρου είναι άρκετές για την έπιστήμη, ώστε να βγάλη συμπεράσματα για την σύθεση των πύ μακρών άστρων, έτσι και στην ήθική συνείδηση ο άνθρωπος συναντά γραμμές που ξεκινούν από κάποιο κόσμο άνοθευτής εμορφιάς, άπαράχαράκτης δικαιοσύνης και άναιτερόβουλης άγάπης».

Πίστις και Έπιστήμη λοιπόν, έχουν μεταξύ των δεσμούς φυσικούς και μόνον στις γελοιογραφίες των διαφωνούν. Ο ψυχικός άρτιος άνθρωπος «δέν ήμπορεί ν' άγνοήση όλόκληρο κόσμο που λέγεται κόσμος της Πίστewς». Στο ταξίδι αυτό προς τό "Άπειρο όσες φορές-είναι πολλές-συναντούμε σκοτάδι άδιάραστο και ο δρόμος γίνεται άβείβαιος «ο ίους και ή συνείδηση πρέπει να μένουν σταθερά προσηλωμένοι στο "Άπειρο Πνεύμα, καθώς ή μαγνητική βελόνη και στην πύ πυκνή όμίχλη δείχνει πάντα τον βορρά». Κάλ στα μπορούν να συνεργασθούν και άμοιβαίως να ενισχυθούν. Γι' αυτό «ή ηφαλία παράταξις των έπιστημών παραδ'χεται ως της μελέτης και της έπιστήμης πόρισμα, ότι έπιστήμη και Πίστις δέν είναι πράγματα ούσιωδώς άσύμφωνα και ριζικά άσυμβίβαστα. Η μία έξετάζει τό σχετικό, ή δέ άλλη τό άπόλυτον.

Ο άνθρωπος-όδοιπόρος, αϊώνες τώρα περπατά μ' άδάμαστη και ήρωική θέληση ανάμεσα στα σκληρά άγκάθια που τον ξεσχύζουν. Πόσες φορές ή ανθρώπινη προχώρησε μέσα σε νύχτες ζοφερές και πόσες φορές κατάκοπος ξεπαλώθηκε κατά γής. Σάν τον μυθικό όμοιο ήρωα "Ανταίον κάθε φορά που έπεφτε άκμαίος"ρα έσηκώνετο. Πώς εξηγείται έρωτά ο κ. Παναγιωτίδης-πός εξηγείται λοιπόν ή άνεξάντλητη άντοχή της;

Άπό πού άντλεί θάρρος και δύναμη την στιγμή που δοκιμάζει τίς πύ σκληρές άποτυχίες και θλίψεις; Τό τραγούδι της έλπίδος, γιατί ποτέ δέν έκπνέει στα χείλη της; Διότι ή ανθρώπινη στην ήρωική μέν, αλλά πολυβασανισμένη πορεία της άτενίζει προς τίς άσάθμητες και άψηλάφτες, αλλά πραγματικές και ζωντανές πνευματικές άξίες, με την γιγάντια εκείνη δύναμη της ψυχής της, που λέγεται πίστις και είναι ίκονή κατά την ώραία παραστατική έκφραση της Γραφής, όχι μόνον τά άπωνα χέρια να τώνη και τά παραλυμένα γόνατα να στηρίξη και τίς άθυμες καρδιές να γεμίξη μ' έλπίδα και θάρρος, αλλά κ' αυτά άκόμη τά άτράνταχτα βουνα να μετακινή!... Χ. Δελιδνακιάτης

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Τό καινούργιο βιβλίο του Jung «ο άνθρωπος σε άναζήτηση της ψυχής του», που έκαμε κρότο σε όλόκληρη την Εύρώπη, σχολιάζεται σε τεύχος της γαλλικής επιθεωρήσεως La Nef. Ο καθηγητής Jung, ψυχαναλυτής «πρώτου μεγέθους», καθηγητής τελευταία στο "Ελβετικό Πανεπιστήμιο της Βάλε, με πελατεία άρρώστων και από τά δύο ήμισφαίρια, είναι για την ψυχολογία ο έπιστήμων που προσεκόμισε στην έπιστημονική έρευνα τό άληθινό βάθος της ψυχής τό ανθρώπου και συνετέλεσε στην υπερνίκηση του Φροΐδισμού.

Άπό τον στενό κύκλο των μαθητών του περιφημου Freud, και μάλιστα ο άγαπημένος του, ο μαθητής που είχε την ξεχωριστή εύνοια του δασκάλου, δέν άργησε να τινάξη τον ζυγό της φροΐδικής διδασκαλίας και διατυπώνει τώρα άπόψεις, άποτελέσματα της μακράς έπιστημονικής πείρας του, που θά φαινονταν άπίστευτες, πριν από λίγες δεκαετίες. Χωρίς να άρνείται, ότι λογική και έπιστημονικά κατοχυρωμένο υπάρχει στη διδασκαλία του Freud, ο Jung άρνείται να δεχθ'ή ως κυρίαρχο τό σεξουαλικό ένστικτο στη ζωή. Τό ένστικτο άποτελεί άσφαλώς μία πρώτη ύλη, μά θά ήταν τόσο άστείο να κατατίξη κανείς την ανθρώπινη ζωή στη σεξουαλική τάξη «όσο και τό να κατατίξη την μητρόπολη της Κολωνίας στην όρυκτολογία επειδή είναι

φτειασμένη από πέτρα» (ή φράση είναι του Jung). Κατά πολύ ευρύτερο είναι το υποσυνείδητο του Jung από το υποσυνείδητο του Freud, που βρίσκεται κάτω από την τυραννία του σεξουαλικού παράγοντος. Ο Freud εξερεύνησε ένα κομμάτι από το σκοτεινό υπόγειο της ανθρωπίνης υπάρξεως και έμεινε εκεί. Ο Jung με τη φωτισμένη διάνοιά του μάς δείχνει και το φωτεινό, το αεριωμένο μέρος που έδρευε η πνευματικότητα. «Ετσι ο Jung επικυρώνει επιστημονικά ότι ο Pascal είχε εκφράσει πολύ προτιότερα. «Ότι δηλαδή ο άνθρωπος δεν είναι ούτε άγγελος, ούτε όμως και κτήνος, όπως δυστυχώς θέλησε να τον παραστήσει ο Freud.

Μά παρατέρα προχωρώντας ο Jung προσδιορίζει την μεγάλη σημασία της ύγιους πνευματικής ζωής, γιά την ανθρώπινη ζωή. Δείχνει την τερασία σημασία που έχει η εσωτερική τακτοποίηση του ανθρώπου.

Στο καινούργιο αυτό βιβλίο του, «δίδει μία άκριβη, αληθινή επιστημονική αντίληψη των ψυχικών φαινομένων, και φανερώνει στον άνθρωπο την χαμένη ψυχή του». Και δεν νομίζομε άσκοπο να μεταφέρωμε στο σημείο αυτό τις φράσεις του ίδιου του Jung. «Είναι, αλήθεια, καιρός, ή πανεπιστημιακή ψυχολογία να ανοίξη τα μάτια της στην πραγματικότητα, και να ενδιαφερθή, παραλλήλως με τις εργαστηριακές παρατηρήσεις, γιά την πραγματική ανθρώπινη ψυχή... Το δόγμα, ότι οι ψυχικές αρρώστιες είναι αρρώστιες μονάχα του εγκεφάλου, είναι μία επιβίωση του ύλισμου, που άνθιζε το 1870. Το δόγμα αυτό μετασηματίσθηκε σε μία προκατάληψη που ματαιώνει κάθε πρόοδο... Η άπεχθεια που δείχνουν μερικοί, γράφει ο Jung, γιά τις «μεταφυσικές φαντασιώσεις» δεν τους εμποδίζει από του να δέχονται εξηγήσεις της φυσικής στην ψυχολογία, δηλαδή να πέφτουν οι ίδιοι στη φαντασίωση».

Και η πραγματικότητα μάς μιλάει σήμερα γιά την πρόοδο της ψυχολογίας εκείνης και γενικότερα της επιστήμης που έψοφει να λογαριάσει την αξία της ανθρωπίνης ψυχής.

*

«Η γαλλινή εφημερίδα «Étoiles» είχε την έμπνευση να άπευθύνη στους διανοούμενους του τόπου της το ακόλουθο έρώτημα. «Ποιά ήταν η επίδραση του πολέμου επάνω στο έργο σας»;

Μέσα στις άπαντήσεις που δημοσιεύονται σε ένα από τα φύλλα της εφημερίδος αυτής που έχομε άπ' όψει μας, βλέπει πραγματικά κανείς σε μικρογραφία το μέγεθος της στροφής, που σημειώθηκε στον τρόπο της θεωρήσεως των μεγάλων γεγονότων της ιστορίας και στην κριτική των μεγάλων πνευματικών αξιών. Ο γάλλος διανοούμενος Albert Beguin αναφέρει στην άπάντησή του, ότι εκείνο που πρέπει να αντίληφθῆ ή σύγχρονη εποχή είναι ότι ολόκληρος ο άνθρωπος βρίσκεται μέσα στην ιστορική ροή, και ότι δεν θα μπορούσαμε σε τίποτα να τον βοηθήσομε βλέποντάς τον μονόπλευρα, και εξετάζοντας μόνο τις σμένες εκάνοσεις της προσωπικότητας και των περσωμένων του. «Όσον άφορα τον λογοτέχνη, αυτός γυρίζει τώρα πάλι στην αυτοσυγκέντρωση, άφου όμως μετασηματίσθηκε ο ίδιος από τη δράση». Έχει τώρα πια μεγαλύτερη συνείδηση της άποστολής του. Δεν μπορεί να θεωρη τις δυνάμεις της φαντασίας του «σάν ένα παιχνίδι που του δίνεται δωρεάν» και τη χρήση τους «σάν την ικανοποίηση μιας καθαρής διανοητικής περιέργειας».

Μά ο πόλεμος δεν χρησίμευσε, λέγει ο Beguin, μόνο στο να αλλάξει τις παλιές αντίληψεις, όσο και κυρίως στο να άποκαλύψη προγενέστερα του μεγάλα πνευματικά ρεύματα. Αυτά είναι που θα έχουν ζωή και μετά τον πόλεμο. Και άνάμεσα σ' αυτά αναφέρει ο Albert Beguin το πνευματικό εκείνο κίνημα που έκοιμε «τα μεγάλα χριστιανικά έργα, αυτή την θαυμαστή άνθηση που ομοιά της είχε να γνωρίσει ή Γαλλία αιώνες τώρα». Ο Bloy, ο Régny, ο Claudel, ο Bernanos, ο Robert Morel εκπροσωπούν τη νέα χριστιανική τέχνη, που γεματή ζωντάνια και δύναμη πνεύματος μαρτυρεί, πως κάποια ζύμη υπάρχει ακόμα που άπομακρύνει τον ευρωπαϊκό πολιτικό από την όριατική του άποσπαστικότητα. Και είναι αυτή η άνθηση του χριστιανικού πνεύματος, ή μόνη αίτια άπιστοδοξίας που μπορεί να κατενώσει τις άμφιβολίες και τις μαύρες σκέψεις που έκδηλώνονται σ' άλλες άπαντήσεις.

*

Σε μία όμιλία του, που ήταν ή πρώτη άπ' εκείνες, που δόθηκαν στην αίθουσα Τέχνης του μεγάλου βιβλιοπωλείου των Foyles του Λονδίνου ο G. Glasgow συγγραφεύς ειδικός στα διεθνή και οικονομικά ζητήματα, και

δημοσιογράφος είτε τα έξης ενδιαφέροντα: «...Εξώδευσα περίπου εί οσι πέντε χρόνια μελετώντας διεθνή-διπλωματικά και οικονομικά ζητήματα... ήλθα σ' επαφή με τους πιο εξέχοντες πολιτικούς όλων των χωρών της Ειρώπης, συζητώντας μαζί τους ζητήματα, μέχρι που συζήτησα δά' αυτά για τη σφραγίδα τους, τις ύπεκταγές τους, την ρητή άρνηση κάθε εδρεπείας στη ζωή, την ό οικληρωική απόρριψη του Χριστιανισμού. Έρχεται κάποτε μιιά στιγμή, που ό άνθρωπος άπ' τά κατάβαθα της ψυχής του έπανα τατεί για δλ' αυτά. Έτσι και με μένα. Μου έγινε φανερό ότι άν θέλη κανείς να επικρατήσουν πολιτι μένες σχέσεις μεταξύ των έθνών θα πρέπει να δεχθί τις χριστιανικές αρχές».

Στό άρθρο «Ο Χριστός για την Ίαπωνία» (Christ for Japan) που δημοσιεύει τό «Αμερικανικό περιοδικό Christian Century, ό άρθρογράφος τονίζει την ανάγκη της προσελεύσεως των Ίαπώνων στον Χριστό, πράγμα που μπορεί να γίνει μόνο με μιιά άποστολή από ήγέτες γνωστούς στην έθνική ζωή, όχι μόνο για τά κατορθώματα τους, αλλά και για τη χριστιανική τους πίστι. «Ήθε ή στιγμή της άπ'φάσεως. Ο Χριστιανισμός δέν μπορεί να άρκειται σε μικρές επιτυχίες. Θα έγη κάποια ικανοποίηση μόνον όταν ό Χριστός διαδοθή στην Ίαπωνία».

Ο ήρωας πάστορ Niemoeller, για τον όποιο πολλές φορές έγραψαν οι «Ακτίνες», μιλώντας σ' ένα άκροατήριο από 3.000 γερμανούς μέσ' άπ' τά έρωτία μιιάς βομβαρδισμένης εκκλησίας της Νυρεμβέργης, ειπε μεταξύ άλλων πως «άν έμεις στίς έκκλησίες μιλούσαμε ειλικρινά τά τις πρώτες ήμέρες, ίσως να μ'ήν είχαμε Γκεסטάπο και S S. Κι' οι χιλιάδες αυτές τά βορκομένα μάτια, πλαισιωμένα άπ' τά συντρίμματα ενός πολιτισμού, που χρόνια και χρόνια άπαρνήθηκε τό «ζωοποιούν πνεύμα», φάνερωναν σ' όλη τους την τραγικότητα τίς συνέπειες που έχει ό «λιμός του άκοδσαι λόγον Θεού».

Κι' όποτε σκέπτεται κανείς τί προνομιώχος είναι ό δικός μας λαός, που ποτέ του, και στην κατοχή ακόμα, δέν αισθάνθηκε την Ελευση και της εκλεκτότερης πνευματικής τροφής, άρκει ν' άπλωνε τό χέρι του. Αλήθεια ποιος δέν θα θυμάται

μαζί με τ' άλλα, με τό κήρυγμα, τό κατηχητικό, τό χριστιανικό περιοδικό, και τά μηύματα, τά μικρά εκείνα χαριάκια, που άλλοτε τυπωμένα, άλλοτε δακτυλογραφημένα κι' άλλοτε γραμμένα με τό χέρι περνούσαν από χέρι σε χέρι ή διαβιζόντουσαν κολλημένα στους τούγους κι' έδιναν θάρρος κι' άντοχη με την πεποίθηση στην τελική επικράτηση του δικαίου.

Αλλά και οι άκροατές κι' οι εργάτες του λόγου, από την θλιβερή αυτή διαπίστωση του Niemoeller. άς βγάλουν τό συμπέρασμα για τον έαυτό τους.

Από μιιά είδηση της British Medical Journal με τον τίτλο Education for Family Life (άγωγή οικογενειακής ζωής) μαθαίνουμε πως άρχισαν στην Άγγλία να γίνονται αισθητά τά αποτελέσματα μιιάς συστηματικής επίθεσης εναντίον της οίκουγενείας, που είχε άρχίσει πολλά χρόνια νωρίτερα. Αυτό τό πάσιμιο της οικογενειακής ζωής με τους επακόλουθους ψυχολογικούς παράγοντες άρχίζει τώρα να δίνη τους καρπούς του, όπως είναι ή ελάττωση των γάμων και ή αύξηση της έγκλημιατικότητα των νέων και γι' αυτό άρχισε μιιά έκστρατεία τριών έτοιριών της British Social Hygiene Council, της Association for Education in Citizenship και της Marriage Guidance Council.

Τό κακό που κάνει ή διάσποση της οίκουγενειακής ζωής μαζί με άλλους παράγοντες (βιοσιτισμός-νόσοι) εξετάζεται και στο βιβλίο των Arthur S. Mac Nalty και W. Frank in Meller με τίτλο Health Recovery in Europe (ανάρρωση στην Εύρώπη) του όποιου την έκδοση αναγγέλουν οι Times.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δ. Ι. Μαγκριώτη: Οι Νικηταί της ζωής. Αθήνα 1946

Ένα έγκολπιο για νέους, στον δικό του τύπο, θα μπορούσαμε να πούμε πως είναι τό καινούργιο βιβλίο του κ. Δ. Ι. Μαγκριώτη. Παλαιότερα είμαστε συνηθισμένοι τά παρόμοια βιβλία να τά βλέπουμε σαν άπλές συλλογές γνωμικών και γνωμών μεγάλων άνδρων, σαν βιβλία που δέν είχαν την προσωπική σφραγίδα του συγγραφέα τους και που ή ξερη παράθεση ξένων γνωμών τους στερούσε την χάρη του ειχάριστου και συναρπαστικού διαβάσματος. Οι «νικηταί της

ζωῆς», δὲν ἔχουν αὐτὸ τὸ μειονέκτημα. Προκαλοῦν τὸ ἐνδιαφέρον ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή καὶ διαβάζονται χωρὶς διακοπές. Τὸ ὀραῖο γράψιμο τοῦ συγγραφέα, ἡ στρωτὴ του γλώσσα, ἡ ἐντελῶς ἐνημερωμένη βιβλιογραφία, ἡ συστηματικὴ διάταξις τῆς ὕλης, ἡ φρεσκάδα τοῦ ὕφους, κίονουν τὸ βιβλίον ἀγαπῆτὸ στοῦς νέους ἀναγνώστες ποὺ διψᾶνε πραγματικὰ νὰ γίνουν οἱ νικηταὶ τῆς ζωῆς.

Ἐνα πράγμα ποὺ σάν μειονέκτημα μποροῦσε νὰ λογαριασθῆ τὸ βιβλίον εἶναι, πὼς πολλὰ κεφάλαιά του ἐπαναλαμβάνουν συστηματικῶς ὑποδιαφορές καὶ λεπτομέρειες ποὺ μποροῦν ἕναν νῦν νὰ μὴν τὸν ἐνδιαφέρουν. Οἱ νέοι θέλουν νὰ διαβάζουν βιβλία ποὺ νὰ μὴν μοιάζουν, ἔστω καὶ στὴ διάταξι τῶν κεφαλαίων, στοῦς τίτλους κλπ. τὰ «ψυχολογικὰ» βιβλία τοῦ σκολειοῦ. Θέλουν ὄχι διαβάζουν, νᾶχη μιὰ τέτοια διάταξι ποὺ νὰ μωρῖζει μᾶλλον μιὰ ζωντανὴ ἱστορία, παρὰ δοκίμιον. Μὰ ἐπειδὴ σάν σύνολο ἔχει ἀρετὲς καὶ ἰσορροπηθεῖς σεβασμοῦ τῶν σημερινῶν κατακτήσεων τῆς χριστιανικῆς ψυχολογίας καὶ παιδαγωγικῆς, τὰ μειονεκτήματά του αὐτὰ δὲν εἶναι βασιικά. Ἐνα εἶναι τὸ καινούργιον ποὺ μὲ χαρὰ διαπιστώνεται καὶ μὲ τὴν ἐκδοσι τοῦ βιβλίου τοῦ κ. Μαγκριώτη: Πέρασε πιά ὀριστικὰ ὁ καιρὸς ποὺ τέτοια ψυχοεκπαιδευτικὰ βιβλία στηριγμένα στὸν ἀντιχριστιανισμό ἢ στὴν γλιαρρότητα τῶν χριστιανῶν, ἀγνοῦσαν στὴν βίση τους τὴν πίστι καὶ τὴν δύναμι ποὺ ἔχει στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἀσάλευτο θεμέλιον τῆς χριστιανικῆς ἀγωγῆς καὶ ἤθελαν νὰ ἐπιβάλλουν νέα συστήματα ἀθεϊστικῆς ἐπιστημονικοφανοῦς ἠθικῆς. Σήμερα ὁποιοδήποτε βιβλίον ποὺ θέλει νὰ καθοδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον στὴν καθημερινὴ βιοπάλη, νὰ τονώσῃ τὴν θέλησιν του καὶ νὰ φτιάξῃ τὸν χαρακτήρα του, δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσῃ τὴν δύναμι τῆς χριστιανικῆς Πίστεως καὶ θεωρίας. Καὶ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια ποὺ εἶναι πιά γεγονός γιὰ ὅλον τὸν κόσμον, ἐρχεται καὶ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Μαγκριώτη, στὸν τόπον μας νὰ ἐπιβεβαιώσῃ. Σ. Μ.

Πέτρου Χάρης: «Ὅταν ἡ ζωὴ γίνεται ὄνειρον».

Ἐνα βιβλίον μὲ δοκίμια γύρω ἀπὸ πρόσωπα καὶ θέματα τῆς πνευματικῆς λεγομένης ζωῆς τοῦ τόπου—καὶ μιὰ εὐκαιρία νὰ ἰδῇ κανεὶς ἀπὸ κοντὰ τὴν προσωπικότητα ἐνὸς ἀπὸ τοὺς κριτικούς μας.

Ἀμέσως ἀπὸ τὶς πρώτες γραμμὲς ὁ ἀναγνώστης κάνει τὴν παρατήρησιν πὼς ὁ συγγραφέας ἔχει τὸ σπουδαῖον χάρισμα νὰ μιλάῃ εὐχάριστα—καὶ περισσότερο: θελκτικὰ—χάρισμα ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ συνειθισμένο εἶναι σ' ὅσους λένε μολοντοῦτο πὼς καταγίνονται μὲ τὴν τέχνη τοῦ λόγου. Ὁ ἀναγνώστης, βαρυστοιμαμένος ἀπὸ τὴν ξερῆ καὶ μερδεμένη ἐκφραση ποὺ χαρακτηρίζει πολλοὺς ἀπ' τοὺς κριτικούς μας, ἀπὸ τὶς ἀσεκαθάρτους, ἀπειθάρχους καὶ ἀταξινόμητες ἰδέες τους, φτάνει στὸ τέλος τῆς συλλογῆς «Ὅταν ἡ ζωὴ γίνεται ὄνειρον» μὲ τὴν ἐντύπωσιν πὼς πέρασε ἀπὸνα εὐχάριστο τοπίον κ' ὄχι μὲ τὴν ἀνακούφισιν πὼς.. ἐγλύτωσε ἐπὶ τέλους ἀπὸνα μᾶλλον ἀχρηστο πονοκεφάλισμα.

Τὸ εὐχάριστον αὐτὸ διάβασμα δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ τὸ ἐξηγήσῃ ἡ παρατήρησιν πὼς εἶναι φυσικόν, ὅταν πρόκειται γιὰ φιλολογικὰ χρονολογητά (ὅπως τὰ «Γραμματικὴ καὶ Λογοτεχνία», «Βιβλία καὶ Ἀφιερώσεις», «Γρίφοι στὸ περιθώριον» κλπ.). Γιατὶ κοντὰ σ' αὐτὰ ἔπαιζον καὶ δοκίμια ποὺ καταπιάνονται μὲ σοβρὰ θέματα (ὅπως: «Δρόμοι παρὰλληλοι», «Τὸ θέμα καὶ ἡ θέση», «Φῶτος Πολίτης» κλπ.), χωρὶς καὶ τότε ν' ἀλλάξῃ ὁ τόνος τοῦ εὐχάριστου συνουμιλήτη.

Πρὲς αὐτὸ νὰ εἰπωθῆ, πὼς αὐτὴ ἡ διαύγεια δὲν εἶναι μόνον ἐκφραστικὸν κατάρθωμα, ἀλλὰ καὶ καρπὸς μιᾶς ἐπιτυχημένης ἀφομοιωτικῆς ἐργασίας σχετικὰ μὲ τὶς ἰδέες. Ὁ Πέτρος Χάρης ὄχι λείπει νοιώθει πὼς τῶχι χωνεύει καὶ γι' αὐτὸ μπορεῖ καὶ τὸ μεταδίδει ἔτσι ἀρχιτεκτονικόν, συγκροτημένον πάνω σὲ σκελετὸν κ' ἄρα ἀπλό. Ἀκόμα, πιστὸς σ' αὐτὸ του τὸ χαρακτηριστικόν, δὲν προσπαθεῖ νὰ θολώσῃ τὰ νερά καὶ νὰ κρυφτῆ πίσω ἀπὸ τὴ σπουδαιοφάνεια—ἄλλη συνειθισμένη ὑπεκφυγὴ ὅταν ὁ ἑσωτερικὸς κόσμος σημεῖων ἀπουσία. Ἄν ζητᾶει νὰ κρύψῃ ἀπὸ τὸν ἀναγνώστη ὡς ποὺ φτάνουν οἱ ἰκανότητές του, τὸ βάθος του, νὰ τὰ παραστήσῃ δὴθεν χωρὶς τέλος. Καρπὸς αὐτῆς τῆς ἰκανότητος εἶναι τὸ ἀντικειμενικὸ καὶ πειστικὸ ξεκαθάρισμα ποὺ πετυχαίνει σχετικὰ μὲ θέματα καὶ πρόσωπα πολὺ «ἀντιλεγόμενα» στὴν ἐποχὴν μας (ἢ «θέση» στὸ λογοτεχνικὸν ἔργον, ὁ Φῶτος Πολίτης σάν πνευματικὸς ἀνθρώπος κλπ.) ἀλλὰ καὶ κάτι «οκίτσα» γιὰ ὀρισμένους προσωπικότητες ἀρπαγμένους στὰ καιρία ἑσωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τους, ἐνοτανανὲν σπαρταριστὰ μιᾶς ὀλόκληρης ἀνθρώπινης ζωῆς. (ὅπως ἐκεῖνο γιὰ τὸν καθηγητὴ Ἄν-

δραδὴ και ἄλλα.)

Τὰ δοξίμια τοῦ τόμου αὐτοῦ θίγουν ἀρικτὰ ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς, χωρὶς ὅμως και νάχουν ποτισθῆ ἀπὸ τὴν ἀγωνία τους. Αὐτὸ γίνεται ὄχι γιατί ὁ συγγραφέας βρῆκε τὸ δρόμο πρὸς τὴ θρησκευτικὴ λύτρωση—τότε θάταν ὁ ἕνας, ὁ μοναδικὸς μέσος σὲ μιὰν ἐποχὴ πού, στὸ σύνολό της, δὲν μπόρεσε νὰ προχωρήσῃ, πέρα ἀπὸ τὴ συναισθησι τοῦ κενοῦ και τῆς ἀνοξιότητάς της ζωῆς ὅπως τὴ ζούσε—ἀλλὰ ἴσως γιατί ὁ ἴδιος ἀτομικὰ ἔχει ψυχικὴ συγγένεια μεγαλύτερη μὲ τὴν προηγούμενη ἐποχὴ. Τότε πού ἡ ἀσπρῆσι τῆς ψυχῆς δὲν ἔχει ἀκόμα φέρει τὶς συνέπειές της—ἐξέφραττε ὁλοένα ἀλλὰ δὲν εἶχε ἀκόμα κουρευτῆστὸ τὸ ἑωτερικὸ τῶν ἀνθρώπων—και σοῦζταν κάποια ἰσορροπία, ὑπόλειμμα παλαιότερων καιρῶν. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού δίνει ἐστὸ βιβλίον εὐπρέπειαι και σοβαρότητα, ἀναμφισβήτητη πολιτιστικὴ ἀξία. Ἐς ἐλπίσουμε πὼς ὀρισμενοὶ ἀπὸ τοὺς λογοτέχνες μας, ἐκεῖνοι πού δείχνουν πὼς ἔχουν αὐτὲς τὶς βασικὰς ἰκανότητες, θὰ θελήσουν νὰ κάμουν και τὸ ἕνα ἀκόμη βίωμα, τὸ δημοτικὸ, νὰ πλησιάσουν και νὰ γνωρίσουν τὶς ἀνάγκες τῆς ψυχῆς τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, ἀλλὰ σὲ συνάρτησι πρὸς ἰκανοποίηση πού προσφέρει ὁ χριστιανισμὸς γιὰ νὰ πάμε πέρα ἀπὸ τὸν φεαταλισμὸ τοῦ «κνιτάρου πού κλείνει και τὴ σάρκα και τὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου».

Π. Κλ.

*

«Προσκοπικὲς Σελίδες». Δεκαπενθήμερη περιοδικὴ ἐκδοσι Κ. Κακουλίδη.

Ἐνα περιοδικὸ ἀνάγνωσμα εὐχάριστων προσκοπικῶν ἀφηγημάτων εἶναι οἱ «προσκοπικὲς σελίδες», μὲ εἰδήσεις γιὰ τὴν κίνησι τοῦ προσκοπισμοῦ σ' ὅλο τὸν κόσμο. Οἱ «προσκοπικὲς σελίδες» εἶναι προσεγμῆνες και δίδουν και σαστὲς πληροφορίες γιὰ τὴν προσκοπικὴ κίνησι τοῦ ἐξωτερικοῦ, πού βεβαίαι δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ ἐπίδρασι τῆς Χριστιανικῆς Πίστεως.

Οἱ προσκοπικὲς αὐτὲς περιπέτειες, ἔχουν τοῦτο τὸ καλὸ σὰν ἀνάγνωσμα, πὼς στὸ κίσκι πέρνουν τὴν θέσι τῆς «Μάσκας» τοῦ «Μυστηρίου» κι' ὅλων τῶν ἀστυνομικῶν και γωκατεροειδῶν ἀναγνώσμάτων, πού τὸ παιδί, ὅταν βρῆ κι' ὅπου τὰ βρῆ, τὰ ρουφᾷ ἀχόρταγα. Μόνον πού θάπρεπε ὁ ἥσως τῶν περιπετειῶν νὰ μὲν περιεσώτερο στὰ ἑλληνικὰ πλαίσια και νὰ προσέξῃ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα. Πρέπει, ἀκόμα, νὰ προσέξῃ ὁ ἐκδότης τῶν

«προσκοπικῶν σελίδων» κάθε τι πού γράφεται στὸ περιοδικὸ του νὰ περνᾷ ἀπὸ τὸ κόσκινο ἐνὸς καλοῦ παιδαγωγικοῦ κριτηρίου πού σὰν ἀγροπνο μάτι νὰ παρακολουθῆ μὴν τυχῶν ἢ προσκοπικὴ περιπέτεια φύγει ἀπὸ τὴν βάση τῆς εὐγενικῆς πράξεως τοῦ προσκόπου και ξεφτῆσει, ὅποτε θὰ βλάψῃ μᾶλλον παρά θὰ ὠφελήσῃ τοὺς μικροὺς ἀναγνώστες πού ὅπως μαθαίνουμε μὲ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον παρακολουθοῦν τοὺς ἥρωες τους, τὸν Φακίδη, τὸν Βοσνιιώτη και τὸν Κουκουναρά.

Πιστεύουμε πὼς τώρα πούγινε μιὰ καλὴ ἀρχὴ, θὰ συνεχισθῆ και θὰ προκόψῃ. Ἐμεῖς εὐχαριστῶς θὰ τὴν παρακολουθήσωμε.

Σ. Μ.

«Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου και ὁ φυσικὸς Νόμος». Jacques Maritain.—Les Droits de l'homme et la Loi Naturelle, Paris 1945.

Στὸ βιβλίον του αὐτοῦ, ὁ γνωστὸς σύγχρονος Γάλλος φιλόσοφος, μᾶς δίνει ἕνα ἐγγεγιδίον πολιτικῆς φιλοσοφίας. Ἐξετάζει τὴς πολιτείες, πὼς εἶναι σήμερα, ἀν ἐκπληθρῶνουν τὸν προσορισμὸ τους και πὼς θὰ ἔπρεπε νὰ ὀργανωθοῦν. Κάθε πολιτεία, γράφει, πρέπει ν' ἀποβλέπῃ σὲνα «κοινὸ ἀγαθὸ», πού ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸ τῆς ὑπαρξῆς της. Τὸ κοινὸ αὐτὸ ἀγαθὸ, εἶναι ἔργον Πολιτισμοῦ, πού ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν καλὴ διοβίωσι τῆς κοινωνικῆς ὁλότητος και γιὰ τὴν ἀναγνώρισι τῶν δικαιωμάτων τῆς προσωπικότητος τῶν μελῶν της. Στὰ σύγχρονα ὅμως πολιτικὰ συστήματα—κι' αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν παγκόσμια κακοδομονία—δὲν ὑπάρχει «κοινὸ ἀγαθὸ». Ἀπ' ἐναντίας ὑπάρχει τελείαι παραγνώρισι τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος. Ἡ ἔλευθερία τῆς προσωπικότητος, κατὰ τὸν σ. συνίσταται στὴν πρόδοιο τοῦ ἡθικοῦ και λογικοῦ βίου—και στὴν ἀνάπτυξι τῶν ἡθικῶν και διανοητικῶν ἀρετῶν. Οἱ κοινωνίες πρέπει νὰ κατατείνουν ὁμαλά στὴν ἐγκαθίδρυσσι μιᾶς κοινωνίας ἀδελφοσύνης, ὅπου ὁ ἀνθρώπος θὰ εἶναι ἀπληλαγμένος ἀπὸ τὴν ἀλλοτιότητα και τὴν ὑποτέλεια. Ἡ δύναμη τῆς μηχανῆς, θὰ πρέπει, νὰ πάψῃ πιά νὰ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴν κυριαρχία ἐπὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι της. Ὁ σ. μᾶς δίνει τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ μιᾶς εὐρωσθης πολιτικῆς κοινωνίας: Τὸ κοινὸ ἀγαθὸ της πρέπει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐμάρεια σ' ὅλα τὰ μέλη της, τοὺς σκοποὺς της δὲ πρέπει νὰ τοὺς διακρίνει ἢ ἐσ ο-

τερικὴ ἠθικότης. Ἡ Θρησκεία θὰ πρέπη νὰ βρισκεται σὲ ὀργανικὸ σύνδεσμο μὲ τὴν πολιτικὴ κοινωνία, ποὺ θὰ πρέπη νὰ εἶναι συγκροτημένη οὐδισασιτικὰ χριστιανικὴ καὶ ὄχι διακοσμικὰ χριστιανικὴ, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ὑπόχρη κανεὶς ἀπολύτως θρησκευτικὸς ἐξαναγκασμός. Δίκαιον, δικαιοσύνη, πολιτικὴ ἀδελφότης καὶ ἰσότης, πρέπει νὰ εἶναι τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴν συγκρότηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς εἰρήνης στὴν κοινωνία αὐτή. Τὴν πολιτεία αὐτὴ πρέπει γὰ τὴν ἐμφυχόνη τὸ ἰδεώδες τῆς ἐλευθερίας, μὲ ἀπώτερον ἐπιδίωξη τὴν ἰδρυση μιᾶς πολιτείας ἀδελφότητος, ὅπου ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία θὰ εἶναι ἀπληροκαμένη ἀπὸ τὴν ἀποτέλεια καὶ τὴν δυστυχία.

Ἡ πρακτικὴ γνώμη ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε ἄνθρωπο, ὅτι πρέπει νὰ κἀνῃ τὸ καλὸ καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὸ κακὸ, ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τοῦ Φυσικοῦ Νόμου. Ἡ γνώμη τοῦ Φυσικοῦ Νόμου ἀξάνει βαθμηδόν, ἀνάλογα μὲ τὴν πρόοδο τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως.

Ὅταν τὸ Εὐαγγέλιον εἰσχωρήσῃ στὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τὸ Φυσικὸ Δίκαιο θὰ φτάσῃ στὴν ἀκμὴ καὶ στὴν τελειότητά του. Ἡ φιλοσοφία τῶν δικαιωμάτων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος βασίζεται ἐπάνω στὸν Φυσικὸ Νόμο.

Τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἐξύπνησε τὴν συναίσθηση τῆς ἀξιοπρεπειᾶς καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς προσωπικότητος, ποὺ τὴν ἐσκίαζε ἕως τότε ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας. Ἡ νέα διδασκαλία ἀπεκάλυψε στοὺς ἀνθρώπους, ὅτι καλοῦνται νὰ γίνουν υἱοὶ Θεοῦ καὶ κληρονόμοι τῆς Βασιλείας Του. Ταυτόχρονα, τὸ ἴδιο ξύπνημα ἀπλώθηκε καὶ σὲ ὅτι ἀφορᾷ τις ἀπαιτήσεις τοῦ Φυσικοῦ Νόμου στὴν σφαῖρα τῆς ἐπίγειας ζωῆς καὶ πολιτείας.

Τὴν δύναμη τοῦ Νόμου, στὸ δίκαιο τῶν Ἐθνῶν καὶ στὸ Θετικὸ δίκαιο τὴν δίνει ὁ φυσικὸς νόμος.—Τὰ δίκαια αὐτὰ, εἶναι ὁ ἴδιος ὁ φυσικὸς νόμος, ποὺ τοῦ διασαφίζουν, ὅτι ἀφῆκε ἐκεῖνος ἀκαθάρτιστο. Τὸ βάθος τῆς καρδιάς ὅμως, ἡ ἐλευθερὴ θέληση, οἱ ἠθικοὶ κανόνες, τὸ δικαίωμα τῆς συνειδήσεως νὰ ἐπακούῃ καὶ νὰ κολουθῇ τὸν Θεῖο Νόμο, δὲν ἠμποροῦν νὰ ρυθμιστοῦν ἀπὸ τὸ Κράτος. Κι' ἂν αὐτό, καμμιά φορὰ, βγαίνει ἀπὸ τὰ φυσικὰ του ὅρια, γιὰ νὰ εἰσχωρήσῃ στὸ ἄδυτον τῆς συνειδήσεως καὶ νὰ τὴν ἐκρίσῃ, τότε μετέρχεται τρατώδη μέσα ψυχολογικῆς δηλητηρίασεως, ὀργανομένου ψεύδους καὶ τρομοκρατίας.

Τὰ θεμελιωδέστερα δικαιώματα, ὅπως τὸ δικαίωμα τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς ζωῆς, τὸ δικαίωμα τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας, τὸ δικαίωμα γιὰ τὴν τελειοποίηση τῆς ἠθικῆς καὶ λογικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὸ δικαίωμα τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ αἰωνίου ἀγαθοῦ, τὸ δικαίωμα στὴν σωματικὴν ἀκεραιότητα, τὸ δικαίωμα στὴν ἀπόκτηση τῶν υλικῶν ἀγαθῶν, τὸ δικαίωμα τοῦ κατ' ἐκλογὴν γάμου καὶ τῆς δημιουργίας μιᾶς ἐλευθερᾶς οἰκογενείας, τὸ δικαίωμα τοῦ συνεταίριζεσθαι, ὁ σεβασμὸς τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπειᾶς ὅλα αὐτὰ τὰ δικαιώματα εἶναι ἀναπόσπαστα συνδεδεμένα μὲ τὴν προσωπικότητα, δικαιώματα ποὺ πηγάζουν ἀπὸ τὸ Φυσικὸ Δίκαιο, τὸ ὅποιον ἐθεμελίωσαν οἱ αἰῶνες τῆς Χριστιανικῆς Φιλοσοφίας.

Τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνθρώπου νὰ κατευθύνῃ τὴν ζωὴν του ἐλεύθερα ἀπέναντι στὸν Θεὸ καὶ τὸν ἀνθρώπινο Νόμο, συνεπάγεται τὴν καταδίκη τῆς δουλείας καὶ τῆς ἐξαναγκαστῆς ἐργασίας. Ἐπὶ πλέον ὁ μὸς θὰ πρέπη νὰ πῶν πᾶν νὰ χρησιμοποιεῖται ὁ ἀνθρώπος, σὰν ὄργανο γιὰ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον ἑνὸς ἄλλου ἀνθρώπου (οἰκονομικὴ ὑποτελεια). Τέλος ἡ χειραφέτια τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς θὰ πρὸς τὴν ἐξασφάλισιν τὴν κοινωνικὴν πρόνοια, τὴν περίθαλψιν τῶν γερόντων καὶ τὴν δωρεάν συμμετοχὴ ὅλων στὰ στοιχειώδη βιολογικὰ καὶ πνευματικὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ δραματικὸς αὐτὸς τοῦ α.—ἡ ὁ «μῦθος» ὅπως τὸν ὀνομάζει στὸ τέλος τοῦ α'. κεφαλαίου—εἶναι βέβαια, κατὰ ἄλλο παράδοξα ἀπραγματοποίητος. Ἀπαιτεῖ ὅμως «νέους ἀνθρώπους», ποὺ «ἀνάμεσα σ' ὅλους τῆς ἀξίες τῆς ζωῆς, θὰ δώσουν τὰ πρωτεία στὴν ἀδελφικὴν Ἀγάπην».—

G. A. K.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΣΤΕΛΝΕΤΑΙ

(ΚΡΙΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ)

Σ' ἀδόκιμη συνέχεια τὸ ταχυδρομεῖο μᾶς φέρονε συνεργασία ἀναγκωστῶν τῶν «Ἀκτίνων», ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ συμβάλουν μὲ τὴν πένα τους, μὲ τὴν ἐπιστήμη τους ἢ μὲ τὴν τέχνη τους, στὴν ἐκδοσὴ τοῦ φύλλου.

Ἡ πληθώρα αὐτῆ τῆς συνεργασίας δὲν μᾶς ξαφνιάζει. Τὴν θεωροῦμε αὐτανόητη. Ἔγραψε πῶς κι' ὅταν ἡ συγκομιδὴ αὐτῆ ἔχη

ἀτέλειες στὴν γνώση ἢ τὴν διατύπωση, ὅμως ἔχει ἀρτὸτητα στὰ ἐλαττήρια κι' ἀνωτερότητα στὰ αἰσθήματα. Καὶ τὴν χαίρετιζομε πάντα, σὰν εὐπρόσδεκτη ἐνίσχυση στὸν ἀγῶνα τὸν χριστιανικό. Κάθε γράμμα τέτοιο πὺ μᾶς ἐρχεται, μᾶς φέρνει τὴ χαρά. Κι' ἂν κάτι μᾶς δίνει λύπη, εἶναι ἡ αἰῶνια κλειψύδρα τοῦ χώρου, πὺ μᾶς ἀναγκάζει νὰ δημοσιεύωμε πάντα ἕνα ἐλάχιστο μὲν ὅσο ποσοστό κι' ἀπὸ τὴν καλὴ ἀκόμα συνεργασία πὺ μᾶς στέλνεται.

Εἰδικότερα, γιὰ τὴν λογοτεχνική, πεζὴ ἢ ἔμμετρη, συνεργασία, ἡ λύπη μᾶς εἶναι μεγάλη, γιατί αἱ «Ἀκτίνες» ἔχουν, β.θαια, στήλες καὶ γιὰ τὴν χριστιανική τέχνη, ὅμως εἶναι ὑποχρεωμένες νὰ διαθέτουν τίς, πολὺ λίγες ἀκόμα, σελίδες τους, γιὰ μιὰ συμμετρικὴ καλλιέργεια τῆς ὅλης χριστιανικῆς θεωρίας. "Ἐτσι, ἡ εὐχάρστη πλημμύρα ἀπὸ χριστιανικὰ ἐμπνευσμένη λογοτεχνικὴ παραγωγή, μᾶς βρῖσκει σὲ ἀδυναμία νὰ τῆς δώσωμε τὴ δημοσιότητα πὺ τῆς χρειάζεται. "Αναγκαζόμεστε, λοιπὸν, νὰ ἔχωμε γιὰ τὴν ὥρα, ἐξαιρετικὴν ἀσπληρότητα στὴν ἐπιλογὴ τῶν δύο-τριῶν ποιημάτων, πὺ θὰ μποῦν κάθε φορά. "Ἄς ἐλπίσωμε, πὺς μὲ τὴν εἰσοδο τῆς χώρας σὲ εἰρηνικὴ συνθήκη θὰ μπορέσουν αἱ «Ἀκτίνες» νὰ εὐρύνουν τὸν χώρο πὺ διαθέτουν γιὰ τὴν τέχνη, ὁπότε, βέβαια, οἱ στήλες μᾶς θὰ ἐμφανίζουν περισσότερα λογοτεχνικὰ κομμάτια καὶ περισσότερα ὀνόματα. "Ὅπως εἶχε ἀναγγελεθῆ, ἡ λογοτεχνικὴ συνεργασία πὺ μᾶς εἶχε σταλῆ τούτους τοὺς τελευταίους μῆνες ἐδόθηκε σὲ εἰδικὴ ἐπιτροπῇ, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ μᾶς πῆ τὴν κρίση τῆς. Τὸ γενικὸ πόρισμα τῆς ἐπιτροπῆς εἶναι τοῦτο: "Ἡ συνεργασία αὐτὴ δείχνει μιὰ προσπάθεια πὺ ἀρχίζει καλὰ. "Ὅτι ἐλάθωμε (ἂν βγάλῃς δύο-τρεις ἐξαιρέσεις) εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ αἰσθήματα χριστιανικά. Εἶτε διήγημα, εἶτε στίχος, μέσο τους ἔχουν χριστιανικό παλμό. Εἶναι, λοιπὸν, κατὰ. Καὶ κάτι σεβαστὸ κι' ἀξιόλογο. Ὅστε ἀερολογήματα, οὔτε βρωμῆς, οὔτε ἀβρῶστα μὲ λογοτεχνικὴ ἐμφάνιση. "Υγιεῖς πνευματικὴ ἐμφανίζει ἡ προσπάθεια αὐτῇ, κι' ὅτι μᾶς στάλθηκε εἶναι καλὸ καὶ ἀξιόλογο.

Μὰ ἡ καλὴ αὐτὴ προσπάθεια εἶναι στὴν ἀρχὴ τῆς. Τὸ βλέπει, ὅταν διαβάξῃς τὴν συνεργασία αὐτὴ, ἔπρεπε νὰ τὸ περιμένῃς καὶ πρὶν τὴν διαβάξῃς. "Ἡ χριστιανικὴ τέχνη εἶναι, γιὰ τὸν τόπο μας τούλαχιστον, στὴν ἀρχὴ τῆς. Τώρα ἀνοίγει τὸν δρόμο

τῆς. "Ὅσοι ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, ἔχουν πείρα, ὅσοι δουλεύουν τὸν στίχο ἢ τὸ πεζὸ ἀπὸ χρόνια, αὐτοί, κατὰ κανὸνα ἐξακολουθοῦν νὰ γεμίζουν τίς σελίδες πὺ θὰ εἶναι τὸ παθὸς τοῦ τοῦ πολιτισμοῦ μας. Πολὺ λιγαστὲς οἱ ἐξαιρέσεις. Κι' ἔπειτα, ἡ νέα χριστιανικὴ τέχνη εἶναι... τὸ δυσκολότερο πράγμα, γιὰ τὴν ὥρα! Χρειάζεται γερὴ ὀλόπλευρη κι' εἰλικρινὴ χριστιανικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς, μακριὰ ἀπὸ συναισθηματικὰ ὀνειροπάρματα, βερμπαλισμούς καὶ συμβατικότητα. Πίστη, ἀλήθεια, δύναμη, ἀμση ἐπαφῇ μὲ τὴ ζωὴ, πρέπει νὰ ζεπειτώνται μέσα ἀπὸ ἕνα στίχο τεχνικὰ ἀφογο, δουλεμένο, γραμμένο ἀπὸ ἄνθρωπο πὺ πρέπει νὰ συνδυάξῃ μέσα του τῆς Πίστεως τὴ δύναμη καὶ τῆς τέχνης τὸ μυστικὸ. Δύσκολα νὰ συνδυασθοῦν σ' ἕνα πρόσωπο ὅλα αὐτά. "Ἡ δυσκολία ὅμως δὲν πρέπει νὰ εἶναι φραγμὸς, μὰ ἱσχυρὰ κέντρισμα γιὰ δουλειὰ καὶ γιὰ μελέτη. Μελέτη! Τῆς χριστιανικῆς θεωρίας μὰ καὶ τῆς τέχνης. Χρειάζεται καὶ χρόνος γιὰ τὴν ὀρίμανση. Κι' ὁ χρόνος δὲν συμπληρώθηκε ἀκόμα, σ' ἕνα ἔργο πνευματικῆς ἀναγέννησης, πὺ, γιὰ τὴν ἐποχὴ μᾶς, βρῖσκεται ἀκόμα στὴν ἀρχῇ.

Διόλου παράξενο, λοιπὸν, πὺς λίγα εἶναι τὰ κομμάτια πὺ μποροῦσαν νὰ κριθοῦν κατ' ἀρχὴν ὀριμα γιὰ δημοσίευση στίς «Ἀκτίνες» ὅταν τὸ ἐπιτρέψῃ τὸ διάγραμμα τοῦ κάθε φύλλου:

Τέτοια εἶναι τὰ κομμάτια πὺ μᾶς ἔστειλαν οἱ κ.κ. Μάρ. "Ανθος, Ρῆγ. Μωραϊτῆς, Στ. Ροζάκης, Χάρ. Σακελλαρίου, Ὁρ. Καλιερῆς, Ν. Καμβύσης, "Ἄλ. Γκέρτσος, Στ. Γρέγαλης, κι' ἄλλοι πὺ τοὺς ἐγράψωμε ἰδιαίτερος. "Ἐχομε, ὅμως, κάμψωση σχετικῶς συνεργασία, πὺ δὲν εἶναι ἀκόμα ὀριμη, δίνει ὅμως πολλὰς ἐλπίδες, πὺς μὲ περισσότερο δούλεμα καὶ πρὸ πάντων μὲ περισσότερο διάβασμα (διάδασμα καὶ τῆς χριστιανικῆς θεωρίας, μὰ καὶ τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς παλαιῶν καὶ νέων ἐργατῶν τῆς τέχνης) θὰ προσφέρουν κάτι καλὸ. "Ἄς ἀναφέρωμε τίς πεζὲς ἢ ἔμμετρες, συνεργασίαι τῶν κ. κ. Τάκη Σταθακοπούλου, Γιάννη Καβουρῆ, Ν. "Ατελιανοῦ, (προσοχὴ σὲ κάτι ἀντιποιητικὸς λέξεις!) Μ. Βεράνη, Φ. Σιδερῆ (ἔχει μερικὲς κοινοτυπίαι) Ρ. Μωραϊτῆ (κάποιο σφικτοδύσμο ἀκόμα) Π. φοιτητῆς Τρίπολις, Κ. Χλούβερη (καλὸ ποίημα, μὰ ὄχι γιὰ τίς "Ἀκτίνες), Χρ. Μπραϊκοῦ (διάδασμα, ἀκόμα!), Μ. Α. (βρῖσκεται πολὺ κοντὰ στὸν καλὸ στίχο), Τὼνη Λίμνου, Χρ. Ντεβῆ (χρειάζεται δουλειὰ, μὰ δίνει πολλὰς ἐλπίδες), Μ. Καστριάνη, Κλ.

Τζίκα, Φ. Παυλάτου, ΕΔΑ Ιατρικής, καὶ ἑνὸς κυρίου ποῦ δὲν ἔχομε τ' ὄνομά του, μὲ τὸ ποίημα «τὸ δράμα τῆς Μαγδαληνῆς».

Ἄλλες συνεργασίαι ποῦ ἐλάβαμε καὶ ποῦ δὲν τῆς ἀναφορῆς ἐδῶ, ὀνομαστικά, βρίσκονται ἀκόμα, πολὺ στὴν ἀρχή. Γι' αὐτὴν ἢ χριστιανικὴ κατάρτιση θὰ δεῖξῃ, ἂν οἱ συνεργάτες μας σ' αὐτὸν ἢ σ' ἄλλον τυχόν τομέα ἔχουν τὴν κλήση νὰ δώσουν τὴν συμβολή τους. Γιατί, φυσικά, ὅλοι ὄσοι γράφομε γιὰ τὶς «Ἀκτίνες» γράφομε ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἱερό χριστιανικὸ ἀγῶνα. Καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα αὐτὸν κάθε ἀγῶνος πιστὸς ἀνθρώπος εἶναι κατάλληλος, ὄχι ὁμως ὄσοι γιὰ τὸν ἴδιο τομέα.

Καταλαβαίνομε, πὼς μ' αὐτὴ τῆ γενικῆ ἐκθεσὶ δὲν ἔδοσαμε πολλὰς ἐξηγήσεις ἐξ ἀπορίας ἀπόλυτα δικαιολογημένες κι' εὐγενεϊκῆς. Δυστυχῶς οἱ δυνατότητές μας καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι περιορισμένες. Γι' αὐτὸ πολὺ θὰ παρακαλοῦσαμε ὄσους μᾶς ἔστειλαν συνεργασία, ἂν μὲνουν στὰς Ἀθήνας, στὸν Πειραιᾶ ἢ στὰ περίχωρα, νὰ προτιμῶν τὴν προφορικὴ ἐπικοινωνία μὲ τὰ γραφεῖα μας (Τρίτη ἢ Πέμπτη 6-8½) ποῦ καὶ ἀκοπὴ εἶναι καὶ πληρέστερη. Ἰδιαίτερα θὰ χαίρομαστε νὰ τοὺς δοῦμε, νὰ μιλήσωμε μαζί τους γιὰ τὴν ἐργασία τους. Ἐτσι, ἀκόμα, θὰ μὲνει περισσότερο χρόνος γιὰ τὴν ἀλληλογραφία μὲ τοὺς φίλους μας ποῦ μὲνουν μακριὰ ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα.

Ἐλήφθησαν εἰς τὰ γραφεῖα μας τὰ κάτωθι βιβλία:

1) Παύλου Φλώρου: Ἡ «Σένη», μυθιστόρημα, ἔκδοσις Α. Ε. Δ. Δημητράκου. 2) Θεοδώρου Κωστόπουλου—Θάνου Ἀναγνωστοπούλου: «Παλαμῆδες», τραγωδία, ἔκδοσις Ἰ. Σιδερῆ. 3) Δ. Ἰ. Κοντογιάννη: «Μικροτάξιδα», ἔκδοσις «Γωνίας τοῦ Βιβλίου».

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

κ. Ἀνδρ. Νομ. Ἐνταῦθα. Εὐχαριστοῦμεν. Δὲν θὰ μῆν εἰς τὰς «Ἀκτίνες», θὰ χρησιμοποιηθῆ, ὁμως, ἴσως εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν, ποῦ ἐλπίζομεν νὰ δοθῇ προσεχῶς.—κ. Δ. Σχιζ. Αἰγίου. Θὰ γράψωμεν καὶ διὰ τὸν καπιταλισμόν, μολονταί καὶ ὅσα γράφομεν ἕως τῶρα δὲν ἀποτελοῦν, ἐξῆτα «συγ-

χωροῦρτι» διὰ τὰς ἁμαρτίας του!—κ. Π. Γρηγόρη ν. Πρέβεζαν. Τὸ ζήτημά μας εἶναι: Εἰςθε εὐχαριστοῦμενος ἀπὸ τὴν μὲρ-φωσιν ποῦ παίρνει ἡ μεγάλη μᾶζα τῶν παιδιῶν μας εἰς τὸ σχολεῖον; Ἐάν ναι... εὐ-χόμεθα νὰ ἔχετε δικαίον; Ἐάν ὄχι, ἡ προσοχὴ μας θὰ στραφῇ εἰς τὸ κακὸν ποῦ γίνεται. Αὐτὸ θὰ κτυπήσωμεν καὶ ὄχι τὴν κριτικὴν.—Χρ. Νέων Ἀγρίνιον. Ἐμαρτότατα εὐχαριστοῦμεν. Τὸ ζήτημα τῆς ἀπλοστούσεως μᾶς ἀπαγολεῖ περισσότερο ἀπὸ δετὶ φαντάζεσθε. Ἀλλὰ τὰ προβλήματα ποῦ ἀρουνῶνται εἶναι δυσχερέστατα καὶ πολὺπλοκα. Καὶ ἔταν ἡ ἔρβυνα γίνεται ἀντικαιμενικὴ καὶ ἀπὸ ὅλας τῆς πλευρᾶς, ὄχι μὲ μονοπλευρῶς ἐκλαϊκεύσθαι διὰ σκοποῦς προπαγάνδας, τότε ἡ ἀπλοστούσις ἔχει μερικὰ ὄρια καὶ ὁ ἀναγνώστης θὰ κουρασθῇ κάπως, ἀλλὰ θὰ μορφωθῇ καὶ θὰ καταστῇ ἱκανὸς νὰ κρίνῃ καὶ μόνος του. Αὐτὸ ἐπιδιώκομεν καὶ αὐτὸ ἀξίζει, καὶ τὸν κάποιον περισσότερο κόπον ποῦ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν ἀναγνώστην. κ. Γ. Μιχαλόπου. Πειραιᾶ. Ἐμαρτὸς εὐχαριστίας γιὰ ὅσα γράφετε! Ὅσον διὰ τὴν ἔκδοσιν βιβλίων, σιγά—σιγά θ' ἀρχίσω νὰ ἱκανοποιεῖται ἡ ἀνιπομονησία σας... διὰ τὴν ὅποιαν σὰς συγχαίρομεν! Εἶναι, ὁμως, αἱ συνθήκαι ἀκόμη ἐμπόδιον. Ἀλλὰ θὰ γίνῃ καὶ αὐτὸ.—κ. Δ. Κυριακόπου. Ἐνταῦθα. Αἱ «σκέψεις» τοῦ Προκάλ εἶναι γνωστὸν ἔργον. Μέσα εἰς τόσα ἄλλα θέματα ποῦ μᾶς πολιτροῦν, τὸ νὰ δημοσιεύσωμεν μετάφρασιν ἀπὸ τὸ ἔργον αὐτὸ, ἔρχεται εἰς δετὶ-πρὸς μοῖραν. Εὐχαριστοῦμεν, πάντως, διὰ τὴν ἐπιστολὴν σας.—κ. Κωνστ. Μπίτσιαν. Κυπαρισσία. Εὐτυχῶς ἡ ἀπαισιοδοξία σας δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ τὰ πράγματα. «Ἡ νύξ προέκοφεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν» διὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάγνυσιν τῆς χώρας.—κ. Χαρ. Βεν. Κόρινθον. Εὐχαριστοῦμεν καὶ συγχαίρομεν. Εὐχόμεθα νὰ ἐπιτύχῃ ἡ προσπάθειά σας καὶ νὰ εὐρῃ μιμητάς.

Ὡς εἶχε προαναγγελθῆ, καὶ τὸ πικρὸν τελεος εἶναι διηνησιαῖον, λόγω τῶν θερινῶν διακοπῶν. Τὸ προσεχές θὰ κυκλοφορήσῃ τὸν Ὀκτώβριον, ἐπαναλαμβάνομένης τῆς μηνιαίας ἐκδόσεως.

Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων»—Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτου 14, Ἀθήναι (1) Τηλ. 35 023.—Ἐπιθετοῖν, ἐπιστολαὶ καὶ χρηματικὰ ἐμβάσματα: Δ. Γ. Σταμάτης.—Προκαταβάνος τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομυχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.